

Fonološka analiza sinjskoga govora

Sesardić, Sara

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:477954>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-28**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

Sara Sesardić

FONOLOŠKA ANALIZA SINJSKOGA GOVORA

Diplomski rad

Zagreb, rujan, 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za fonetiku

Sara Sesardić

FONOLOŠKA ANALIZA SINJSKOGA GOVORA

Diplomski rad

Mentorica: dr. sc. Iva Bašić, doc.

Zagreb, rujan, 2024.

PODACI O AUTORU

Ime i prezime: Sara Sesardić

Naziv oba studija (i smjerova, ako ih studij ima):

Fonetika, smjer Rehabilitacija slušanja i govora

Kroatistika, smjer Književni

PODACI O RADU

Naslov rada na hrvatskome jeziku: Fonološka analiza sinjskoga govora

Naslov rada na engleskome jeziku: Phonological Analysis of the Sinj Dialect

Datum predaje rada: 28. kolovoza 2024.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod naslovom

Fonološka analiza sinjskoga govora

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Sara Sesardić

Zagreb, 28. kolovoza 2024.

Zahvala

Zahvaljujem svim Sinjanima i Sinjankama koji su se odazvali na istraživanje, unatoč tremi koju je izazvalo snimanje. Vaša hrabrost i suradnja bili su od neprocjenjive važnosti za ovaj rad.

Zahvaljujem mentorici na ljubaznosti, strpljenju i svakoj pomoći. Vaša posvećenost i dragocjeni savjeti napravili su da ovo iskustvo bude izuzetno vrijedno.

Hvala mojim prijateljima na ohrabrenjima i kolegama s posla s kojima bih se u zadnju sekundu mijenjala za smjene.

Zahvaljujem mojoj Mirandi uz koju je svako iskustvo života bezbroj puta bolje.

Zahvaljujem svojoj obitelji koja mi je bila podrška tijekom cijelog obrazovanja i koji su, čak više od mene, jedva dočekali ovaj dan.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. HRVATSKA NARJEČJA.....	2
2.1. Štokavsko narječje, povijesni i suvremeni presjek.....	2
2.2. Značajke i kriteriji klasifikacije štokavskog narječja.....	3
3. ZAPADNI DIJALEKT ILI NOVOŠTOKAVSKI IKAVSKI DIJALEKT.....	5
4. GRAD SINJ – POVIJEST, GEOGRAFSKI POLOŽAJ.....	7
5. SINJSKI GOVOR.....	8
5.1. Vokali.....	9
5.1.1. Slogotvorno /r/.....	12
5.1.2. Fonološke vokalske promjene.....	12
5.2. Konsonanti.....	14
5.2.1. Adrijatizam.....	14
5.2.2. Fonemi f i h.....	15
5.2.3. Afrikate.....	16
5.2.4. Proteze.....	17
5.2.5. Geminate.....	17
6. NAGLASNI INVENTAR.....	17
7. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA NOVOŠTOKAVSKO IKAVSKIH GOVORA.....	19
8. METODOLOGIJA.....	23
8.1. Ciljevi istraživanja (istraživačka pitanja).....	23
8.2. Govornici.....	24
8.3. Postupak istraživanja.....	26
8.4. Perceptivna i akustička analiza.....	27
9. REZULTATI I RASPRAVA.....	28
9.1. Vokalski sustavi govornika.....	28

9.2. Ženski govornici.....	29
9.2.1. Govornik 1.....	29
9.2.2. Govornik 2.....	30
9.2.3. Govornik 3.....	31
9.2.4. Govornik 4.....	32
9.2.5. Govornik 5.....	33
9.2.6. Govornik 6.....	34
9.2.7. Govornik 7.....	35
9.2.8. Govornik 8.....	36
9.3. Muški govornici.....	38
9.3.1. Govornik 1.....	38
9.3.2. Govornik 2.....	39
9.3.3. Govornik 3.....	40
9.4. Prosječne vrijednosti ženskih i muških govornika.....	41
9.5. Dijalektalna obilježja govornika kod perceptivnog slušanja.....	43
9.6. Fonem /r/ u sinjskom govoru.....	53
9.6.1. Usporedba slogotvornog i neslogotvornog /r/.....	53
9.7. Naglasni inventar.....	59
9.8. Usporedba čitanog teksta i slobodnog govora.....	63
10. METODIČKI DIO RADA.....	65
10.1. Vježbe za izgovor.....	65
ZAKLJUČAK.....	79
PRILOZI.....	82
POPIS SLIKA.....	84
POPIS TABLICA.....	87
POPIS LITERATURE.....	88

1. UVOD

Sinj je grad u Hrvatskoj smješten u središnjoj Dalmaciji, u Cetinskoj krajini. Središte je Sinjske krajine i jedno je od glavnih urbanih područja ovog dijela Hrvatske. Grad je poznat po svojoj bogatoj povijesti, kulturnoj baštini i tradiciji te kao važan centar ekonomskog, kulturnog i društvenog života u regiji. Bogat je poviješću, duboko ukorijenjenom tradicijom i kulturnom baštinom, a njegova jedinstvena kombinacija povijesnih događaja, kulturnih manifestacija te prirodnih ljepota nije jedino što privlači istraživače svih vrsta znanosti. Specifičnost ovog dijela Dalmatinske zagore u zadnjih desetak godina budi zanimanje za novoštokavske ikavske govore kojima sinjski govor upravo i pripada. Sinjski govor je relativno nedovoljno istražen te oskudno opisan u lingvističkoj literaturi. Ovaj rad ima za cilj popuniti praznine u postojećim istraživanjima te pružiti detaljan fonološki opis sinjskoga govora. Fokus istraživanja bit će na analizi izgovora vokala i konsonanata, kao i na naglasnom inventaru sinjskog govora, koristeći korpus audio govornih snimki izvornih govornika snimljen za potrebe ovoga rada.

Nakon kratkog pregleda i opisa zapadno novoštokavsko ikavskog govora, detaljnije će se obrađivati sam sinjski govor te će se perceptivnim i akustičkim analiziranjem izdvojiti karakteristike govora izvornih govornika. Dobiveni rezultati će biti uspoređeni među govornicima unutar istih spolova te s rezultatima drugih prethodnih istraživanja. Još jedan cilj rada je uvidjeti razlike u rezultatima istraživanja mjesnog govora s rezultatima prijašnjih istraživanja.

Poznato je da domaće stanovništvo često iseljava iz Zagore, prvenstveno prema Splitu, ali i drugim dijelovima Hrvatske, najviše prema Zagrebu. Danas je posebno izražena povezanost između okolice Sinja i samog grada, kao i između Sinja i Splita, što dovodi do svakodnevnih i tjednih migracija stanovništva. To, zauzvrat, uzrokuje intenzivnije međusobne utjecaje njihovih urbanih kultura i, što je za ovaj rad posebno važno, lokalnih govora.

2. HRVATSKA NARJEČJA

Hrvatskom izričaju pripadaju kajkavski, čakavski i štokavski govori, od kojih su, iako je štokavski najbliži standardu i na temelju njega se sam standard izgradio, samo kajkavski i čakavski izvorno hrvatski, dok se štokavskim govorom koriste i govornici izvan granica Hrvatske (Bošnjaci, Crnogorci i Srbi) (Lisac, 1999: 9). Kako je povijesnim razvojem odlučeno da štokavski jezik postane osnovica standardnom, kajkavski i čakavski ostaju u kategoriji dijalekta. Kako Krešimir Mićanović objašnjava, određeni vernikular (govor) jednostavno nije prošao selekciju, kodifikaciju i elaboraciju te samim time nije odabran da se iz dijalekta nadogradi, a poslije i razvije u standardni jezik (Mićanović, 2004: 77-78).

Ipak, samim postojanjem činjenice da se trebala selektirati nekakva osnovica našeg jezika govori o njegovom bogatstvu i velikim mogućnostima istraživanja. Pa tako, što se tiče općenite podjele, koja se pronalazi u literaturi, hrvatska narječja se primarno i pojednostavljeno diferenciraju po upitnim zamjenicama *kaj*, *ča* i *što* (*šta*). Usprkos tome, kao i u svemu, pronalaze se izuzetci u kojima se, na primjer, u nekim kajkavskim govorima koristi i *što* i *kaj* ovisno o tome govori li se o živom ili neživom biću, dok neki čakavski govori koriste *kaj* ili pak *što/šta*. Upravo sve spomenuto nas upućuje na međusobnu isprepletenost te povezanost tih narječja unutar jednoga jezika (Dodig, 2008: 14).

Spomenuta narječja regionalni su varijeteti hrvatskog jezika koji se govore u različitim dijelovima Hrvatske. Sva narječja te njihovi niži pojmovi kao što su *dijalekti*, *govori* mogu se značajno razlikovati u fonološkim, gramatičkim i leksičkim karakteristikama, ovisno o geografskom području i povijesnim utjecajima.

2.1. Štokavsko narječje, povijesni i suvremeni presjek

Štokavsko narječje, nekad u literaturi nazivano i štokavskim jezikom, prostire se svojom upotrebom polovicom naselja, ne samo u Hrvatskoj, nego i u Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini te u dijelu Srbije. Hrvatski štokavski govori koji se mogu pronaći u velikom broju, osim naravno na području Republike Hrvatske, govore se u Bosni i Hercegovini, a varijeteta ima i u Crnoj Gori i Srbiji, te u daljim mjestima kao što su pokrajine i naselja u Italiji, Austriji, Mađarskoj, Rumunjskoj te na drugim mjestima u svijetu. Jedne od poznatijih pokrajina u

kojima se može čuti takav govor su Molise (Italija), Vlahija u Gradišću, Rekaš (Rumunjska) itd. Ipak, vrlo se jasno hrvatski štokavski govori razlikuju od onih u kategoriji istog narječja sa svojim specifičnim značajkama te vezama s kajkavskim i čakavskim govorima (Lisac, 2003: 15).

Povijesnim razvojem događaja (prije i poslije seobe naroda), koje iznosi Josip Lisac u knjizi *Hrvatska dijalektologija 1*, granice štokavskog narječja znatno su se razlikovale. U 16. i 17. stoljeću granice istočnoštokavskog i zapadnoštokavskog narječja bile su puno jasnije. Zapadna štokavština graničila je prije s kajkavcima od ušća Une u Savu prema sjeveroistoku sve do današnje Mađarske. Granica između zapadnoštokavskog i čakavskog prostirala se istočno od Une, Dinare te je izbijala na more istočno od Cetine. Otoci su bili čakavski, a obala zapadnoštokavska uz iznimke Korčule, Lastova i zapadnog Pelješca koji su bili čakavski, a od istočnog Pelješca, Mljeta i Dubrovnika govorilo se zapadnoštokavskim. Granicu istočne i zapadne štokavštine uzele su rijeke Dunav i zapad Drine na koju se nadovezalo područje današnje Foče. Od tud se granica nastavljala prema Neretvi koja je bila u zapadnoj štokavštini i time odijelila Dubrovačko primorje od zaleđa pa izašla na more u Boki kotorskoj (Lisac, 2003: 16).

Današnja, suvremena granica štokavskog narječja prostire se sjeverozapadom Drave kod Virovitice, u okolice Bjelovara, onda na jug kod Jasenovca. Prema zapadu se kreće do Petrinje, područja Karlovca i okolice Ogulina. Na području Gorskog Kotara pod štokavsko narječje uključuju se Lič, Moravice, Mrkopalj i Gomirje, a obala koja i dalje ostaje štokavska sadrži čakavsku iznimku senjskog područja (Lisac, 2003: 15). Također okolica Zadra isključuje postojanje štokavskog u Novigradu, Bibinju, Sukošanu, Privlaci itd. Cijela obala do Omiša je čakavska izuzev Nina, Zatona, Šibenika i još nekih manjih mjesta. U ovom opisu je, za razliku od prethodnog, zapadni Pelješac preuzeo štokavski, uz Mljet i druge dubrovačke otoke koji su prije bili štokavski. Korčula više nije u potpunosti čakavska, sada na njoj ima i štokavaca, a također i na Hvaru, Šolti, Braču itd. Za kraj, na jugoistoku granicu diferenciramo od Dečana prema ušću rijeke Lab, te do planine Pasjače i zapadno od Prokuplja do grada Zaječara (Lisac, 2003: 15).

2.2. Značajke i kriteriji klasifikacije štokavskog narječja

U svojoj knjizi *Hrvatska dijalektologija 1*, Josip Lisac iznosi osnovne značajke štokavskoga narječja s nekim iznimkama. Ispod su navedene neke od značajki relevantnih za daljnju analizu.

1. *Što* ili *šta* kao zamjениčka riječ
2. Razlikovanje dvaju kratkih (uz razlikovanje dvaju ili triju dugih) naglasaka, uzlaznih i silaznih
3. Sačuvane nenaglašene duljine, ali ne dosljedno u svim govorima
4. /u/ kao refleks stražnjeg nazala i samoglasnoga /l/
5. Inicijalna skupina /v/ + slabi poluglas daje /u/
6. *Šwa* /ə/ daje /a/
7. Prebacivanje *wbse* u *sve*
8. promjena *-l* na kraju riječi ili sloga u *-o* ili *-a*
9. Promjena *d'* u zvučni palatalni afrikatni suglasnik /đ/
10. Redukcija fonema /h/ i njegova zamjena ostalim glasovima
11. Nastavak /-u/ u L.jd. imenica muškog i ženskog roda
12. Umetanje *-ov/-ev-* u množini većine jednosložnih imenica muškoga roda
13. Izjednačenje D., L., i I. množine imenica
14. Čuvanje nastavka *-og(a)* u genitivu i akuzativu jednine muškog i srednjeg roda zamjениčko-pridjevske deklinacije
15. Znatan broj turcizama (izrazito karakteristično za Sinj) (Lisac, 2003: 17).

Nadalje, što se tiče kriterija za klasifikaciju štokavskog narječja, Lisac navodi tri kriterija koji bi odvojili jedan dijalekt od drugoga. Potrebno je ustvrditi u kojem se stupnju razvila akcentuacija (je li novoštokavska ili nije), kakav je refleks jata (ikavski, ekavski ili ijekavski) te ima li prisutnosti šćakavizma ili šćakavizma. Ovakvi kriteriji osim što opisuju dijalekt, uputit će i na postanak, točnije genezu nekog idioma. Uz ove kriterije postoje još neki kao što su tip deklinacije, postojanje ili nepostojanje imperfekta i aorista itd.

S obzirom na to da nije pogodno rukovati s previše kriterija sve se može skratiti na kriterij refleksa jata, a daljnje detalje razraditi usputno.

Po kriteriju refleksa jata postoje tri (i)jekavska dijalekta:

1. istočnohercegovački ili (i)jekavski novoštokavski;
2. istočnobosanski ili nenovoštokavski (i)jekavski šćakavski;

3. zetsko-južnosandžački ili nenovoštokavski (i)jekavski.

Potom postoje dva ekavska dijalekta:

1. šumadijsko-vojvođanski ili novoštokavski ekavski;
2. kosovsko-resavski ili nenovoštokavski ekavski.

Jedini ikavski dijalekt jest zapadni ili novoštokavski ikavski, dok je jedan s potpuno drugačijim refleksima jata, slavonski ili nenovoštokavski arhaični šćakavski.

Razmatrajući naglasne sustave te uzimajući u obzir kriterij akcentuacije dolazi se do rješenja kako postoje novoštokavski i nenovoštokavski dijalekti. Novoštokavskih je tri, već ranije navedenih, a među njima i najvažniji za ovaj rad, zapadni (Lisac, 2003: 29).

Općenito svako štokavsko narječje dijeli neke zajedničke fonološke, gramatičke i leksičke karakteristike, ali ima lokalne varijacije i specifičnosti, i to ovisno o regiji. Štokavski dijalekti su međusobno razumljivi, što olakšava komunikaciju između govornika različitih regionalnih varijeteta.

3. ZAPADNI DIJALEKT ILI NOVOŠTOKAVSKI IKAVSKI DIJALEKT

U suvremenom dobu na prostoru naše države, područja koja zapadni ili novoštokavski ikavski dijalekt obuhvaća su prostori Dalmacije između Neretve i Cetina, na obali do Omiša. Zapadno od rijeka Cetine i Krke prostire se prema Lici (mjesto oko Gospića, Lovinca i Svetog Roka) te u Gorskome kotaru (prvenstveno se misli na govor Liča, pomiješani govor Mrkoplja i Sungera s čakavskim) (Vranić i Zubčić, 2018: 542). Na sjeveru se granica proteže do teritorija rijeke Kupe gdje počinje čakavština, a ovog dijalekta možemo pronaći i dijelom u Slavoniji, između Đakova i Osijeka. U svojim dijalektalnim istraživanjima jezikoslovac Josip Lisac napominje kako „novoštokavskim ikavskim dijalektom govore Hrvati i Bošnjaci, rijetko tko drugi.“ (Lisac, 2003: 51).

Karakteristike koje će biti navedene u nastavku ne čine kompletnu sliku opisa zapadnog dijalekta, ali su istaknute zbog relevantnosti za sinjski govor koji je uključen u ovu analizu jer bi kompletno nabranje i opimjeravanje svake karakteristike zaobišlo glavnu temu koja se odnosi na samo jedan govor ove dijalektološke skupine.

Naglasak u zapadnom dijalektu novoštokavskog jezika sličan je standardnom jeziku, s četiri naglasaka i očuvanom nenaglašenom duljinom, uz neka manja odstupanja. Naglašene

karakteristike ikavskog dijalekta na zapadu u mnogim aspektima podudaraju se s normama hrvatskog standardnog jezika (Lisac, 1999: 51). Jedno od glavnog vokalnog obilježja ovog dijalekta jest ikavski refleks jata uz česte nekonzistentnosti u slučajevima kad se djelomično javlja i ekavizam (*zanovetat, obe, koren*) ili pak (i)jekavizam (*sijeno, vijenac*).

U govorima na zapadu često se primjećuju sinkopiranja, dok je u samom vokalizmu važno istaknuti da je peteročlan (*a, e, i, o, u*). (Lisac, 2003: 52). Evo nekih primjera redukcije: *stol'ca – stolica, kup'li – kupili, vel'ka – velika*.

Što se tiče konsonanata u novoštokavskom ikavskom dijalektu oni obuhvaćaju sljedeće: dočetno *-n* koje zamjenjuje *-m* jako je upečatljiva karakteristika zapadnih dijalekata (*radin*), a ponegdje se može pronaći *-n* u zamjeni nastavka *-ama* na kraju riječi (*ovcaman-ovcama, kućan – kućama*).

Također dolazi do nastavka *-ja* koji zamjenjuje *-o* u nekim govorima, iako je ponegdje u Dalmatinskoj zagori moguće i jedno i drugo (*radija, radijo-radio*). U velikom broju govora se *h* kompletno izgubilo ili zamijenilo s *v, j, k* (*uvo, gra, ajduk*) (Lisac, 2008: 108).

Fonem *l* se izjednačava s *j*, prijelaz *ž* u *r*, kao u primjeru *može – more* iako se nekad pojavljuju i obje verzije npr. da govor u sebi ima *ne more*, ali i *ne meže*. Nadalje, postoji varijabilna primjena jotacije npr. *netjak* umjesto *nećak*, *rodjak* umjesto *rođak*, iako se jotacija većinom primjenjuje. Na kraju riječi dočetno *l* ostvaruje u nekim pridjevima *debel, kisel, vesel* (Galić, 2019: 89).

Infinitivi glagola često su krnji u zapadnom dijalektu: *izać, provjerit*. Različiti oblici prisutni su u 3. licu množine prezenta. Aorist je čest, za razliku od slabo očuvanog imperfekta, kao i upotreba futura. Kondicionali su česti u konstrukciji "ja bi" + glagolski pridjev u radnom obliku (*ja bi triba*).

Kao važnu karakteristiku novoštokavsko ikavskog dijalekta uvijek treba navesti i veliku prisutnost turskih tuđica s obzirom na velika turska osvajanja i bitke na tim područjima. Jedno od takvih autentičnih područja obilježeno turskim napadima i osvajanjima, kako povijesno i geografski, tako i jezično upravo je hrvatski grad Sinj.

4. GRAD SINJ – POVIJEST, GEOGRAFSKI POLOŽAJ

Grad Sinj smješten je u južnom dijelu Hrvatske, točnije u središtu Dalmacije unutar Splitsko-dalmatinske županije. Kao središte Cetinske krajine, često zvane i sinjske krajine kojoj pripadaju još i općine Trilj, Dicmo, Hrvace i Otok, njegov geografski položaj određen je istoimenim Sinjskim poljem koje se prostire podno samoga grada, planinama Dinarom, Kamešnicom i Svilajom koje ga okružuju te najduljom dalmatinskom rijekom Cetinom, koja protječe kroz sam grad. Uz rub spomenutog polja smjestila su se sela s raspršenim zaseocima iza kojih se u svojoj prirodnoj veličanstvenosti podižu lanci dinarskih planina. Među kojima su naselja koja se prostiru oko Sinja: Bajagić, Brnaze, Čitluk, Glavice, Gljev, Jasensko, Karakašica, Lučane, Obrovac Sinjski, Radošić, Suhač, Turjaci, Zelovo (Gamulin i Vidović, 1967: 95).

Oko trideset kilometara sjeveroistočno od Sinja nalazi se najveći grad ove županije, Split, te oko dvadeset kilometara jugoistočno prostire se grad Trilj. Ovaj geografski položaj čini Sinj važnim prometnim čvorištem na dionici Zagreb-Knin-Sinj-Split. Također, jedna od važnijih činjenica jest međusobna isprepletenost spomenutih gradova u lingvističkom smislu te njihova individualna govorna bogatstva koja se današnjim modernim razvitkom urbanih sredina sa svojim okolicama dotiču migracijama stanovništva, kako zbog obrazovanja i posla, tako i zbog općenite jednostavnije i veće moguće pokretljivosti pojedinca.

Prema popisu stanovništva provedenom 2021. godine, grad Sinj s okolicom ima 23.452 stanovnika, od čega je 11.608 muškaraca i 11.844 žena. U samom gradu Sinju živi 10.771 stanovnika. U odnosu na popis stanovništva provedenog 2011. godine, kada je bilo popisano 24.826 stanovnika, broj stanovnika u Sinju smanjio se za 1.374, odnosno 5,53 %.¹

Prema svim dostupnim pokazateljima, stanovništvo Sinja pripada kategoriji izrazito starog stanovništva. Dobno-spolna struktura ima usku bazu zbog niskog udjela mladih, što odgovara i nacionalnoj situaciji. Iz ove strukture mogu se predvidjeti budući trendovi, uključujući daljnje smanjenje udjela mladog stanovništva, pad radnog kontingenta zbog manjeg priliva mladih u radnu dob, te rast udjela starog stanovništva kako sadašnja zrela populacija stari.

Povrh toga treba napomenuti da je stvaran broj mladih koji sve dane provode u Sinju mnogo manji nego što statističke računice donose jer mnogo djece ide u školu u Split (točnije provode dane u tjednu izvan Sinja, a vikende u Sinju), a velika većina mladih iz Sinja odlazi na fakultete

¹ https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/firstres/htm/H11_Zup35_3891.html (pristup 10.06.2024.)

po cijeloj Hrvatskoj (Ćurković, 2014: 23). U 21. stoljeću naročito se ističe povezanost između Sinja i Splita, što se ogleda u pojačanim dnevnim i tjednim migracijama stanovništva, a time i u sve intenzivnijim međusobnim utjecajima njihovih urbanih kultura i, što je za ovaj rad od posebne važnosti, lokalnih govora.

5. SINJSKI GOVOR

Grad Sinj je sa svojom okolicom izuzetno lingvističko plodno područje. Svojim karakterističnim organskim idiomom predstavlja skupinu govora koji zauzimaju posebno mjesto u sociolingvistici i dijalektologiji. U literaturi su doduše uglavnom više zastupljeni govori Sinjske krajine i njenih pojedinačnih punktova, nego samoga grada Sinja. U svom djelu *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj*, Menac-Mihalić (2005) analizirala je govore u Sinju, Brnazama, Gali i Otoku. Dalibor Brozović i Ivka Brkić (1981) pisali su o fonologiji govora Otoka, dok su govori Sinja i Jabuke uključeni u opis fonologije novoštokavskih ikavskih govora između Krke i Neretve, koji je izradila Ankica Čilaš Šimpraga (2010). Govor Bitelića detaljno je obradila Dijana Ćurković (2014), a morfologiju govora Jabuke Miroslav Sikirica (2017). Govori drugih dijelova Dalmatinske zagore rijetko su istraživani, a sam govor grada Sinja spomenut je još u dijalektološkim djelima poznatog istraživača Josipa Lisca kao dio govora Dalmatinske Zagore, kada je uspoređen s drugim govorima ikavskog dijalekta.

Sinjski govor svrstava se u novoštokavske ikavske govore ili, kako se još navodi, zapadne. Sama činjenica da se Sinj nalazi u zapadnom području štokavskih granica narječja pridonosi toj klasifikaciji, geografski točnije zapadno od rijeke Cetine. Prema već navedenim karakteristikama novoštokavsko ikavskih govora u sinjskom govoru se očitavaju ove pojave: ikavski refleks jata (*mliko, lipo, vrime, dica, cili*), ali ponekad se izgovaraju i drugačiji refleksi jata kao što su *bjelina, promjena, sijeno*, što znači da ikavizam nije proveden dosljedno.

Prema kategorizaciji zapadni govori su prožeti i štakavizmom i šćakavizmom među kojima je i sinjski govor, no u Sinju je ipak zastupljeniji štakavizam s nekim iznimkama gdje se upotrebljava i *šća* na primjer u *pušćat, šćap*.

Vokali sinjskog govora obilježeni su već spomenutim ikavskim refleksom jata, mnogim i čestim redukcijama, a uz to se vokali također često i zamjenjuju.

Gledajući na konsonante sinjskoga govora mnogi fonemi podilaze promjenama te se pronalaze i na neočekivanim pozicijama o čemu će se pisati u nastavku. Općenita karakteristika sinjskoga govora su ustaljene redukcije konsonantskih skupina.

U sinjskom govoru mogu se primijetiti specifičnosti u tvorbi riječi i fleksiji. Na primjer, postoje varijacije u načinu kako se tvore određeni glagolski oblici ili kako se prilagođavaju imenice i pridjevi ovisno o kontekstu. Sinjski govor ima lokalno specifičan vokabular koji se koristi unutar zajednice. Ovo može uključivati riječi, fraze ili izraze koji su karakteristični za sinjski dijalekt i koji se ne koriste u drugim dijelovima Dalmatinske Zagore, Dalmacije ili Hrvatske općenito.

Važno je napomenuti da sinjski govor danas, poput svakog dijalekta, ima različite varijante i nijanse ovisno o pojedinačnim govorima i generacijama govornika što će biti obrađeno u daljnjoj analizi.

5.1. Vokali

Vokali su, po svom spektralnom sastavu, periodični zvukovi nastali interakcijom vibracija glasnica i modifikacijom tih vibracija u vokalnom traktu, kroz različite položaje i oblike čeljusti, jezika, mekog nepca i usnica. Fonološki gledano, unutar jednog jezika postoji ograničen, mali broj vokala, dok ih fonetsko-akustički promatrano može biti beskonačno mnogo unutar istog jezika (Bakran, 1996: 27). Općeprihvaćena ideja je da je za jezično funkcioniranje dovoljan frekvencijski raspon u kojem se ostvaruju prva dva formanta vokala, što je utvrđeno testiranjem sa sintetiziranim vokalima i određeno na frekvencije između 250 i 3000 Hz (Bakran, 1996: 27). Formanti se definiraju kao rezonancijske frekvencije vokalnog trakta. Za opis spektra vokala u akustičkoj analizi tradicionalno se koriste dimenzije prvih triju (F1, F2, F3), najčešće samo prvih dvaju formanata, uključujući njihove frekvencije, relativne amplitude i širine. Frekvencije formanata najčešće se spominju jer imaju dominantan utjecaj na percepciju te samu identifikaciju glasa govornika. Vokali imaju izrazito jasne formantne frekvencije, koje su rezultat rezonancija u vokalnom traktu (Bakran, 1996: 28).

Formantne frekvencije, ili samo formanti, specifični su resursi koji se pojavljuju pri izgovoru vokala /a/, /e/, /i/, /o/, /u/, ali i nazala /m/, /n/. Formanti vokala na spektrogramu vide se kao jaki energetski, lako uočljivi, izraženi dijelovi frekvencija čija obilježja predstavljaju kod samih govornika određene vrijednosti (Kovač, 2012: 350). Prvi formant (F1) povezan je s visinom

vokala te prema Škariću (1991) nastaje u prednjoj, većoj usmeno-usnoj šupljini, dok je drugi formant (F2) povezan s položajem jezika i nastaje u stražnjoj, manjoj ždrijelno-usnenoj šupljini. Postoje i ostali formanti (F2, F4, F5, itd), koji daju malo detaljniji, ali i drugačiji uvid prilikom akustičkog istraživanja. Generalno govoreći, F1 i F2 sadrže lingvističku komponentu opisa govornika kojega se analizira zato što se pomoću dobivenih informacija saznaje stanje vokalnog trakta, razlike u artikulaciji te obilježja prolaza zračne struje kroz vokalni trakt. Na F3 se može gledati kao na neformalnu granicu u kojoj se odražavaju važne diferencijacije između razlikovnih lingvističkih osobina govornika i onih osobina koje se dobivaju iščitavanjem viših formanta koji već gube lingvističku komponentu, ali su zato pod utjecajem bihevioralnih i anatomskih varijacija ispitanih govornika (Bašić, 2018: 22 prema Hollien, 1990; McDougal, 2004; Barreda, 2016). Istraživanja su pokazala da F3 prenosi dvije vrste informacija, onu o kvaliteti vokala i informacije o timbralnim karakteristikama govornika. Poznato je da frekvencijske vrijednosti trećeg formanta ovise o napetosti larinksa i njegovom položaju. Kada je napetost veća i larinks je u višem položaju, vrijednosti trećeg formanta su više zbog skraćivanja duljine vokalnog trakta i napetosti glasnica. Također, protruzija i zaokruženost usana značajno utječu na F3, pri čemu se smanjuju njegove vrijednosti (Bašić, 2018: 30 prema Lindblom & Sundberg, 1971; Ladefoged, 2003; Gold, French, & Harrison, 2013; Klug, 2014).

Prilikom fonetskog opisa vokala, osim gore spomenute akustičke analize, tu su još auditivna i artikulacijska. Akustičke karakteristike obično se odnose na specifičnosti formanta, auditivne karakteristike na način na koji zvuk percipiramo, dok se artikulacijske karakteristike odnose na izgled i položaj govornih organa tijekom izgovora.

Za razliku od auditivne, akustička se analiza smatra objektivnijom, najprije zbog upotrebe različitih računalnih programa koje daju konkretne brojke, dok auditivnim putem mogu nastati problemi tijekom zapisivanja onog što se zapazilo ili općenitog slušanja koje golim uhom može biti nepouzdana (Carović, 2014: 14 prema Howard i Heselwood, 2002), ali i samim procesom kratkoročnog i dugoročnog pamćenja osobe koja sluša i njene slobodne procjene u vlastitu sigurnost donošenja odluke (Minarik, 2017: 11).

Artikulacijske metode istraživanja govora i samim time vokala proučavaju fizičke pokrete govornih organa i položaja artikulatora tijekom govorne produkcije te tako omogućavaju detaljnu analizu fizičkih aspekata govornih organa. Raznim metodama kao što su rendgeni, ultrazvučni zapisi, elektromiografija, magnetna rezonanca, elektromagnetska artikulografija

itd. utvrđuju rezultati o položajima i pokretima analiziranih artikulatora. Ipak, ovakvi testovi se razlikuju u pogledu dostupnosti, troškova i specijalizacije potrebne za njihovu primjenu (Carović, 2014: 14).

S jezikoslovne strane, prema Jelaski, otvornici ili vokali su glasovi koji nastaju kada je prolaz zračnoj struji otvoren i slobodan. Otvornici su glasovi bez potpune blokade u ustima, ili s takvim stupnjem sužavanja koji ne stvara trenje (Jelaska, 2004: 38).

Većina autora se slaže da postoji pet sigurnih monoftonga: /a/, /e/, /i/, /o/ i /u/. Međutim, postoji razlika u mišljenjima oko postojanja diftonga /ie/. Neki autori, na primjer, (Škarić, 1991; Grubišić, 1995; Silić i Pranjković, 2005; Silić, 2006) smatraju da hrvatski jezik ne sadrži diftonge, iako mogu biti prisutni u nekim nestandardnim govorima. Drugi autori (Brozović, 1991 i 2007; Raguž, 1997; Težak i Babić, 2000; Ham, 2002; Barić i sur., 2003), pak, navode diftong /ie/ kao jedan od vokala hrvatskog jezika.

Na kraju se dolazi do rješenja da se svi autori slažu oko postojanja već spomenutih pet monoftonga, ali se neslaganja javljaju u vezi uvrštavanja diftonga /ie/ i šva /ə/ u vokalski sustav hrvatskog jezika, a neki autori uključuju čak i samoglasnički /r/ među vokale (Carović, 2014: 13). Spomenuti šva /ə/ jedna je od karakteristika dijalektalnih osobina svakog narječja u kojem se različito manifestira, no iz proučavanja značajki i kriterija klasifikacije, upravo štokavskog narječja, dolazi se do zaključka kako u ovom narječju, čiji je dio upravo sinjski govor, šva /ə/ daje /a/. Tako da se u daljnjoj analizi sinjskoga govora neće analizirati tzv. šesti vokal.

Vokalski sustav sinjskoga govora sastoji se od pet vokala *a*, *e*, *i*, *o*, *u* koji mogu biti i u dugim i kratkim slogovima te naglašeni i nenaglašeni. Oni samoglasnici koji su dugi i nenaglašeni pronaći će se u riječi tek iza naglasaka (Ćurković, 2014: 34).

U suvremenom se sinjskom govoru samoglasnici izgovaraju kao u standardnom hrvatskom jeziku. Distribucija samoglasnika je uglavnom slobodna, što znači da se svaki od njih može nalaziti na početku, u sredini ili na kraju sloga unutar riječi. Slogotvorni sonanti (/r/, /l/, /m/ i /n/) ne mogu se naći pokraj samoglasnika. Dugi se nenaglašeni samoglasnici ne pojavljuju ispred naglašanih slogova (Ćurković, 2014: 35).

ZATVORENI	i/ī			u/ū
SREDNJI		e/ē	o/ō	
OTVORENI			a/ā	

Tablica 1. Samoglasnički inventar sinjskoga govora

5.1.1. Slogotvorno /r/

Slogotvorno /r/ se u dijelu hrvatske jezikoslovne tradicije naziva i vokalskim /r/ i samoglasnim /r/, ali takvi nazivi sugeriraju da se fonem /r/, kada djeluje kao nositelj sloga, mijenja svoju prirodu i postaje vokal, što je pogrešno. Fonem /r/ je sonant jer njegovu prirodu određuje prisutnost ili odsutnost vokalnosti i šumnosti, a ne njegova daljnja slogotvornost (Petrović, 2009: 143 prema Brozović, 1991: 412). Znači, slogotvornu ulogu u sinjskom govoru ima i fonem /r/ koji može biti i kratak i dug. Također, nakon svojevrstnih redukcija vokala u riječi se čak mogu pojaviti i slogotvorno /l/, /m/ i /n/ koji mogu biti samo kratki (Ćurković, 2014: 34).

Fonem /r/ u hrvatskom jeziku nosi dvije funkcije, slogotvornu i neslogotvornu. U slogotvornoj je funkciji važan kao čisti nositelj sloga, ali „kao posljedica razmjerno čestih vokalskih redukcija (karakterističnih za Dalmatinsku zagoru) slogotvorno *r* može biti i sekundarnoga postojanja“ (Galić, 2019: 83), što će se vidjeti u kasnijim primjerima. Ako se /r/ nađe u slogotvornoj funkciji izgovara se jednim, dvama ili trima udarima jezika. Artikulacijski za /r/ je karakterističan vrlo kratak udar vrhom jezika o alveole. Kontakt nepca i jezika sličan je kao kod /n/, ali je zbog kratkoće kontakta i brzine, manje površine. Zbog ponovljenih udara vrhom jezika o nepce /r/ se naziva vibrantom, a učestalost udara jezikom kod vibrantnog izgovora ne može se svojevrijem određivati već zavisi o fiziološkoj strukturi govornika (Bakran, 1996: 149). Jedna od varijanti izgovora /r/ jesu 2-3 brza ponovljena udara vrhom jezika, no sa dijalektološke strane, unutar štokavskog narječja i njegovih govora mogu se analizom uočiti poseban, odnosno vibrantniji izgovor tog fonema. Štokavsko /r/, odnosno /r/ u Dalmatinskoj zagori, u suštini daje više udara, tj. vibracija koje su čujne, ali i vidljive na spektrogramima.

5.1.2. Fonološke vokalske promjene

U skladu s rečenim, ono što bi valjalo spomenuti jesu fonološke, glasovne promjene povezane s vokalima. Prije svega, pojava diftonga kao uočljiva karakteristika unutar lokalnih govora. Diftonzi ili dvoglasnici su kombinirani vokali koje dobivamo kada se pri izgovoru unutar istoga sloga prelazi iz položaja jednog vokala u drugi npr. *au, ai*. U hrvatskom jeziku je poznat dvoglas *ie*, a česta pojava unutar dijalekta jest sam proces diftongizacije, točnije pojavljivanje diftonga ili procesom realizacije dodatnih vokala na mjestima gdje ih inače ne bi bilo (škuoli – školi) ili ispadanjem intervokalskog konsonanta (sean – sedam). Također, unutar sinjskog govora čujne su i redukcije diftonga ispadanjem jednog od dva samoglasnika (jedanest – jedanaest). Ovaj jednosložni vokal može se smatrati spojem dva vokala u jedan glas, pri čemu otvoreniji vokal, nazvan jaki, preuzima samoglasničku ulogu, dok zatvoreniji, nazvan slabi, preuzima nesamoglasničku ulogu. Diftonzi mogu biti dugi ili kratki, ovisno o kvaliteti vokalnog dijela. Silazni diftonzi započinju jakim vokalom (npr. *ei*), dok uzlazni diftonzi započinju slabim vokalom (npr. *ie*).²

Nadalje, postoji redukcija samoglasnika koja je karakteristično obilježje Dalmatinske zagore (ali i Gorskog Kotara te unutrašnjosti Bosne i Hercegovine) te se razlikuje po intenzitetu i oblicima redukcije. Ona se pojavljuje u kratkom nenaglašenom slogu, posebno nakon naglašenog sloga. U literaturi se mogu pronaći dva stupnja redukcije: djelomična redukcija, točnije pojava oslabljivanja samoglasnika koja se u tekstu navodi oslabljenim samoglasnikom u eksponentu i nulta redukcija koju označavamo znakom „'“ na mjestu gdje se samoglasnik gubi odnosno izostaje. Kada se pojavljuje djelomična redukcija, samoglasnik se izgovara oslabljenom artikulacijom ili se neutralizira i realizira kao [ə] te je time vidljivo da je redukcija fonetska pojava. Redukcija u hrvatskom jeziku najviše pogađa samoglasnik *i*, rijetko *e*, a još manje *a, u, o* (Brozović, 1963: 107).

U sinjskom govoru, djelomičnoj redukciji najčešće su podložni samoglasnici */i/* i */u/* u središnjem i posljednjem slogu. S time da je samoglasnik */i/* najčešće podložan redukciji, osobito u riječi nakon uzlaznih naglasaka koji su nastali prijenosom udara sa sljedećeg sloga (tzv. novoštokavska retrakcija). Zbog svoje nestabilne artikulacije kao prednji samoglasnik s prilično zatvorenim rezonatorom, *i* je najpodložniji redukciji. Nakon gubljenja udara, samoglasnik gubi intenzitet te se neutralizira ili reducira (Ćurković, 2014: 37). Ostali samoglasnici, ako se reduciraju, reduciraju se u potpunosti. Reduciranje u potpunosti može se podijeliti na ispadanje samoglasnika na početku, u sredini i na kraju riječi što se naziva

² Diftong. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 10.7.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/diftong>>.

aferezom ('nači – znači), sinkopom (ne'a – nema) i apokopom (nji' – njih) koje su s druge strane leksičke pojave skraćivanja riječi. Ovakve pojave se obrađuju kao glasovne u kojima se samoglasnik uvijek gubi te su općenito češće.

5.2. Konsonanti

Konsonanti za razliku od vokala, imaju utvrđen stupanj suženja u vokalnom traktu koji limitira prolaz zračne struje, uzrokuje trenje, odvaja usni od nosnoga prolaza itd. (Carović, 2014: 11).

Suglasnički inventar sinjskoga govora dijeli se na:

1. šumnike: /p/, /b/, /f/, /t/, /d/, /c/, /s/, /z/, /č/, [ǰ] (/đ/), /č/, [ǰ] (/dž/), /š/, /ž/, /k/, /g/ i /h/ (rubni);
2. sonante: /v/, /m/, /l/, /r/, /n/, /j/, [j], i [ń] (Ćurković, 2014: 66).

Tradicionalno se konsonanti dijele na one prema mjestu i prema načinu izgovora. Prema mjestu tvorbe konsonanti mogu biti: bilabijali ili dvousnenici (/p/, /b/, /m/), labiodentali ili zubnousnenici (/f/, /v/), dentali ili zubnici (/t/, /d/, /n/, /c/, /z/, /s/), alveolari ili desnici (/l/, /r/), palatali ili nepčanici (/č/, /ć/, /š/, /ž/, [ǰ], [ǰ], /j/, [j], [ń]), velari ili mekonepčanici: (/k/, /g/), laringali ili grleni (/h/) (Ćurković, 2014: 66).

Prema načinu izgovora, točnije prema artikulacijskoj i akustičkoj sličnosti dijele se na: okluzive, frikative, nazale, laterale i aproksimante. Nazali, laterali i aproksimanti se ponekad svrstavaju u istu kategoriju zvonkih u koju je također u hrvatskom jeziku svrstan i vibrant /r/ (Carović, 2014: 21 prema Škarić, 1991).

Već je spomenuto da se novoštokavski dijeli na dva poddijalekta, štakavski i šćakavski te da, iako u sinjskome govoru prevladava štakavizam ipak se mogu naći i primjeri šćakavštine. Korištenje kombinacije /šć/ generacijski je češće u starijih stanovnika ili onih s porijeklom i/ili rodbinskih veza iz okolnih mjesta sinjske krajine, dok mlađe generacije većinom izgovaraju skupinu /št/.

5.2.1. Adrijatizam

Prepoznatljiva karakteristika sinjskoga govora je adrijatizam koji u užem smislu označava glasovnu promjenu kada završno -m prelazi u -n u gramatičkom morfemu. U širem smislu, to je skupina glasovnih promjena karakterističnih za govore uz obalu Jadrana koje su

specifične za priobalne čakavske i štokavske govore. Te promjene dijele mnoge osobine s mletačkim dijalektom talijanskog jezika i time nalaze svoje mjesto unutar jadranskog jezičnog saveza (Matasović, 2001: 57). Upravo je gubljenje labijalnosti, odnosno prestanak izgovaranja zaobljenim usnama prilikom izgovora, jedna od tih promjena te time dočetni sonant *-m* prelazi u *-n*. Iako sinjski govor pripada u štokavski dijalekt, upravo su čakavski dijalektolozi sredinom 19. stoljeća, prvi skrenuli pažnju na ovakvu pojavu u vinodolskom govoru kao nešto izuzetno čakavskom karakteristikom. Kasnija istraživanja pokazala su da se ova promjena ustvari proteže cijelom obalom od slovenske do albanske granice, uključujući unutrašnje govore poput sinjskog, kninskog i imotskog (Crnić Novosel, 2015: 49). Adrijatizmi također uključuju protetsko *j* u primjeru *justa*, od čega se u sinjskom govoru pronalaze drugi primjeri poput *jopet* i *jist*, od kojih prvi primjer više čujemo kod starijih govornika sinjskoga kraja, dok je drugi primjer ustaljen te se bez greške koristi unutar svih generacija.

5.2.2. Fonemi *f* i *h*

U brojnim dijalektološkim literaturama vezanim uz analizu novoštokavsko ikavskih govora neizbježna su tematika fonemi */f/* i */h/*. Naime, njihov status u suglasničkom inventaru je takav da fonem */f/* čvrsto zauzima svoje mjesto, uz manje iznimke kod starije generacije, dok se fonem */h/* smatra rubnim unutar ove skupine. Iako je fonemu */f/* u prošlosti prema (Kurtović Budja, 2009: 57) pozicija bila nestabilnija, u današnje vrijeme, a pogotovo kod mlađih generacija čujemo primjere u kojima se */f/* ne zamjenjuje zbog utjecaja obrazovnih ustanova i javnih medija. Fonem */f/* svoj status afirmira unutar posuđenica, na mjestu skupine *hv* (nekad *hv* prelazi u */v/*), a nekada sam */f/* prelazi u */p/* i */v/* (Menac-Mihalić, 2005: 32).

Fonem *h* u govorima Dalmatinske zagore smatra se izgubljenim ili rijetkim uglavnom svugdje, u suglasničkom inventaru je ruban jer se pojavljuje samo u toponimima. Glas */h/* se gubi u riječima u svim položajima, inicijalnom na početku riječi ispred samoglasnika i ispred suglasnika (*oću* – hoću i *ladan* – hladan), u intervokalnom položaju (*njiovo* – njihovo), u dočetnom položaju (*stra* – strah), a kada prelazi u druge glasove (posebno u sinjskom govoru) prelazi u foneme */v/*, */j/*, */k/*, i */s/* (Menac-Mihalić, 2005: 39). Kao i glas */f/*, i fonem */h/* je stabilniji u govoru mladih, no ipak u manjoj mjeri nego */f/* jer novije generacije okolnim utjecajima postepeno mijenjaju govore odnosno uspostavljaju prijašnja stanja samih (Ćurković, 2014: 69).

Istaknuta pojava je i rotacizam koji može biti karakteristika dijalekta, govorne mane ili može nastati kao rezultat govorne terapije ili promjene izgovora tijekom jezične evolucije. Rotacizam u dijalektološkom slučaju jest pojava u kojoj se umjesto fonema /ž/ u intervokalnom položaju ostvaruje fonem /r/ (*more* - može).

5.2.3. Afrikate

U nekim jezicima afrikate se ne tretiraju kao posebna skupina glasova kao što je to slučaj u hrvatskom jeziku – neki ih lingvisti svrstavaju pod okluzive, dok ih drugi smatraju artikulacijskim nizovima. U hrvatskom jeziku afrikate uključuju /c/, /č/, /ć/, /dž/ i /đ/, te se, zajedno s okluzivima i frikativima, smatraju pravim konsonantima (Obraz, 2019: 9 prema Horga i Liker, 2015: 253). U inventaru članova konsonantskoga sustava razlikuju se bezvučne palatalne afrikate *č* i *ć* i zvučne palatalne *č'* i *ć'* što je prepoznatljivo svojstvo većine novoštokavsko ikavskih govora (Galić, 2019: 85), a samim time se predočava i vrsta opreke između *č-ć* i *đ-dž*, no prilikom izgovora prisutno je neutraliziranje oprečnih parova o čemu ćemo naknadno.

S obzirom na to kako se artikuliraju, afrikate se nazivaju složenima ili kombiniranima, jer u prvom dijelu trajanja objedinjuju osobine okluziva (p, t, k, b, d, g), a u drugom dijelu nalikuju frikativima (s, š, f, h, z, ž). To znači da se tijekom izgovora afrikate zvučni tok prvo potpuno zatvori (kao kod okluziva), a zatim se taj zatvor postepeno otpušta stvarajući trenje (kao kod frikativa). Zvučne se afrikate od bezvučnih razlikuju u tome što je tijekom cijelog njihovog trajanja aktivan larinks (Bakran, 1996).

Iako se u ostalim dalmatinskim govorima novoštokavskog ikavskog dijalekta afrikate *č-ć* i *đ-dž* ili razlikuju ili se izjednačavaju u njihovoj srednjoj vrijednosti, u sinjskome govoru se javlja napetost prilikom izgovora u kojoj se *ć* izgovara kao *č*, a i samom *č* ne nedostaje napetosti koja je vidljiva i na spektrogramu dalje u radu. Samim time na mjestima gdje bi *ć* trebao biti srednjenepčani postaje nadzubnonepčani. U Sinju su afrikate dovedene do stadija neutralizacije, ali ne samo *č* i *ć* nego i *đ* i *dž* te umjesto dva para afrikata ostvaruje se jedan par.

Kada se već spominje fonem /ž/, on je generalno prisutan u govoru Cetinske krajine (Menac-Mihalić, 2005: 36, Crnić Novosel, 2015: 53), a u govoru Sinja potvrđen je u mnogim leksemima.

Svakodnevan primjer u kojem se /ž/ *đ* očituje jest u prezentu glagola *ići* u svim licima. Što znači da je fonem /ž/ rezultat jotacije fonema /d/ i /j/. Prezent jednine 1. *ićēn* 2. *ićēš* 3. *ićē*;

množine 1. ìžěmo 2. ìžěte 3. ìžū (Pavlica, 2023: 21). Također primjer u kojem je vidljiv i adrijatizam.

5.2.4. Proteze

Protetski konsonanti karakterističan su primjer dalmatinskog zaleđa. Najčešće su to fonemi /j/, /v/ i /n/, što je vidljivo u primjerima *jopet* (opet), *jist* (ist, jest), *jin* (njima), *drugomen* (drugome) te protetsko v, koje se ostvaruje kao [w], pa dolazi do *wotić* (otić).³ U sinjskom govoru, češće slušajući starije generacije, čuje se nadogradnja protezama, ali ipak to nije u potpunosti strogo određeno. Često se pojavljuje protetsko j i u intervokalnom položaju u primjerima *bijo vozijo* (bio vozio), *zaboravijo* (zaboravio), *svidijo* (svidio). Danas se više očituje prisutnost protetskog n u mnogim primjerima, specifičan primjer *orasin* koji je potvrđen i u ostalim dijelovima Dalmatinske zagore, gdje se prije svega vidi završno -s u N. riječi *oraj* (orah) što je posljedica analogije množinskog oblika nominativa *orasi* te se uz to nadodaje i proteza koja zamjenjuje puni oblik (Galić, 2019: 84).

5.2.5. Geminate

Geminate (prema lat. *geminare*: udvostručivati, udvajati) su suglasnici koji se naslanjaju jedan na drugoga ili produženi suglasnici koji se izgovaraju kao dva identična suglasnika jedan za drugim, bez pauze između njih. Artikulacija im je za polovicu produljena, no ipak ne dostižu dvostruku dužinu, te je intenzitet artikulacije pojačan.⁴ U hrvatskom standardnom jeziku geminate nisu česte, no dijalektološki gledano u govoru Sinja dolazi do uvjetovanih primjera geminata rezultiranih procesom samoglasničkih promjena, potpune redukcije i sinkopiranja (volila – volla – vola). Krajnji rezultat 'vola' s jednim suglasnikom dobivamo u brzom govoru.

6. NAGLASNI INVENTAR

Sinjski govor se i na temelju svog četveronaglasnog sustava ubraja u novoštokavsko ikavske govore. Takav sustav čine četiri naglasaka: kratkosilazni, kratkouzlazni, dugosilazni i dugouzlazni. Osim ovih jedinica prisutne su još i jedinice nenaglašene dužine i nenaglašene

³ Vlastiti primjeri i primjeri iz doktorske disertacije Dijane Ćurković 2014.

⁴ geminate. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 19.8.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/geminate>>.

kračine. U novoštokavskim dijalektima došlo je do promjene u akcentuaciji, gdje su se kratkosilazni i dugosilazni naglasci pomaknuli s unutarnjeg ili završnog sloga riječi, što je rezultiralo nastankom uzlaznih naglasaka. Naglasak će biti kratkouzlazni ako je prethodni slog bio kratak, a dugouzlazni ako je prethodni slog bio dug. Sve prozodijske jedinice mogu se ostvariti na svim vokalima i na slogotvornom sonantu r. Prema Kapoviću (2015) u Dalmatinskoj zagori se kratkosilazni naglasak realizira normativno, što znači da je u sinjskom govoru zaista kratak i silazan, bez produljene, usporene realizacije kao u nekim slavonskim govorima, sjevernim čakavskim i kajkavštini (Kapović, 2015: 220).

Dugosilazni naglasak je zamjetno dulji od kratkosilaznog i ima jako istaknutu silaznu intonaciju. Uzlazni naglasci se od silaznih razlikuju intonacijski i po visini zanaglasnog sloga, jer imaju blago uzlaznu intonaciju. Zbog toga u sinjskom govoru postoji prava tonska razlika između uzlaznih i silaznih naglasaka, neovisna o visini zanaglasnog sloga. Ova situacija je karakteristična za zapadne novoštokavske govore, što ih razlikuje od istočnih novoštokavskih govora, gdje razlika između uzlaznih i silaznih naglasaka prvenstveno ovisi o visini zanaglasnog sloga (usp. Galić, 2019: 94 prema Kapović, 2015: 687–689).

U sinjskom govoru slogovi koji dolaze nakon uzlaznih naglasaka viši su od onih nakon silaznih naglasaka. Ipak, visina zanaglasnog sloga nije ključna za razlikovanje uzlaznih i silaznih naglasaka, već predstavlja samo dodatnu mogućnost razlikovanja (Galić, 2019: 95, usp. Kapović, 2015: 689). Kao i silazni naglasci, uzlazni naglasci se jasno razlikuju po duljini trajanja, pri čemu je dugouzlazni naglasak znatno dulji od kratkouzlaznog. Zanaglasna duljina u ovom govoru jasno se razlikuje od nenaglašene kračine, a trajanje joj je kraće od dugih naglasaka.

Distribucija naglasaka u sinjskome govoru je poprilično slobodna uz nekakva ograničenja koja su posljedica pomicanja naglasaka na prethodni slog pri čemu nastaju uzlazni naglasci, točnije oni kratki, što se ustvari i naziva novoštokavskom retrakcijom (Ćurković, 2014: 111 prema Kapović, 2008). U jednosložnim riječima dominiraju silazni naglasci, dok se uzlazni naglasci baš i ne pojavljuju u jednosložnim riječima. U dvosložnim i višesložnim riječima, svi naglasci mogu se ostvariti na prvom slogu. Silazni naglasci na središnjim slogovima vrlo su rijetki, ali potvrđeni su u nekim tuđicama kao *radijâtor* i *kaladönt* (Galić, 2019). Uzlazni naglasci na završnom slogu mogu se pojaviti kao rezultat potpunog slabljenja zanaglasnog kratkog sloga.

Promatrajući zanaglasne duljine velik broj štokavskih govora ih čuva, samo što, naravno, nisu svugdje jednakog trajanja. Što se tiče zanaglasnih duljina, one se u sinjskom govoru jako dobro

čuvaju i u prvobitnim položajima i u položajima nastalim rezultatom retrakcije naglaska: G jd. Mátē, rúkē, vòdē, zèmljē, I jd. rúkōm, vòdōm, trávōm, G mn. udòvīcā, kózā, kúcā, prāsākā, prijatèlīcā, pāmēt, pòčēt, pròklēt, ùzēt, gl. pridj. rad. m. r. jd. mògā, pìvā, plākā itd.⁵

Zanaglasna je duljina u govoru Sinjske krajine jasno uočljiva, točnije lako se razlikuje od nenaglašene kračine, a trajanje joj je kraće od trajanja dugih naglasaka (Galić, 2019: 94).

7. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA NOVOŠTOKAVSKO IKAVSKIH GOVORA

Trenutačno u dijalektologiji ne postoji monografija usmjerena na govor s područja grada Sinja i/ili sinjske krajine općenito. Također se takav nedostatak ne očituje samo u ovoj nižoj kategoriji mjesnog govora nego i u onoj globalnoj za hrvatska narječja. Kada se sagledaju opisi govora svih hrvatskih narječja upravo je brojčano najmanje istraživanja koja unutar štokavskog narječja opisuju novoštokavsko ikavske govore (Galić 2019: 74, Ćurković 2014: 5 usp. Lisac 2005, 2006). U zadnjih nekoliko godina pojedini autori (J. Galić, D. Ćurković, M.

⁵ Primjeri iz Galić, Josip. 2019. *Fonološki opis novoštokavskih ikavskih govora Vrličke krajine u svjetlu drugih govora Dalmatinske Zagore*. Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 15 No. 1.

Danilović, S. Kekez, M. Sikirica, T. Mladina itd.) nastoje oplemeniti literaturu istraživačkim člancima kako bi se upotpunile upravo te praznine i očuvala govorno jezična baština hrvatskoga jezika. Stoga se uglavnom mogu pronaći članci, a ponajviše diplomski radovi, koji svoja istraživanja baziraju na mjesnim govorima Sinjske krajine i Dalmatinske zagore općenito (Danilović 2011, Ćurković 2014, Galić 2016, 2019, Mladina 2021, Pavlica 2021, 2023 itd.). Referentna djela, svojevrsni udžbenici hrvatske dijalektologije, svakako bi bila djela Josipa Lisca koja su izlazila u dva dijela, od koji je za štokavsko narječje i potrebe ovoga rada neophodan samo prvi iz 2003. godine pod nazivom *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Uz Lisca trebamo spomenuti Dalibora Brozovića i Ivku Brkić koji su 1981. obradili govor Otoka kraj Sinja dok je govor Jabuke i Sinja uključen u djelo Ankice Čilaš Šimprage iz 2010. koja je opisala govore između Krke i Neretve. Govor Jabuke, točnije morfologiju, također je obradio i Miroslav Sikirica 2017. godine, dok je govor Bitelića, mjesta nedaleko od Sinja, detaljno obradila Dijana Ćurković 2014. iznoseći fonološki, morfološki, sintaktički i leksički opis. Ostali govori Dalmatinske zagore vrlo su slabo istraživani.

Najopširnije i najsustavnije obrađen novoštokavsko ikavski govor je onaj Imotske krajine Mate Šimundića iz 1971., te Vrgoračke krajine kojom se bavio Mate Kapović u nekoliko svojih radova. Ipak, svojim radovima čije su se referentne vrijednosti i primjeri koristili kao odnos usporedbe i glavni izvor u obradi podataka za ovaj rad potpomogao je Josip Galić koji je obradio fonološke osobitosti Vrličke krajine u odnosu na druge govore Dalmatinske zagore (2019.) te prozodijske osobitosti govora Niskoga u Dalmatinskoj zagori (2016.). Naravno, neizostavno je spomenuti i Miru Menac-Mihalić te njezine mnoge radove vezane uz frazeologiju od kojih bi valjalo istaknuti njezin rječnik frazema iz 2005. godine, sa usustavljenom obradom novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj u kojem su obrađeni Otok, Sinj, Gala i Brnaze. Ovo djelo bilo je jako korisna orijentacija za lakšu obradu dijalektoloških obilježja ovog novoštokavsko ikavskog govora. Određene smjernice i upute koje bi bile poželjne kao uvjet odabira govornika te kako neki čimbenici mogu utjecati na lokalni govor uvelike je razjasnio članak Stipe Kekeza *O metodologiji dijalektološkoga istraživanja* iz 2010. godine. U članku se raspravlja o određenim izazovima prilikom dijalektološkog istraživanja lokalnih govora. U današnjim, modernijim uvjetima, pri čemu se posebno naglašava sociolingvistička situacija u kojoj se ti govori nalaze, budući da su sve više pod utjecajem standardnog jezika i govora doseljenika, često se u dijalektološkim istraživanjima umjesto očekivane stvarne slike stanja govora provodi rekonstrukcija (Kekez

2019: 55). Događa se danas često da istraživači na terenu s težinom pronalaze izvorne govornike lokalnog govora ogradenih od potencijalnih čimbenika koji utječu na govor. Ipak, za ovo istraživanje koliko je bilo važno da govornici budu autohtoni Sinjani, također je bilo važno da se diferenciraju po kategorijama spola, dobi, obrazovanja, zanimanja, stupnjem učestalosti migracija tijekom života baš zbog raznolikosti rezultata koje bi moglo pružiti. Na primjer, konkretan je uvjet odabira govornika kod autorice rada bio taj da su govornici porijeklom baš iz Sinja, da su odrasli u Sinju te da njihovi roditelji spadaju u tu istu kategoriju s manjim odstupanjima. Točnije, autorica rada je težila tome da joj govornici nisu iz brojnih okolnih mjesta pokraj Sinja, a ako su roditelji iz okolnih mjesta, da su bar većinu svog života proveli u Sinju. Kekez (2019) također procjenjuje da su za dijalektološka istraživanja prikladne žene jer u tradicionalnim patrijarhalnim uređenjima u manjima okolinama više vremena provode kod kuće te su podložnije utjecajima okoline.

Upravo u svom članku Kekez (2019) navodi neke fiziološke potrebe pri odabiranju govornika kao što su zdravi zubi ili većina njih, da nema govorne mane, da bi predstavilo problem ako govornik dobro ne čuje u da bi to oduzelo previše vremena. Trebalo bi provjeriti upravo činjenice koje su se provjeravale i za ovaj rad: je li govornik bio dulje odsutan iz rodnoga mjesta, odakle mu/joj je bračni partner, pa i roditelji zbog utjecaja na govor govornika (Kekez 2019: 56).

Kod samog ispitivanja bitno je da se ostvari ugodna atmosfera kako bi se smanjila napetost govornika, a i istraživača koji mora znati potaknuti lokalni govor, ali da to čini nenametljivo zbog utjecaja na rezultate. Ni na koji način se ne smije sugerirati kako bi nešto trebalo biti jer bi govornik potencijalno mogao pasti pod utjecaj.

S druge strane, s obzirom na fonetsku stranu ovoga rada, trebaju se spomenuti radovi na čiji će rezultati biti korišteni pri interpretaciji rezultata istraživanja provedenoga za potrebe ovoga diplomskoga rada. Prije svega, pošto su se analizirala i prozodijska obilježja sinjskoga govora, u jednom dijelu rada su se s pomoću računalnog programa PRAAT (Boersma i Weenik, 2015) računale duljine izvedbe sva četiri naglasaka u sinjskome govoru, o čemu ćemo detaljnije u rezultatima. Za usporedbu trajanja naglasaka u sinjskom govoru s trajanjem naglasaka u standardnom govoru uzele su se referentne vrijednosti dosadašnjeg istraživanja iz doktorske disertacije Elenmari Pletikos Olof, koja je 2008. godine usustavila akustički opis hrvatskih naglasaka. Također, kada su se u PRAAT-u obrađivale vrijednosti formanata za vokale, uzimale su se referentne vrijednosti za muške i ženske govornike prvih triju formanata iz doktorske

disertacije Ive Bašić iz 2018. godine koja je predstavila formantsku analizu i mjerenje fundamentalne frekvencije hrvatskog i srpskog govora. Nakon svakog individualnog izračuna za pojedinog govornika, računale su se prosječne vrijednosti ženskih i muških govornika za čiju su se usporedbu uzele vrijednosti za prosječne frekvencije odraslih muških i ženskih govornika hrvatskog standardnog govora Jurja Bakrana iz *Zvučna slika hrvatskog govora*.

8. METODOLOGIJA

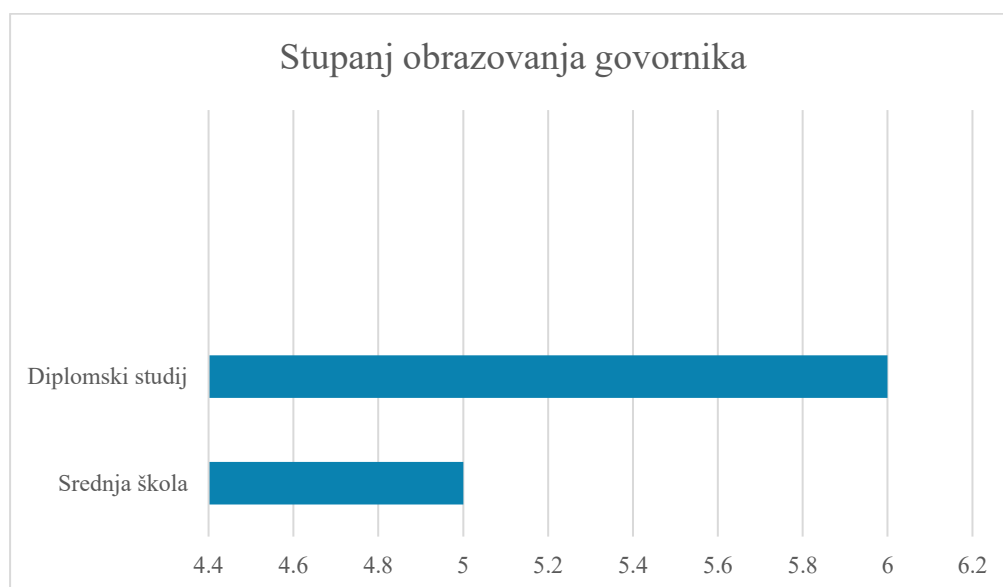
8.1. Ciljevi istraživanja

Cilj je rada opisati sinjski govor na temelju manjega korpusa mjesnoga govora grada Sinja na fonološkoj razini. Pridonijeti dijalektalnom opisu novoštokavsko ikavskih govora. Posljednji cilj je ispitati individualne razlike govornika s obzirom na kategoriju spola, dobi, obrazovanja, mjesta rada, odnosno zanimanja. U današnje vrijeme teško da postoji osoba koja nije podložna dijalektološkoj promjeni, bilo to promjeni u kojoj se dijalekti isprepleću migracijom ili promjeni koja rezultira težnji standardnom i odmicanjem od lokalnog izgovora zbog obrazovanja, posla, putovanja itd. Zbog toga se očekuju svojevrsna odstupanja u rezultatima ovoga rada u usporedbi s ranije provedenim istraživanjima jer je metoda istraživanja drugačija. Također se treba uzeti u obzir i vrijeme koje je prošlo otkad su pisani spomenuti radovi i ovaj diplomski rad zbog kojeg se očekuju pomaci, odnosno promjene u jeziku i govoru. Što se tiče dvaju različitih stilova govora koji se snimao (čitaći i slobodno razgovorni) očekuje se da će govornici tijekom čitanja više težiti standardnom izgovoru, a da

će u govornome zadatku spontanog govora na zadanu temu biti bliži svome organskome idiomu.

8.2. Govornici

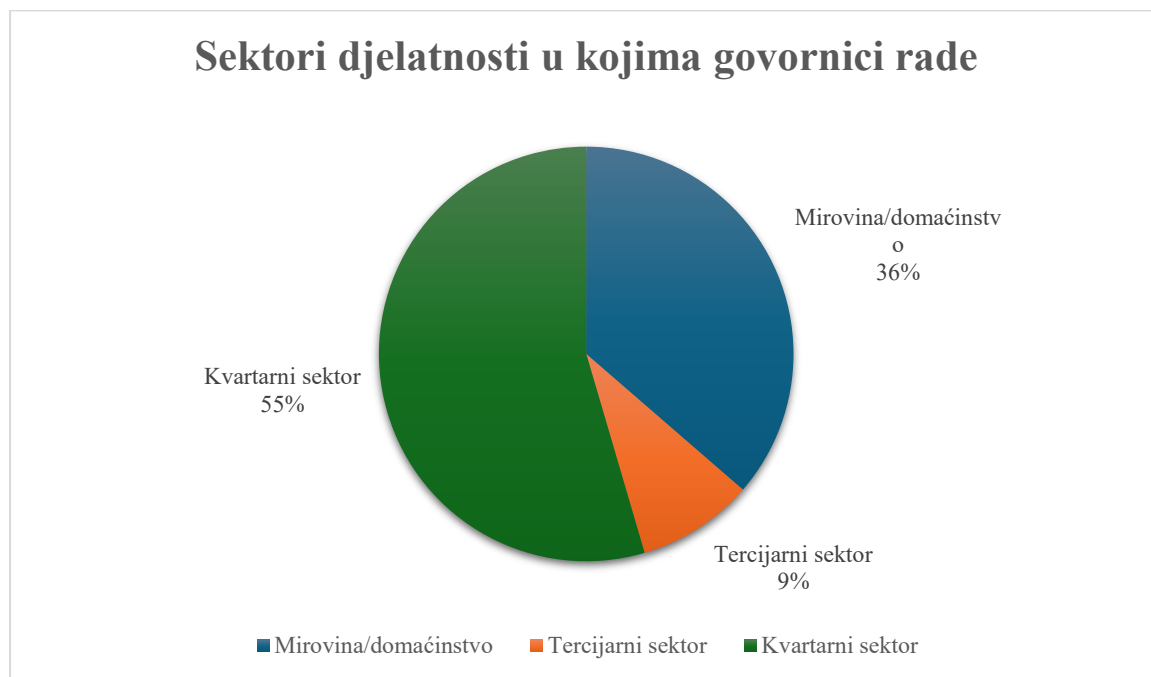
U istraživanju je sudjelovalo osam ženskih i tri muška govornika. Najmlađi ženski ima 26 godina, a najstariji 74, dok najmlađi muški govornik ima 34, a najstariji 61 godinu. Srednja vrijednost godina muških govornika iznosi 52. Srednja vrijednost godina ženskih govornika iznosi 44. Srednja vrijednost godina svih govornika je 46. Svi govornici rođeni su u Sinju, oba su im roditelja iz Sinja, a trenutačno govornici tamo i žive, iako su neki zbog obrazovanja proveli par godina (najviše šest) u drugim gradovima. Govornici su ciljano odabrani s obzirom na svoju dob, spol, porijeklo, mjesto stanovanja i stupanj obrazovanja te su na zahtjev za sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno pristali sudjelovati u eksperimentu. Šest govornika je završilo diplomski studij, a njih pet ima srednjoškolsko obrazovanje (dio strukovno, a dio je pohađao gimnaziju) što je vidljivo u grafikonu ispod.

Slika 1. Stupanj obrazovanja govornika

Samo su dva govornika, od njih jedanaest, određen broj godina (od 5 do 6) za vrijeme studiranja proveli izvan okoline svog lokalnog govora, a gledajući na profesionalno zanimanje kao faktor

utjecaja na lokalni govor u drugom grafikonu (Slika 2.) navedeni su sektori djelatnosti⁶ u kojima govornici rade.

Slika 2. Sektori djelatnosti u kojima govornici rade

Kod govornika se zabilježio lokalni sinjski govor u čitaćem i spontanom razgovornom stilu s pomoću dva zadatka koja će biti objašnjena u nastavku. U povoljnim akustičkim uvjetima, u prostoriji bez buke, s profesionalnim snimačem, snimanje se provodilo u Sinju, uglavnom u vlastitom domu samih govornika, i to u prisustvu autorice rada. Istraživačica je prilikom snimanja prije svega upoznala sudionike sa zadacima te dodatno nastojala potaknuti njihov prirodan organski idiom koji koriste u svojoj svakodnevicu. Prije pristupanja snimanju sudionici su potpisali *Informirani pristanak istraživanju* s temeljnim podacima o istraživanju.

⁶ Ekonomski sustav dijeli stanovništvo prema djelatnosti. Prema djelatnosti trenutno postoji pet sektora u koje spadaju zanimanja. Sektori djelatnosti odnose se na različite dijelove gospodarstva, kategorizirane prema vrsti aktivnosti koju obavljaju. Ovi sektori obuhvaćaju različite industrije i uslužne djelatnosti. Primarni i sekundarni sektor su proizvodni, dok su ostala tri uslužni (neproizvodni) sektori. Primarni sektor obuhvaća djelatnosti koje se bave izravnom eksploatacijom prirodnih resursa. Sekundarni sektor uključuje djelatnosti koje se bave preradom sirovina iz primarnog sektora u gotove proizvode. Tercijarni sektor obuhvaća uslužne djelatnosti, kao što su trgovina, transport, obrazovanje, zdravstvo, financijske usluge i turizam. Kwartarni sektor se odnosi na informacijske tehnologije, istraživanje i razvoj, a kvinarni sektor, koji uključuje visoko specijalizirane i intelektualne usluge, poput znanstvenog istraživanja, upravljanja i donošenja odluka na najvišoj razini. <https://bond-hrvatska.hr/wp-content/uploads/2023/01/Sektori-gospodarske-djelatnosti.pdf> (pristupljeno 11.09.2024.)

Provođenje istraživanja odobrili su i članovi Etičkoga povjerenstva Odsjeka za fonetiku, a odobrenje se nalazi na kraju rada.

8.3. Postupak istraživanja

Snimanje govora trajalo je u razdoblju od prosinca 2023. godine do siječnja 2024. godine. Snimanje je provedeno u dva dijela, a govornici su prvo čitali pripremljeni materijal, odnosno priču *Sjeverni ledeni vjetar i Sunce*. S pomoću prvog zadatka, autorica rada je pojedinačno određivala vokalski trapez od svakog govornika u odnosu na vrijednosti vokalskog sustava hrvatskog jezika u prethodnim istraživanjima alokalnoga (iz)govora. Na taj su se način nastojala utvrditi odstupanja i razlike u izgovoru vokala. Kod istih riječi za sve govornike procjenjivale su se vrijednosti prvih triju formanata koja su potom bila učitana u zadani dijagram vokalskog trapeza kako bi se utvrdio odnos među formantima te kako bi bila istaknutija razlika u vrijednostima formanata.

Također su se ispitivala prozodijska obilježja sinjskoga govora te je u istim riječima kod svih govornika u računalnom programu uspoređeno trajanje naglašenih vokala i zanaglasnih vokala, a potom su spomenute vremenske mjere uspoređene s vrijednostima za standardan izgovor. U snimljenome su govornom materijalu montirane i izolirane sve ciljane riječi u kojima je predstavljen (ostvaren) sav naglasni inventar pojedinoga govornika. Govornim materijalom predstavljeni su svi fonemi hrvatskoga jezika, a osiguravanjem identičnoga govornoga materijala za sve govornike mogla se osigurati ista fonemska okolina. U prvom zadatku govornici nisu bili vremenski ograničeni te su svojim habitualnim tempom čitali zadani materijal kojeg su već jednom pročitali prije početka snimanja.

Zatim su govornicima za drugi dio snimanja bila postavljena pitanja koja potiču spontani govor kako bi se potaknuo i snimio njihov lokalni govor. Govornici su uz nekoliko pitanja tijekom razgovora bili poticani na govorenje organskog idioma, ali su se ipak primijetile znatne razlike i odmaci od onog uobičajenog izgovora, što je i očekivano s obzirom na eksperimentalne uvjete. Govornici nisu odabirali iste teme za spontani govor jer je cilj ponuditi govorniku da odabere onu temu u kojoj će imati mogućnost postizanja što veće slobode tijekom snimanja i time zanemariti tremu koja uslijedi eksperimentalnih uvjeta često rezultira u težnji standardnom izgovoru. Od govornika se zahtijevalo da u spontanom govoru, uz pomoć istraživačice, postignu najmanje tri minute snimljenog govora. Tako su teme o kojima su

govornici govorili varirale od posljednjeg putovanja, opisivanja uobičajenog radnog dana, planiranja vjenčanja, božićnih običaja i nekih životnih situacija o kojima je govornicima bilo ugodno i zanimljivo pričati kako bi se postigla što kvalitetnija izvedba lokalnog govora koji se ispituje.

Ukupno snimanje po govorniku trajalo je otprilike 15 minuta. Govorni materijal korišten u snimanju priložen je na kraju rada (Prilog 1). Za potrebe snimanja koristio se visokokvalitetan snimač ZOOM (model H4n). Pri odabiru prostorije za snimanje vodilo se računa da se uklone potencijalni izvori buke.

8.4. Perceptivna i akustička analiza

U ovom dijelu istraživanja provodila se perceptivna i akustička analiza snimljenoga govora na segmentnoj i suprasegmentnoj razini kojom se opisivao izgovor vokala i konsonanata te naglasni inventar sinjskoga govora. Svi snimljeni govorni zapisi bili su montirani i analizirani pomoću programa za akustičku obradu zvuka Praat (Boersma i Weenink, 2015) koji se koristi za analizu, sintetiziranje i modificiranje zvuka. Tijekom perceptivne analize utvrđene su evidentirane dijalektalne osobitosti u izgovoru te u naglasnome sustavu govornika. Tako se primjerice istraživačka pozornost skrenula na karakteristična obilježja ovog novoštokavsko ikavskog govora kao što su redukcije, diftongiziranje, adrijatizmi, neutralizacija afrikata, zaokruženost fonema /č/, /ž/, /š/ te još neke fonološke promjene i izgovorna odstupanja unutar konsonantskog sustava. Akustičkom analizom istraživana su već gore navedena prozodijska obilježja, vokalski sustav te opis s ovjerenim primjerima u kojima je /r/ više ili manje vibrantan.

9. REZULTATI I RASPRAVA

Rezultati istraživanja u ovome će radu biti prikazani prema redosljedu provedene analize, tj. prvo perceptivna slušna procjena te akustička analiza (iz)govora. Analiza se detaljnije dijeli i na analizu vokala i konsonanata u sinjskome govoru, navodeći pritom sve promjene koje su s njima povezane. Između ostalog u rezultatima je navedena i analiza naglasnog sustava sinjskog govora na temelju analiziranoga korpusa. Za svaki pojedinačni rezultat, u prethodnom poglavlju, vezan uz aktualni "problem" nadovezat će se prikladno odabranim rezultatima usko ili direktno povezanim s prethodnim ispitivanjima. Također, ustanovit će se i sociolingvistička stratifikacija prema spolu, dobi i stupnju obrazovanja te koje su se razlike očitovale unutar tih podjela.

Tijekom akustičke analize pronađene su mnoge potvrde onoga što se perceptivno zaključilo pa su se tako na primjer pronašla tzv. ispadanja samoglasnika, točnije redukcije, sinkope, apokope i afereze. Osim toga pronalazili su se mnogi primjeri diftongiziranja u slučajevima gdje ispadanjem konsonanta nastaje diftong, dok postoje i slučajevi u kojima se diftong rastavlja protezom ili se jednostavno skrati u jedan samoglasnik. Slušajući audio snimke vrlo lako se zamjećuje karakterističan izgovor afrikata i nekih frikativa prepoznatljiv za to govorno područje što će se vidjeti po primjerima u rezultatima, a osim toga uočavao se i poseban status fonema /f/ i /h/. Uz pomoć akustičke analize otkrivene su formantske frekvencije prikazane uz pomoć F1, F2 i F3.

9.1. Vokalski sustavi govornika

Prvi dio akustičke analize sastojao se od izračuna formantskih vrijednosti prvih triju formanata (F1, F2 i F3) svakog pojedinog govornika te su vrijednosti u tablici popisane u Hercima (Hz) i prikazane na slici grafičkog prikaza. U prikazu rezultata odvojeno su prikazani ženski i muški govornici, čije su vrijednosti formanata uspoređivane sa vrijednostima formanata standardnog izgovora (Bašić, 2018).

Zbog usporedbe izgovora vokala u standardnom i lokalnom govoru iz uzorka čitaćega govora izdvojene su ciljane riječi za svaki vokal kojemu su analizirani formanti. Tako se u riječi *prīča* izdvojio vokal /i/, za vokal /e/ imali smo riječ *lèdenī*, za vokal /a/ riječ *jăče*, za /o/ riječ *pòvīstī* i za vokal /u/ riječ *Sūnce*. U odabranim riječima govornici su vokale isto naglasili. Već je

tijekom snimanja govora, a posebice pri perceptivnoj analizi primijećeno da prilikom čitanja lokalni govornici automatski teže standardnom izgovoru.

Kao što je i očekivano, uslijed anatomskih razlika, vokalski se trapezi ženskih i muških govornika razlikuju. Ženski govornici su imali homogeniji izgovor vokala, dok su se u kategoriji muških govornika pojavila odstupanja. Moguće je da je na rezultate utjecao ograničen broj govornika. U nastavku su rada prikazane usporedbe vokalskih trapeza i brojčanih vrijednosti formanata govornika s rezultatima prethodnih istraživanja tematski bliskih ovome radu. Rezultati su prikazani pojedinačno te grupno (prosjeci formanata vokala ispitanika u usporedbi s prosjekom iznesenim za muške i ženske govornike standardnog jezika). Na temelju vrijednosti akustičke analize, tumačene su artikulacijske razlike u izgovoru s obzirom na obilježja prednjosti, stražnjosti, otvorenosti, zatvorenosti i zaokruženosti vokala. Analiza rezultata prati numeričke vrijednosti i grafički prikaz, jer jedno proizlazi iz drugoga.

9.2. Ženski govornici

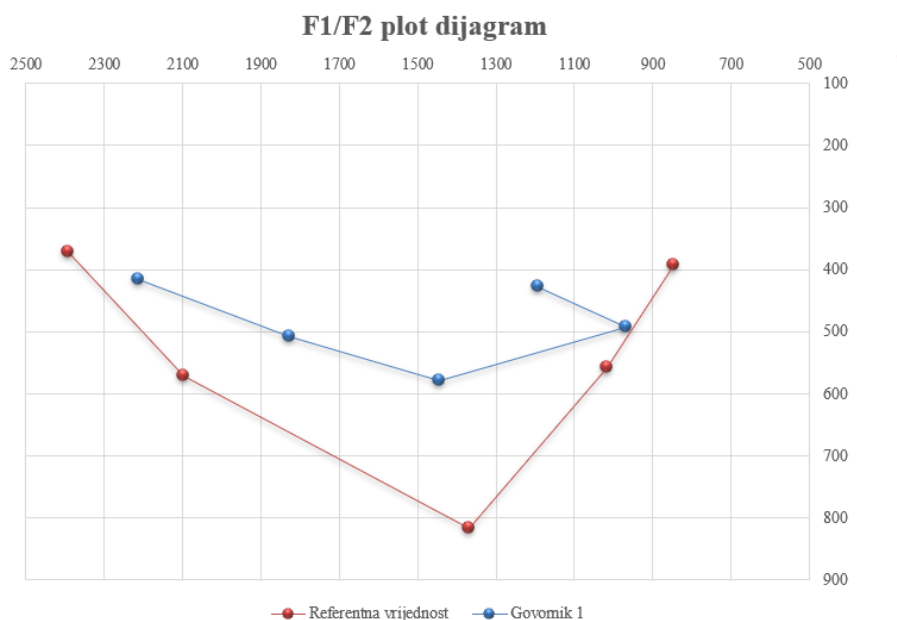
9.2.1. Govornik 1

Kod vokalskog prostora prvog ženskog govornika vokal /i/ je manje prednji, te otvoreniji. Stražnji vokal /u/ je kod prvog ženskog govornika prednjiji, dok je /o/ približan standardnim vrijednostima. Vokal /a/ zatvoreniji nego u standardu te gubi na svojoj centralnoj uobičajenoj vrijednosti. Prednji vokali /i/ i /e/ su kod ovog govornika stažnjiji. Vokal /i/ je izgovoren otvorenije, dok je /e/ zatvoreniji od referentnih standardnih vrijednosti. Vokal /o/ vrlo je bliskih vrijednosti u odnosu na vrijednosti koje iznosi Bašić (2018). Najveća odstupanja kod izgovora vidljiva su kod vokala /a/ koji je prednjiji. Još neka vidljiva odstupanja su kod vokala /e/ i /u/ koji su centralniji nego u standardu. Na temelju vrijednosti trećeg formanta kod prvog ženskog govornika vokal /u/ je zaokruženiji nego u standardu jer mu je vrijednost niža, dok je vokal /o/ manje zaokružen od standarda.

Tablica 4. Prikaz frekvencija prvih triju formanata prvog ženskog govornika u Hz

Hz	F1	F2	F3
i	416	2212	2563
e	509	1827	2658
a	579	1445	2437

o	492	969	2564
u	428	1194	2134

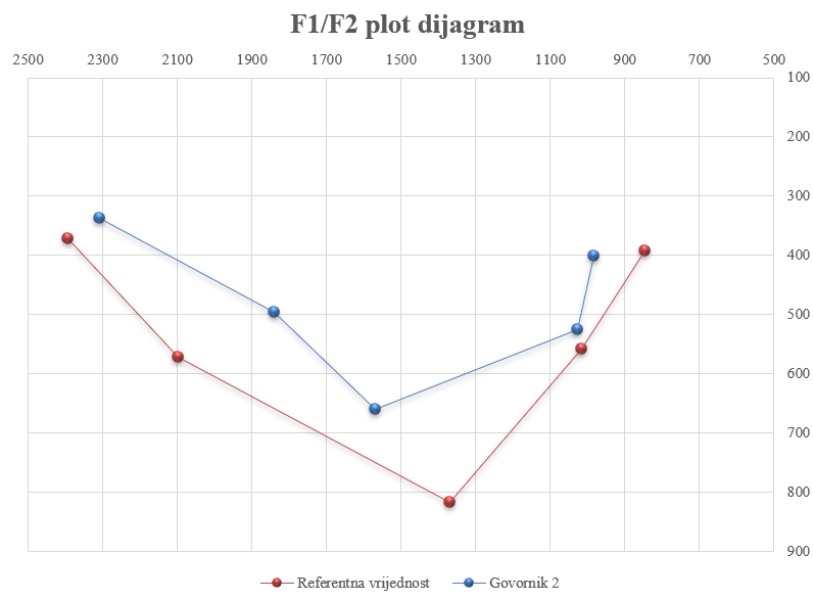
Slika 3. Vokalski trapez (F1, F2) prvog ženskog govornika (plava boja) i referentnih vrijednosti za ženske govornike hrvatskoga jezika (Bašić, 2018) (crvena boja)

9.2.2. Govornik 2

Kod druge ispitanice vidljiva su manja odstupanja kod otvorenosti vokala. Svi vokali su zatvoreniji osim vokala /u/. Prednji vokali /i/ i /e/ se očituju kao manje prednji, dok kod stražnjih vokala /o/ i /u/ odstupa samo /u/ koji je skoro u ravnini s vokalom /o/ na F2 osi. Vokal /o/ je po svojim vrijednostima sličan standardnome izgovoru. Najveća odstupanja vidljiva su kod vokala /e/ i /a/. Vokal /a/ odstupa od standardnih vrijednost koje iznosi Bašić (2018) te je zatvoreniji i prednjije izgovoren. Vokal /e/ se očituje kao centralnije izgovoren. Prema vrijednostima trećih formanata kod drugog ženskog govornika saznaje se da vokali /o/ i /u/ imaju manji stupanj zaokružnosti od standarda jer su im vrijednosti veće. Vokal /u/ u trećem formantu ima veću vrijednost za skoro 500 Hz u odnosu na treći formant standardnog izgovora.

Tablica 5. Prikaz frekvencija prvih triju formanata drugog ženskog govornika u Hz

Vokali	F1 (Hz)	F2 (Hz)	F3 (Hz)
i	338	2308	2842
e	496	1841	2568
a	661	1570	2290
o	525	1027	2455
u	401	984	3058

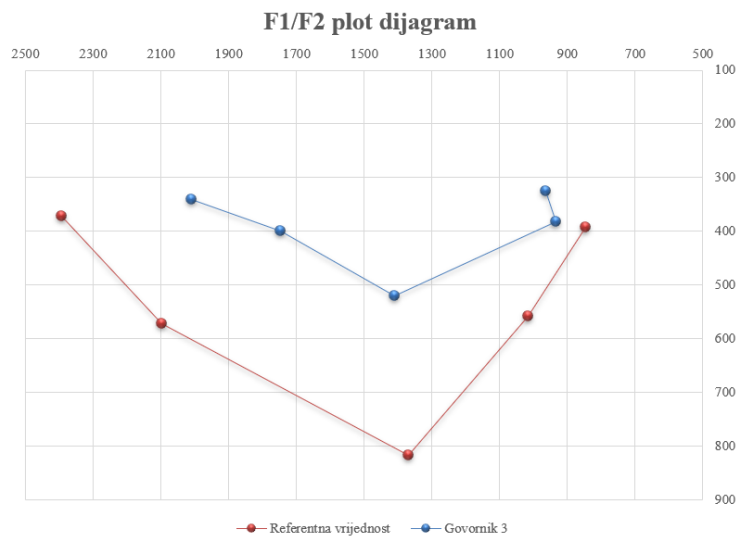
Slika 4. Vokalski trapez (F1, F2) drugog ženskog govornika (plava boja) i referentnih vrijednosti za ženske govornike hrvatskoga jezika (Bašić, 2018) (crvena boja)

9.2.3. Govornik 3

Vokalski prostor trećeg ženskog govornika je znatno zatvoreniji, a vidljiv je dodatni pomak kod vokala /u/ i /o/. Prednji vokali su manje prednji odnosno stražnjiji. Od stražnjih vokala, i općenito svih vokala, vokal /u/ je najbliži standardnim referentnim vrijednostima uz blago uvećanu otvorenost. Inače, po standardu, centralan vokal /a/, kod trećeg ženskog govornika znatno gubi na otvorenosti, kao i svi ostali vokali koji su utvrđeno zatvoreniji. Vokal /o/ skoro se pronalazi u vokalnom prostoru vokala /u/. Vokal /u/ je prema vrijednostima trećega formanta zaokruženiji od standarda jer mu je vrijednost niža za 36 Hz, dok vokal /o/ ima manji stupanj zaokruženosti od standardnih vrijednosti od Bašić (2018) za 36 Hz.

Tablica 6. Prikaz frekvencija prvih triju formanta trećeg ženskog govornika u Hz

Vokali	F1 (Hz)	F2 (Hz)	F3 (Hz)
i	341	2010	2467
e	400	1748	2614
a	521	1410	2447
o	383	935	2512
u	326	965	2534

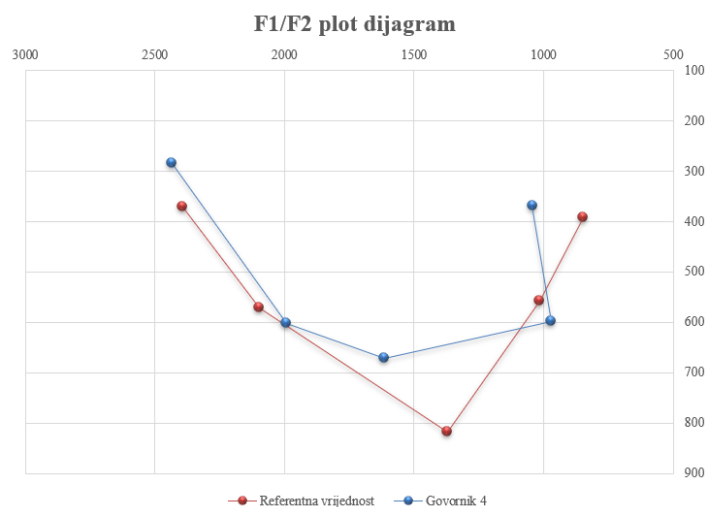
Slika 5. Vokalski trapez (F1, F2) trećeg ženskog govornika (plava boja) i referentnih vrijednosti za ženske govornike hrvatskoga jezika (Bašić, 2018) (crvena boja)

9.2.4. Govornik 4

Kod četvrte ispitanice vokali /i/ i /e/ su, s obzirom na svoju prednjost bez velikih odstupanja. Jedina razlika koja se uočava kod ovih vokala je ta što je /i/ malo otvoreniji, a /e/ zatvoreniji u usporedbi s referentnom vrijednošću. Stražnji vokal /o/ je u ovom primjeru, s malim odstupanjima zatvoreniji i stražnjiji, a vokal /u/ je prednjiji s obzirom na svoju stražnjost. Veća odstupanja vide se jedino kod vokala /a/ koji je manje centraliziran nego u svojim standardnim vrijednostima, te je uz to i zatvoreniji. Vidljiva su manja odstupanja kod otvorenosti vokala. Svi vokali su zatvoreniji osim vokala /u/. Vokal /o/ i /u/ u vrijednostima trećeg formanta imaju manji stupanj zaokruženosti u razlikama od stotinjak Hz.

Tablica 7. Prikaz frekvencija prvih triju formanta četvrtog ženskog govornika u Hz

Vokali	F1 (Hz)	F2 (Hz)	F3 (Hz)
i	284	2433	2551
e	602	1993	2848
a	672	1615	2509
o	598	968	2787
u	369	1043	2652

Slika 6. Vokalski trapez (F1, F2) četvrtog ženskog govornika (plava boja) i referentnih vrijednosti za ženske govornike hrvatskoga jezika (Bašić, 2018) (crvena boja)

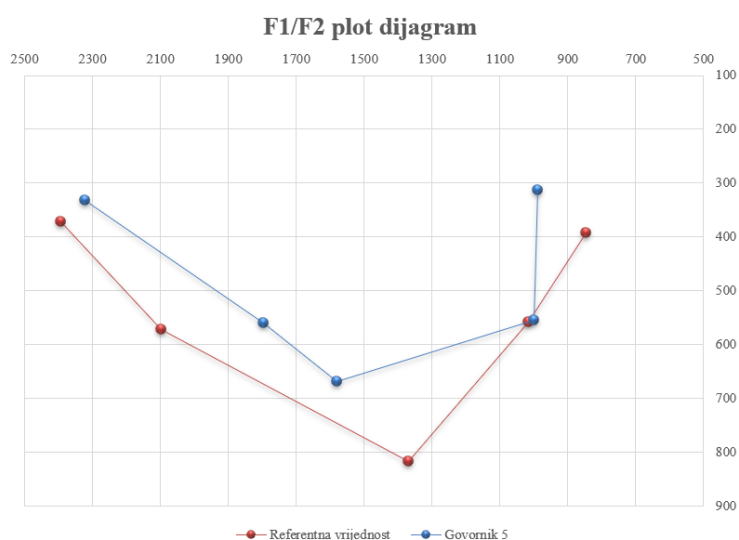
9.2.5. Govornik 5

Prednji vokali petog ženskog govornika su manje prednji, odnosno stražnjiji su, a stražnji /u/ je prednjiji. Vokal /o/ numerički se i grafički skoro u potpunosti podudara s formantskim vrijednostima aloknog izgovora opisanoga kod Bašić (2018). Vokal /e/ je nešto centralniji od standarda, a vokal /a/ je prednjiji za skoro 210 Hz i zatvoreniji za skoro 150 Hz. Vokali /o/ i /u/ i kod ovog govornika imaju manji stupanj zaokruženosti od referentne vrijednosti.

Tablica 8. Prikaz frekvencija prvih triju formanata petog ženskog govornika u Hz

Vokali	F1 (Hz)	F2 (Hz)	F3 (Hz)
i	332	2322	2661

e	560	1797	2664
a	670	1579	2458
o	556	1001	2679
u	314	989	3074

Slika 7. Vokalski trapez (F1, F2) petog ženskog govornika (plava boja) i referentnih vrijednosti za ženske govornike hrvatskoga jezika (Bašić, 2018) (crvena boja)

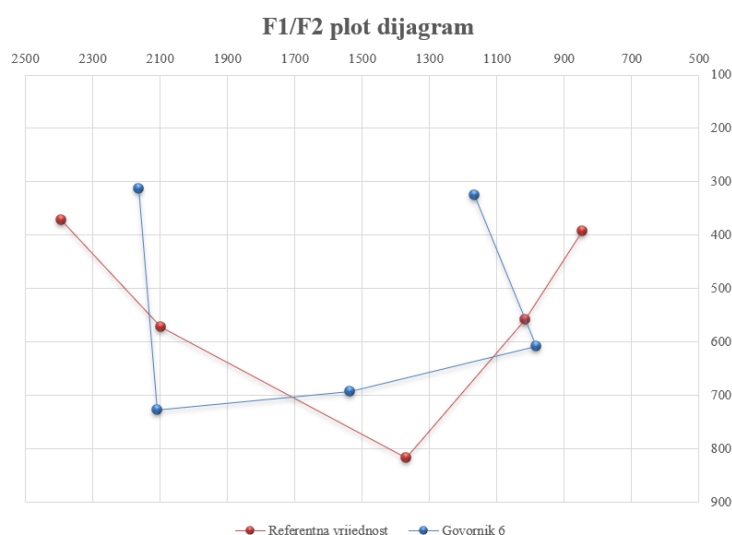
9.2.6. Govornik 6

Prednji vokal /i/ kod šestog ženskog govornika za 229 Hz je stražnjiji od referentne vrijednosti, dok je vokal /e/ po svojoj prednosti na F2 osi skoro pa u razini s vrijednostima koje iznosi Bašić (2018). Ipak, vokal /i/ se na F1 osi kod ovog govornika pokazao kao zatvoreniji. Kod vokala /o/ izgovor je vrlo sličan standardu uz malen odmah prema otvorenosti i stražnjosti. Stražnji vokal /u/ je u vrijednosti od 321 Hz prednjiji u odnosu na referentne vrijednosti. Vokal /a/ je zatvoreniji te malo naginje prema prednosti. Prednji vokal /e/, centralni /a/ i stražnji /o/ skoro čine ravnu liniju na horizontalnoj F2 osi što ne ide po standardnim vrijednostima koje na temelju numeričkog rezultata daju grafički prikaz u kojima su ovi vokali postavljeni kao tri točke trokuta, a vokal /e/ je uz to znatno otvoreniji u odnosu na vokal /e/ u

standardnim vrijednostima. Vokali /o/ i /u/ prema vrijednostima trećeg formanta imaju manji stupanj zaokruženosti od referentnih vrijednosti.

Tablica 9. Prikaz frekvencija prvih triju formanta šestog ženskog govornika u Hz

Vokali	F1 (Hz)	F2 (Hz)	F3 (Hz)
i	313	2164	2770
e	727	2109	3001
a	694	1535	2772
o	607	983	2905
u	326	1166	2609

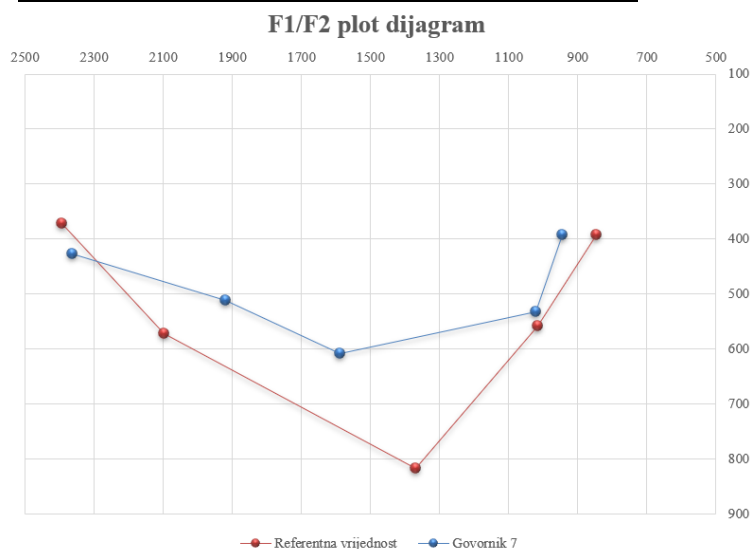
Slika 8. Vokalski trapez (F1, F2) šestog ženskog govornika (plava boja) i referentnih vrijednosti za ženske govornike hrvatskoga jezika (Bašić, 2018) (crvena boja)

9.2.7. Govornik 7

Prednji vokali sedmog ženskog govornika manje su prednji, odnosno stražnjiji, a stražnji su prednjiji, iako se vokali /i/ i /o/ odmiču u jako malim vrijednostima u odnosu na standard i vrijednosti koje iznosi Bašić (2018). Vokal /a/ je kod sedme ispitanice zatvoreniji i prednjiji u vrijednostima u prvom formantu za 208 Hz te u drugom za 217 Hz. Vokal /u/ se u vrijednosti prvog formanta podudara s referentnom vrijednošću te obje iznose 393 Hz, dok u drugom formantu odstupa za točno 100 Hz od standarda. Prilikom izgovora kod sedme ispitanice vokali /o/ i /u/ se očituju s manjim stupnjem zaokruženosti.

Tablica 10. Prikaz frekvencija prvih triju formanata sedmog ženskog govornika u Hz

Vokali	F1 (Hz)	F2 (Hz)	F3 (Hz)
i	428	2362	2720
e	512	1920	3065
a	609	1587	2562
o	532	1022	2590
u	393	945	2580

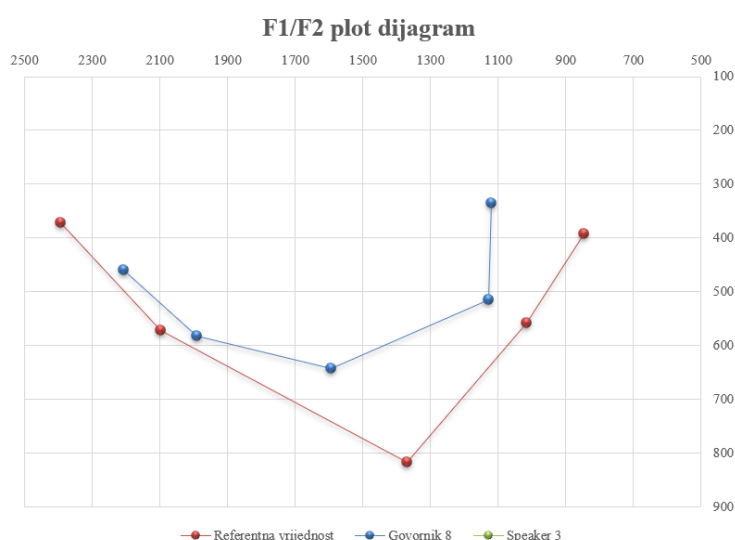
Slika 9. Vokalski trapez (F1, F2) sedmog ženskog govornika (plava boja) i referentnih vrijednosti za ženske govornike hrvatskoga jezika (Bašić, 2018) (crvena boja)

9.2.8. Govornik 8

Vokalski prostor osmog ženskog govornika prikazuje nam neka manja odstupanja kod izgovora kod prednjih vokala koji su u ovom primjeru stražnjiji, a stražnji vokali su manje stražnji, odnosno prednjiji. Kod vokala /a/ vidljiva su malo veća odstupanja u otvorenosti, točnije zatvorenosti, a sam vokal se odmakao od centralnog položaja prema prednjim vokalima. Također, prednji vokali /i/ i /e/ su otvoreniji, a stražnji vokali /o/ i /u/ zatvoreniji od standarda. Vokali /e/ i /o/ su u svojim vrijednostima najbliži standardu. Gledajući treći formant vokali /o/ i /u/ gube na zaokruženosti prilikom izgovora zbog viših vrijednosti u odnosu na standardne.

Tablica 11. Prikaz frekvencija prvih triju formanta osmog ženskog govornika u Hz

Vokali	F1 (Hz)	F2 (Hz)	F3 (Hz)
i	461	2206	2762
e	582	1989	2657
a	643	1593	2172
o	515	1129	2481
u	335	1120	2883

Slika 10. Vokalski trapez (F1, F2) osmog ženskog govornika (plava boja) i referentnih vrijednosti za ženske govornike hrvatskoga jezika (Bašić, 2018) (crvena boja)

Kod većine ženskih govornika može se zaključiti da su im prednji vokali manje prednji, točnije stražnjiji su i izgovorno su centralniji. Stražnji vokali su kod četiri ispitanice manje stražnji, dok su kod druge četiri ispitanice utvrđene različite tendencije (u značenju da je jedan od stražnjih vokala jednako stražnje izgovoren kao kod Bašić (2018)). Svim ženskim govornicima je vokal /a/ znatno zatvoreniji te naginje prema prednjim vokalima. Što se tiče zaokruženog izgovora, kod svih ženskih govornika vokali /o/ i /u/ su u manjim vrijednostima zaokruženi nego u standardnim vrijednostima koje navodi Bašić (2018).

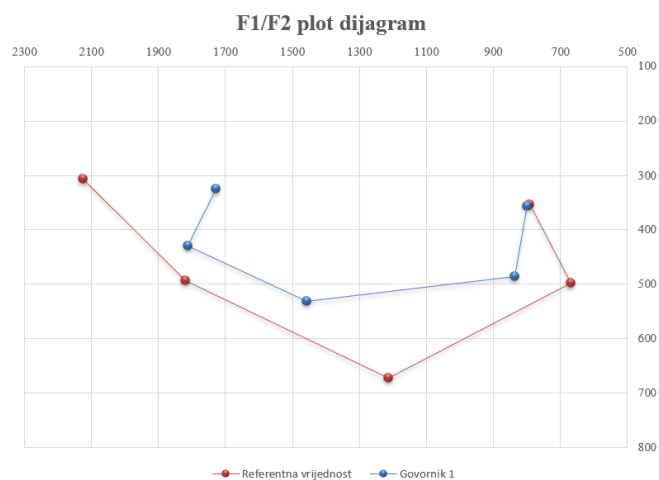
9.3. Muški govornici

9.3.1. Govornik 1

Vokalski prostor prvog muškog govornika relativno dosljedno prati referentne vrijednosti standardnih govornika hrvatskog jezika osim kod vokala /i/ i /a/ kod kojih se vide manja odstupanja kod izgovora. Prednji vokal /i/ ovog govornika je nešto stražnjiji, dok je kod vokala /e/ izgovor vrlo sličan standardu uz manji pomak unutar vokalskog prostora prema zatvorenosti. Vokal /a/ je u centralnoj poziciji naspram drugih vokala, ali se očitovao kod ovog govornika kao zatvoreniji i prednjiji. Stražnji vokal /o/ je manje stražnji, odnosno prednjiji, a vokal /u/ je u svojim vrijednostima jako blizak standardu. Prema vrijednostima trećeg formanta vokal /u/ se kod prvog muškog govornika očituje kao zaokruženije izgovoren, dok je vokal /o/ gubi na zaokruženosti zbog viših vrijednosti od standardnih koje navodi Bašić (2018).

Tablica 12. Prikaz frekvencija prvih triju formanta prvog muškog govornika u Hz

Vokali	F1 (Hz)	F2 (Hz)	F3 (Hz)
i	324	1727	2498
e	430	1812	2718
a	532	1457	2566
o	486	835	2723
u	356	799	2364

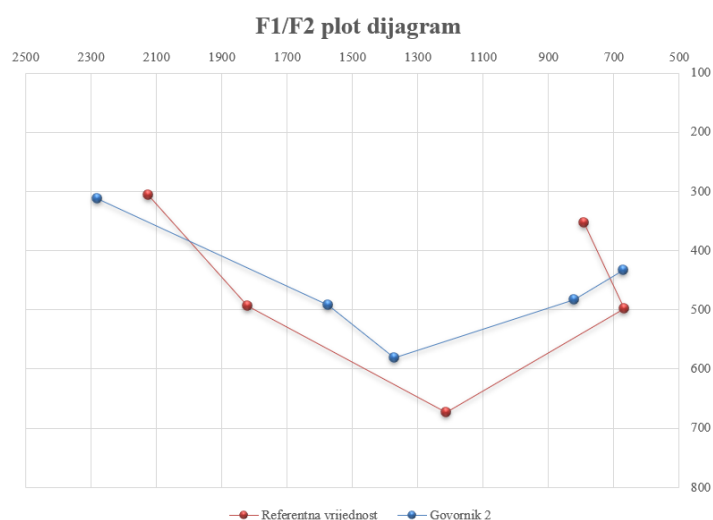
Slika 11. Vokalski trapez (F1, F2) prvog muškog govornika (plava boja) i referentnih vrijednosti za muške govornike hrvatskoga jezika (Bašić, 2018) (crvena boja)

9.3.2. Govornik 2

Vokalski prostor drugog muškog govornika ne prati u potpunosti svojim vrijednostima vokalski prostor standardnog izgovora, ali su odstupanja manja. Prednji vokal /i/ je kod drugog muškog govornika još stražnjiji od standarda te je skoro u ravnini sa standardnim vokalom /i/ na F1 osi, dok je vokal /e/ stražnjiji u izgovoru. Stražnji vokal /o/ je prednjiji, a vokal /u/ je stražnjiji od standarda. Vokal /a/ je izgovoren zatvorenije, i centralnijeg izgovora. Svi vokali su unutar vokalskog prostora standardnih vrijednosti, uz odstupanja koja nisu toliko ekstremna. Gledajući treći formant vokal /o/ se izgovara zaokruženije jer su mu vrijednosti manje od standarda, a vokal /u/ gubi na zaokruženosti prilikom izgovora zbog viših vrijednosti.

Tablica 13. Prikaz frekvencija prvih triju formanata drugog muškog govornika u Hz

Vokali	F1 (Hz)	F2 (Hz)	F3 (Hz)
i	313	2281	2588
e	492	1575	2411
a	581	1373	2568
o	484	821	2169
u	434	670	2693

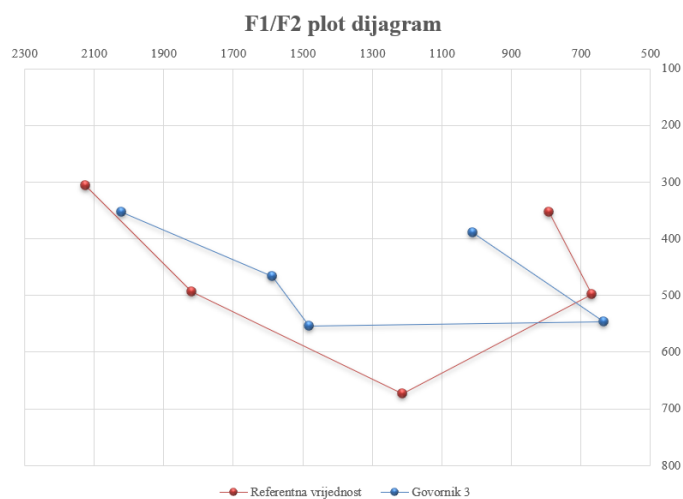
Slika 12. Vokalski trapez (F1, F2) drugog muškog govornika (plava boja) i referentnih vrijednosti za muške govornike hrvatskoga jezika (Bašić, 2018) (crvena boja)

9.3.3. Govornik 3

Kod trećeg muškog govornika vidljiva su manja odstupanja kod izgovora prednjih vokala koji su manje prednji dok su stražnji vokali podijeljeni. Vokal /o/ je stražnjije izgovoren od referentne vrijednosti, a vokal /u/ prednjije i centralnije položen u vokalskom prostoru. Vokal /e/ također. Vokali /i/ i /o/ su vrlo bliskih vrijednosti u odnosu na vrijednosti koje iznosi Bašić (2018). Vokali /a/ i /o/ su na F1 osi u ravni pri čemu /a/ gubi na svojoj otvorenosti za 118 Hz, a za 268 Hz je u manjem stupnju centralan, točnije prednjiji. Prema vrijednostima trećeg formanta vokali /o/ i /u/ se kod prvog muškog govornika izgovaraju zaokruženi zbog nižih vrijednosti od standardnih koje navodi Bašić (2018).

Tablica 14. Prikaz frekvencija prvih triju formanta trećeg muškog govornika u Hz

Vokali	F1 (Hz)	F2 (Hz)	F3 (Hz)
i	353	2021	2177
e	466	1587	2420
a	555	1481	2244
o	546	635	2118
u	389	1011	2242

Slika 13. Vokalski trapez (F1, F2) trećeg muškog govornika (plava boja) i referentnih vrijednosti za muške govornike hrvatskoga jezika (Bašić, 2018) (crvena boja)

Kod svih muških govornika može se zaključiti da su im prednji vokali manje prednji, točnije stražnjiji su, osim vokala /i/ kod drugog muškog govornika. Stražnji vokali su također drugačije izgovoreni kod muških govornika, ali su kod nekih govornika više prednji, a kod nekih stražnji. Vokal /a/ je kao i kod ženskih govornika zatvoreniji te u vokalskom prostoru naginje prema prednjim vokalima. Gledajući na treći formant vokali /o/ i /u/ se izgovaraju zaokruženiije kod trećeg govornika, vokal /o/ kod drugog, a vokal /u/ kod prvog govornika.

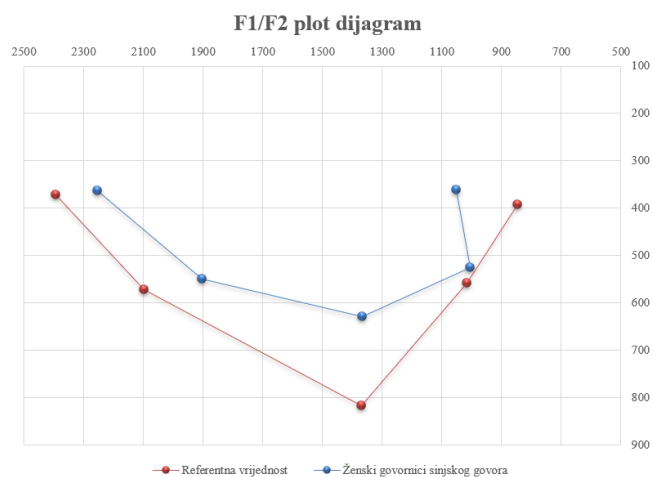
9.4. Prosječne vrijednosti ženskih i muških govornika

U nastavku su u Tablici 15 navedene prosječne vrijednosti formanta vokala svih ženskih govornika sinjskoga govora, a pored Tablice 15 su u slici grafički naznačene iste vrijednosti (plava linija) prikazane grafički u usporedbi s referentnom vrijednošću za standard prema Bašić (2018) (crvena linija).

Vokalski prostor ženskih govornika otprilike prati vokalski prostor standarda uz neka odstupanja. Prednji vokali /i/ i /e/ manje su prednji odnosno stražnjiji, a stražnji vokal /u/ je manje stražnji, odnosno prednjiji, dok je vokal /o/ vrlo sličan standardu. Vokal /a/ dosta je zatvoreniji od standarda, a generalno gledajući svi vokali ženskih govornika izgovoreni su zatvorenije. Prema vrijednostima trećeg formanta u prosjeku ženski govornici sinjskog govora izgovaraju vokale /o/ i /u/ manjem stupnju zaokruženosti nego u standardu.

Tablica 15. Prikaz prosječnih frekvencijskih vrijednosti prvih triju formanta ženskih govornika sinjskoga govora u Hz

Vokali	F1 (Hz)	F2 (Hz)	F3 (Hz)
i	364	2252	2667
e	550	1903	2759
a	630	1365	2456
o	526	1004	2622
u	362	1051	2691

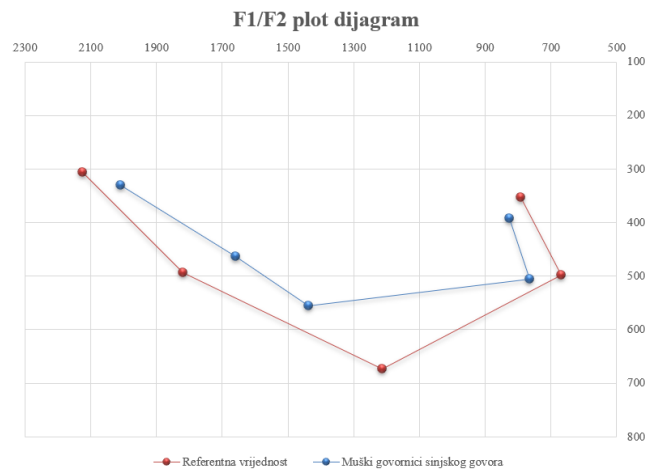

Slika 14. Vokalski trapez (F1, F2) prosječnih vrijednosti ženskih govornika sinjskog govora (plava boja) i referentnih vrijednosti za ženske govornike hrvatskoga jezika (Bašić, 2018) (crvena boja)

Kod muških su govornika utvrđena manja odstupanja od alokalnoga izgovora (Bašić, 2018), u odnosu na ženske govornice. Cijeli je vokalski sustav centraliziranoga ustroja te su svi vokali izgovoreni s blažim odstupanjima u osi prednosti i stražnjosti prema centralnoj poziciji, dok je vokal /a/ zatvoreniji u odnosu na referentnu vrijednost za isti vokal koju iznosi Bašić (2018). Za razliku od ženskih govornika, muški govornici sinjskog govora izgovaraju vokale /o/ i /u/ zaokruženije nego u standardu.

Tablica 16. Prikaz prosječnih frekvencijskih vrijednosti prvih triju formanata muških govornika sinjskoga govora u Hz

Vokali	F1 (Hz)	F2 (Hz)	F3 (Hz)
i	330	2010	2421
e	463	1658	2516
a	556	1437	2459
o	505	764	2128
u	393	826	2433

Slika 15. Vokalski trapez (F1, F2) prosječnih vrijednosti muških govornika sinjskog govora (plava boja) i referentnih vrijednosti za muške govornike hrvatskoga jezika (Bašić, 2018) (crvena boja)

Na temelju prosječnih vrijednosti muških i ženskih govornika sinjskoga govora možemo zaključiti da su prednji vokali u sinjskome govoru stražnjiji, a stražnji prednjiji te da su svi vokali izgovoreni zatvorenije, a gledajući na stupanj zaokruženosti vokala može se reći da su rezultati na granici. Naime, zaokruženost je kod muškaraca potvrđena, ali ne u velikom broju govornika, dok je kod ženskih govornika bila prisutna u jako malom broju slučajeva.

Prema rezultatima formantske analize Bašić (2018) je dobila sljedeće rezultate: da su za oba spola vrijednosti F1 najniže kod vokala /i/, a najviše kod vokala /a/, dok najnižu vrijednost F2 ima vokal /u/, a najvišu /i/, što je također potvrđeno u korpusu snimljenome za potrebe ovoga rada.

9.5. Dijalektalna obilježja govornika prilikom perceptivnog slušanja

Karakteristična obilježja novoštokavskih ikavskih govora, u ovom slučaju sinjskoga, specifična su u svojim primjerima. U dolje navedenoj Tablici 17 prikazana su sva utvrđena obilježja karakteristična za taj govor koja su perceptivno i dijalektološki određena slušanjem audio snimki spontanog govora svih govornika. Svaki od primjera bit će objašnjen, a neki od primjera se ponavljaju nekoliko puta jer sadrže više dijalektalnih obilježja.

Tablica 17. Primjeri dijalektalnih obilježja sinjskoga govora iz snimki spontanog govora govornika

Primjeri dijalektalnih obilježja sinjskoga govora iz snimki spontanog govora govornika
--

Fonem /h/ h> Ø hv>f/v h>v	<i>naši'</i> (naših), <i>neki'</i> (nekih), <i>manji'</i> (manjih), <i>zafalin</i> (zahvalin), <i>uvatit</i> (uhvatit), <i>ladno</i> (hladno), <i>oladi</i> (ohladi), <i>očemo</i> (hoćemo), <i>iza nji'</i> (iza njih)
Fonem /f/ f>v hv>f	<i>s dva kuvera</i> (s dva kufera), <i>ufatila bolest</i> (uhvatila bolest), <i>familijon</i>
Adrijatizmi	<i>osin, sasvin, uglavnon, većinon, sedan</i> , D mn. zam. <i>van</i> (vam), L mn. im. <i>s ekipicon, s miston</i> , L mn. prid. <i>skupin mob'tel'ma, za radnin stolon</i> , I jd. prid. <i>cilin</i> (cijelim), I jd. prid. i im. <i>zapadnon obalon, magistralon, ceston</i> , 1. l. prezenta <i>dignen, pomolin, prikrstin, otiden, volin, pijuckan, pročitan, sidin, radin, prinosan, moran, uzmen, kaskan, ne znan</i> , 1. l. perfekta <i>išla san, bila san, igrala san</i>
Afrikate	<i>inače, počinje, pročitan, čekamo, vjenčanju, zaručili, čas, čekali, neočekivano</i> (zaokruženo) <i>ispriča' ću</i> (zaokruženo), <i>provučemo</i> <i>plaćena</i> (zaokruženo), <i>oću</i> (zaokruženo), <i>ko će stat</i> (zaokruženo) <i>saću ja morat teb reć</i> (zaokruženo) <i>ćevapi</i> <i>džungla, junk food</i> (izg. džänk) ⁷ <i>mladarija, đava je odnio, iden, idemo, Los Angeles</i> (izg. lòs èndeles) ⁸ , <i>dođen</i>
Proteze	<i>svidijo, bijo vozijo, zaboravijo, penzionerski, rugamo jedan drugomen, jist, jila, jopet</i>
Geminate	gl. pr. r. ž.r. jd: <i>vol'la, misl'la, plat't'</i> (umj. voljela, mislila, platiti)
Frikativi	<i>briškula, trešeta, gušt, škoda, košta, ošla</i> <i>skuž'li, prž'li, brže, južnije, dežurat</i>
Stezanje zijeva	<i>đava, posā, jedanest, milijon, petnest, šesnest</i>

⁷Izg. prema Hrvatskom jezičnom portalu

⁸Izg. prema Hrvatskom jezičnom portalu

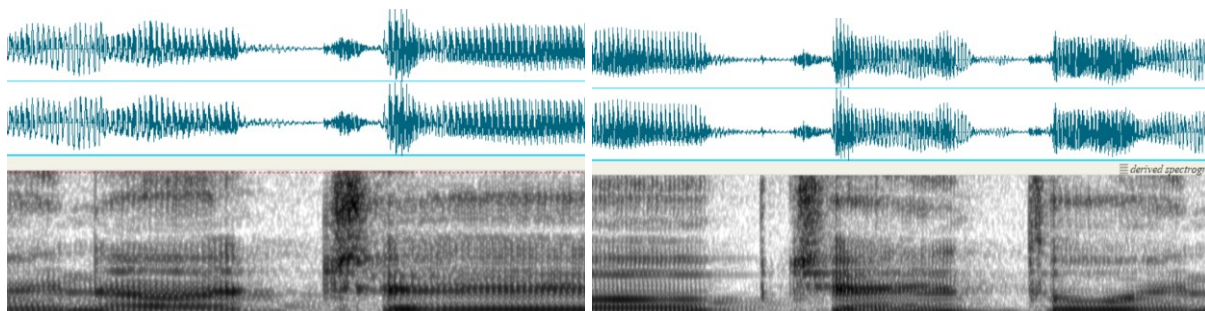
Diftonzi	diftong nastao sinkopiranjem: <i>sean</i> (sedan), <i>proektu</i> (projektu), <i>kau</i> (kavu), <i>nea koe nea</i> (nema koje nema), <i>koi</i> (koji), <i>triamo</i> (tribamo), djelomično diftongiranje: <i>z^uovne</i> i <i>d^uovoljno</i>
	kontrakcija diftonga: <i>jedanest</i> , <i>petnest</i> , <i>miljon</i> , <i>svidijo</i> , <i>radio</i>
Redukcije (oslabljena artikulacija vokala)	<i>god^lnama</i> , <i>rad^lla</i> , <i>vel^lka</i> , <i>upu^tla</i> , <i>obⁱšli</i> , <i>jedno^lčan</i> , <i>bržo^lce</i> <i>simpatⁱčni</i> , <i>dobrodoš^lce</i> , <i>srdel^lce</i> , <i>rodbⁱne</i> , <i>rastopⁱt</i> , <i>uj^utro</i> , <i>jab^uka</i> , <i>por^uka</i> , <i>dor^učkovala</i> , <i>menⁱ</i> , <i>tebⁱ</i>
Sinkopa	<i>sean</i> i <i>po</i> , <i>koe</i> , <i>nea koe nea</i> , <i>taki</i> (takvi), <i>kau</i> (kavu), <i>ovolko</i> , <i>tolko</i>
Apokopa	<i>sean</i> i <i>po(l)</i> , <i>dese'</i> (deset), <i>naši'</i> (naših), <i>smi' otić</i> (smije otić), <i>iza nji'</i> (iza njih), <i>može l' tako</i>
Afereza	<i>'ko</i> , <i>'nači⁹</i> (znači), <i>'tili</i> (htjeli)

Već spomenuti fonem /h/ je određen kao rubni unutar sinjskog govora, a svoje postojanje, točnije nepostojanje, realizira na više načina. Pronalazi se primjer gubljenja fonema /h/ u dočetnom položaju, inicijalnom, gubljenje između vokala te gubljenje između vokalskog i konsonantskog položaja. Što se tiče fonema /f/ utvrđena su samo dva primjera: u jedanaest snimki spontanog govora prelazak /f/ u /v/, prelazak skupine /hv/ u /f/ te primjer posuđenice. Kako smo već spomenuli, fonem /f/ uglavnom se afirmira preko posuđenica i još u primjerima kada /f/ prelazi u /p/, ali na snimkama takvih "starinskih" primjera nije bilo.

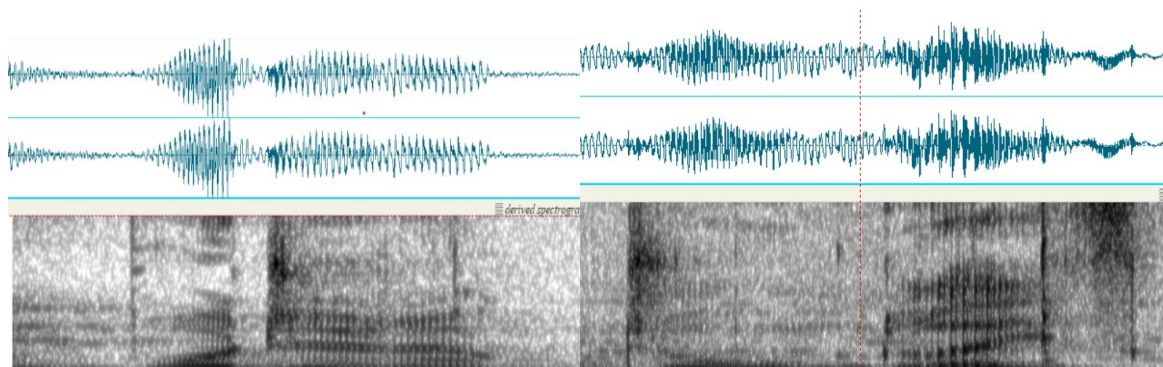
S druge strane oblici, tzv. adrijatizama su ustaljeni, sustavno korišteni u svakodnevnom govoru sinjskoga kraja pa ih se pronalazi kod nepromjenjivih riječi, brojeva, u D mn. zamjenica, L mn. imenica, zamjenica, pridjeva, u I jd pridjeva i imenica, u 1. l. prezenta i u 1. l. perfekta itd.

U Tablici 17 su pod afrikatama navedeni primjeri riječi specifičnog izgovora tih glasova koji su se odrazili kao tamni ([č]) ili su po drugim obilježjima odstupili izgovorno od standarda, što će biti prikazano u nastavku rada (spektrogramski i oscilogramski prikazi).

⁹ Primjer koji se kod svih govornika barem jednom pojavljuje.

Slika 16. Usporedba oscilograma i spektrograma govornika sinjskog govora za afrikate /č/ i /ć/ u riječima *inače* (slika lijevo) i *općenito* (slika desno)

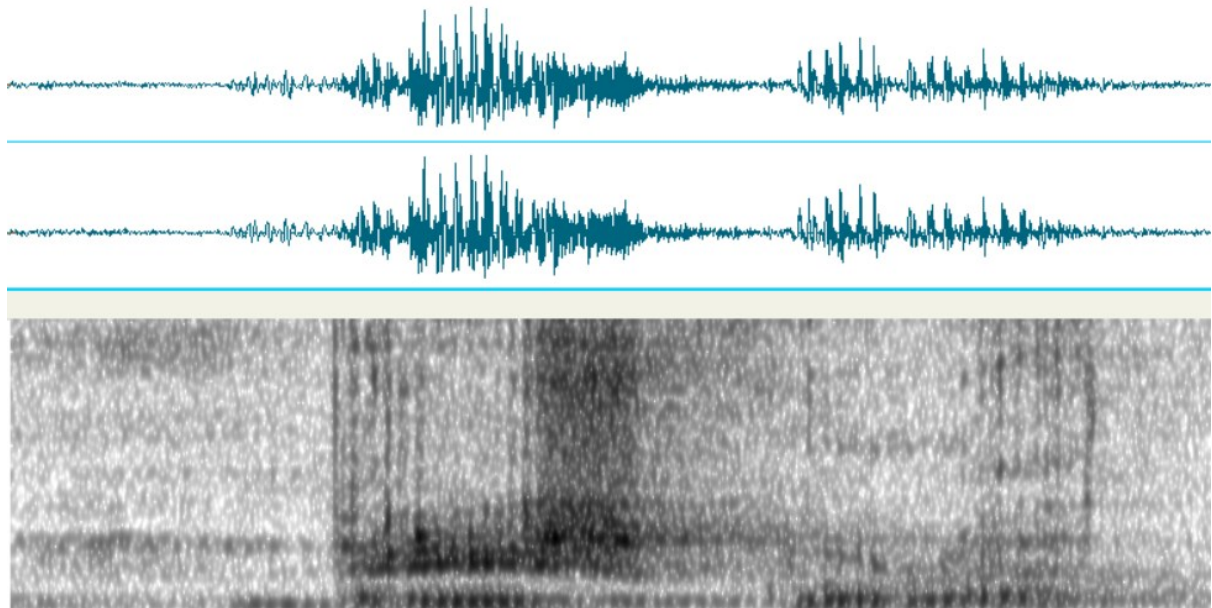
Slika 17. Usporedba oscilograma i spektrograma govornika sinjskog govora za afrikate /đ/ i /dž/ u riječima *pođe* (slika lijevo) i *džungla* (slika desno)

Kod svih je primjera za afrikate slušnom perceptivnom analizom i vizualnom inspekcijom (oscilogrami i spektrogram u Praat-u) utvrđeno nerazlikovanje afrikata [č] i [ć] te [dž] i [đ], o kojem je već bilo riječi u radu. U sinjskome govoru ne postoje dva spomenuta parnjaka afrikata č, nego jedna središnja varijanta.

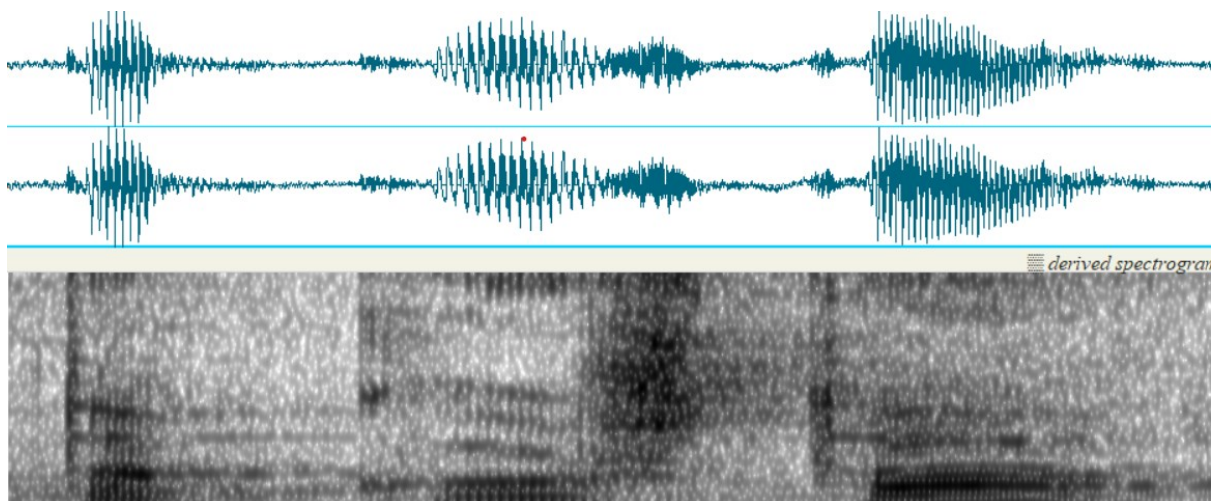
Primjeri proteza koji se nalaze u Tablici 17, utvrđeni su pri pojavljivanju intervokalskog /j/ gdje se vokalska skupina /io/ u oblicima glagolskoga pridjeva radnog muškog roda u jednini dosljedno razdvaja, što ujedno doprinosi i stezanju zijeva prilikom izgovora. U oblicima glagola *jist* (jesti) također je utvrđeno protetsko /j/. Osim toga, utvrđeni su i primjeri protetskog /n/.

Nadalje, primjeri geminata kod govornika utvrđeni su pri redukciji samoglasnika koji se nalaze između dva ista dentala koja se potom izgovaraju geminirano.

Frikativi koji su oprimjereni unutar Tablice 17, slušno su određeni kao jako zaokruženi i tamni glasnici. Za bezvučni frikativ /š/ naveden je primjer *briškula* kod muškog govornika i *košta* kod ženskog govornika koji su se očitovali kao najistaknutiji primjeri za ovu dijalektalnu specifičnost.

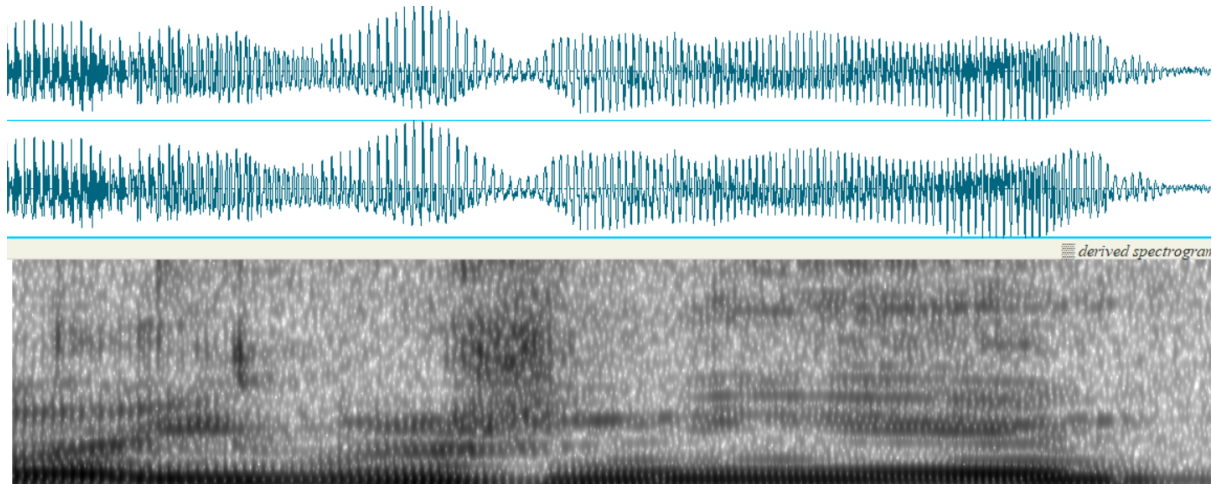

Slika 18. Oscilogram i spektrogram govornika sinjskog govora u riječi *briškula* s bezvučnim frikativom /š/.

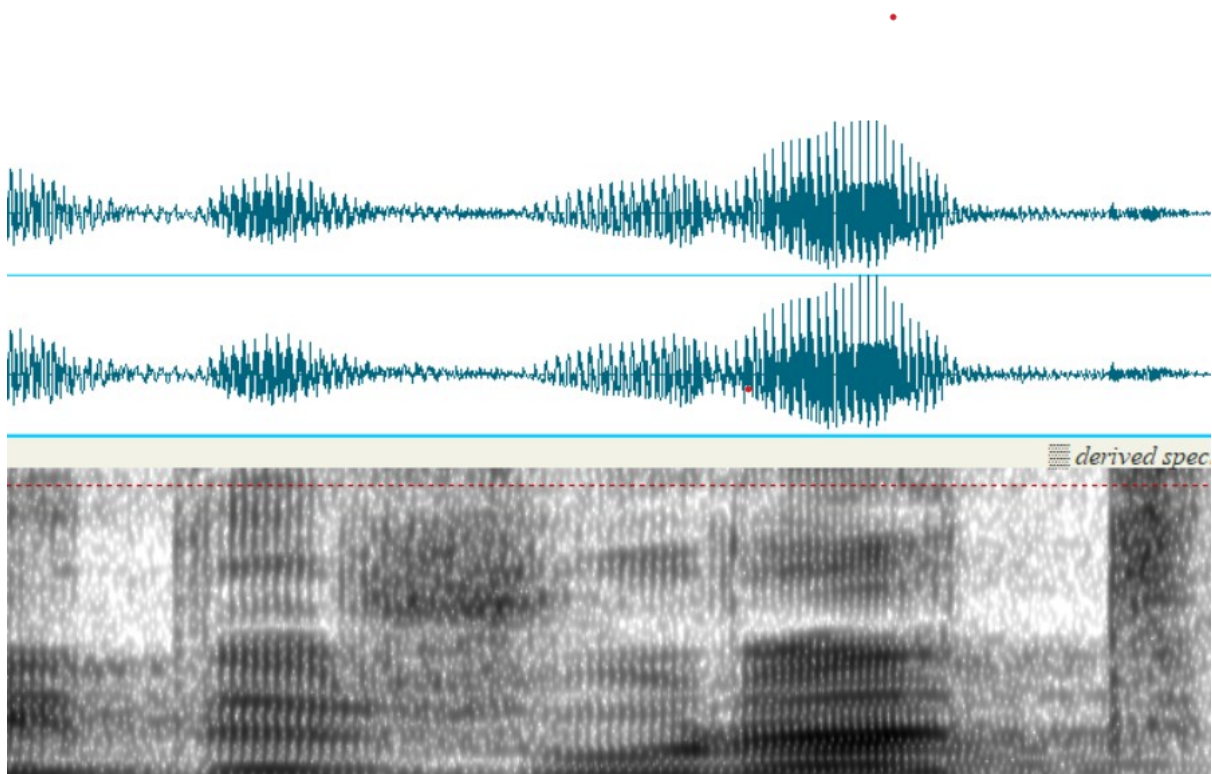

Slika 19. Oscilogram i spektrogram govornika sinjskog govora u riječi *košta* s bezvučnim frikativom /š/.

Fonem /ž/ u primjeru *prž'li* također je izgovoren zaokružnije negoli u standardu, u poziciji uslijed redukcije vokala u primjerima poput *brže*. U primjeru *južnije* govornik slično izgovara frikativ, a obilježje je zaokružnosti bilo još izraženije (Slika 20). Također i u primjeru *dežurat* (Slika 21).

Slika 20. Oscilogram i spektrogram govornika sinjskog govora u riječi *južnije* sa zvučnim frikativom /ž/.

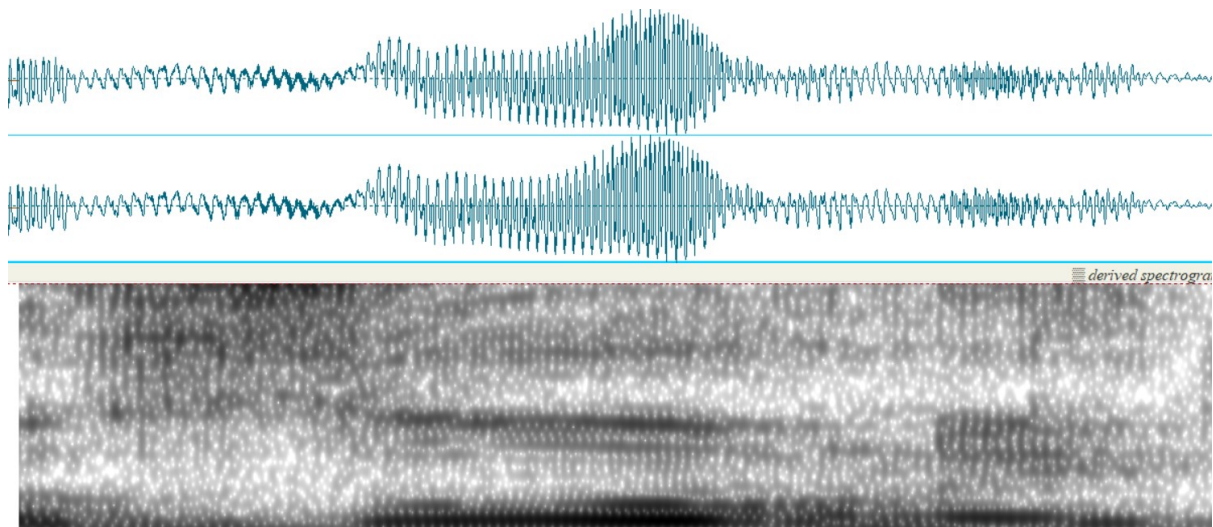

Slika 21. Oscilogram i spektrogram govornika sinjskog govora u riječi *dežurat* sa zvučnim frikativom /ž/.

Zijev se u sinjskom govoru ili čuva ili uklanja stezanjem, tako da se u ovim primjerima vide kontrakcije vokalskih skupina *ao* u primjeru *đava* (đavao), *posā* (posao), *io* u *miljon* (milion) i *ae* u *jedanaest*, *petnaest*.

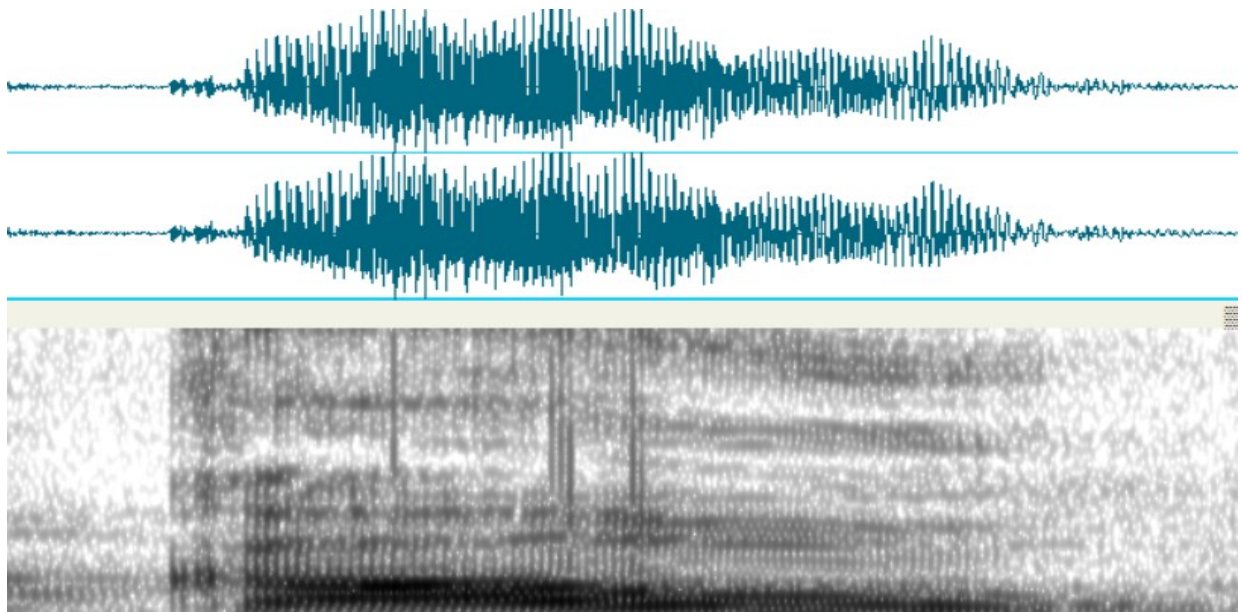
Kontakti vokala u hrvatskome jeziku, zbog strukture sloga, nisu toliko zastupljeni kao kontakti vokala s konsonantima. Diftongiranje bi se u sinjskome govoru moglo navesti kao česta pojava, no pojavljuju se i česti primjeri kontrakcije diftonga.

Osim spomenutih pojava, u nekim primjerima govornici diftongiraju: *z^uovne* (Slika 22) i *d^uovoljno*.

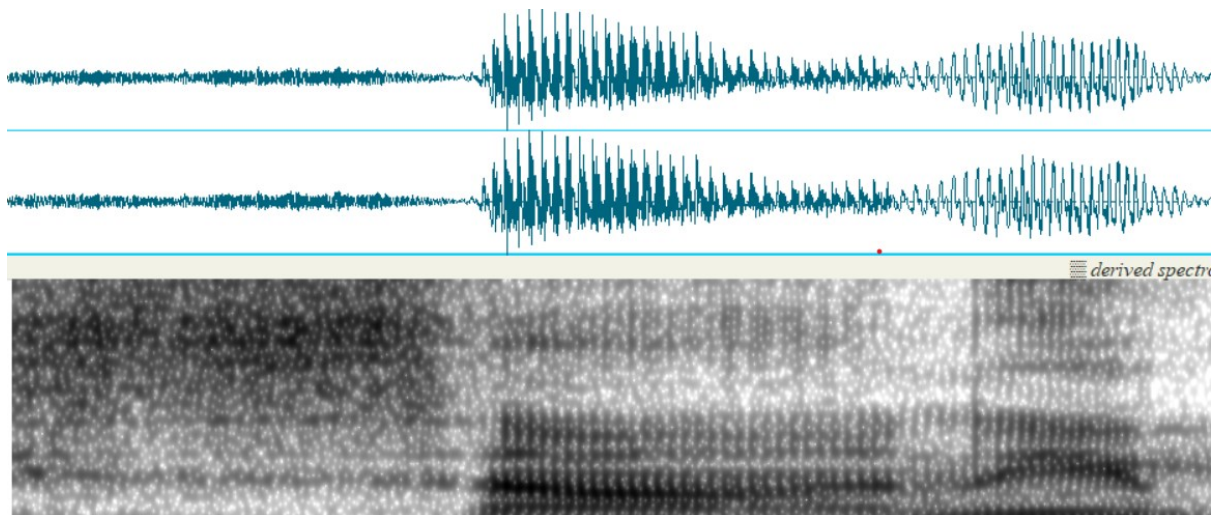

Slika 22. Oscilogram i spektrogram riječi *z^uovne* s primjerom diftongiziranja.

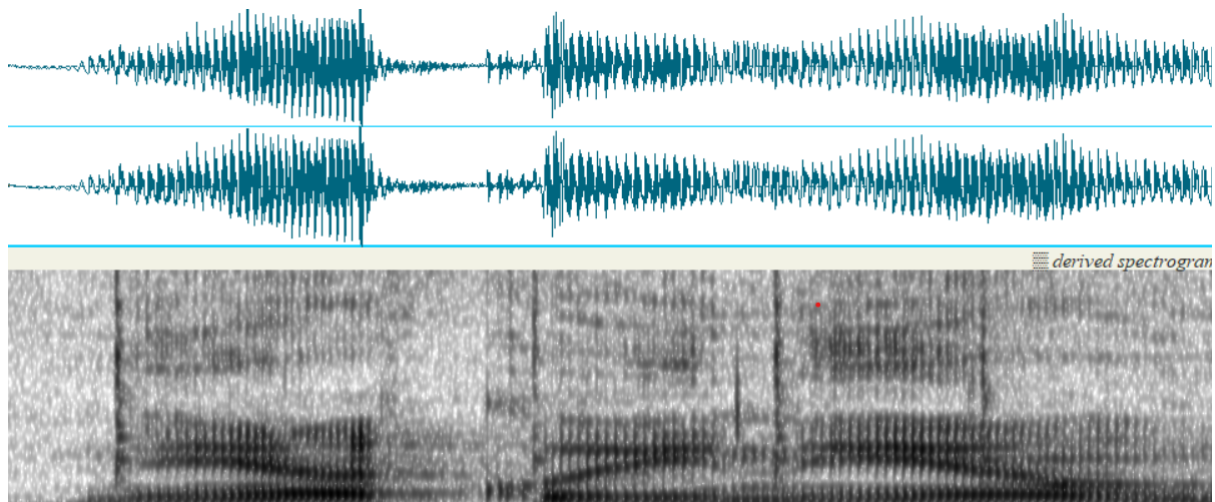
Riječ *kavu* (Slika 23) je kod ženskog govornika izgovorena bez fonema /v/ pa se ispadanjem tog glasa stvorio diftong *au*. Ista je izgovorna pojava utvrđena u primjeru *sedam* koji je izgovoren kao *sean* (Slika 24).

Slika 23. Oscilogram i spektrogram riječi *kau* (kavu) s primjerom diftonga i sinkope.

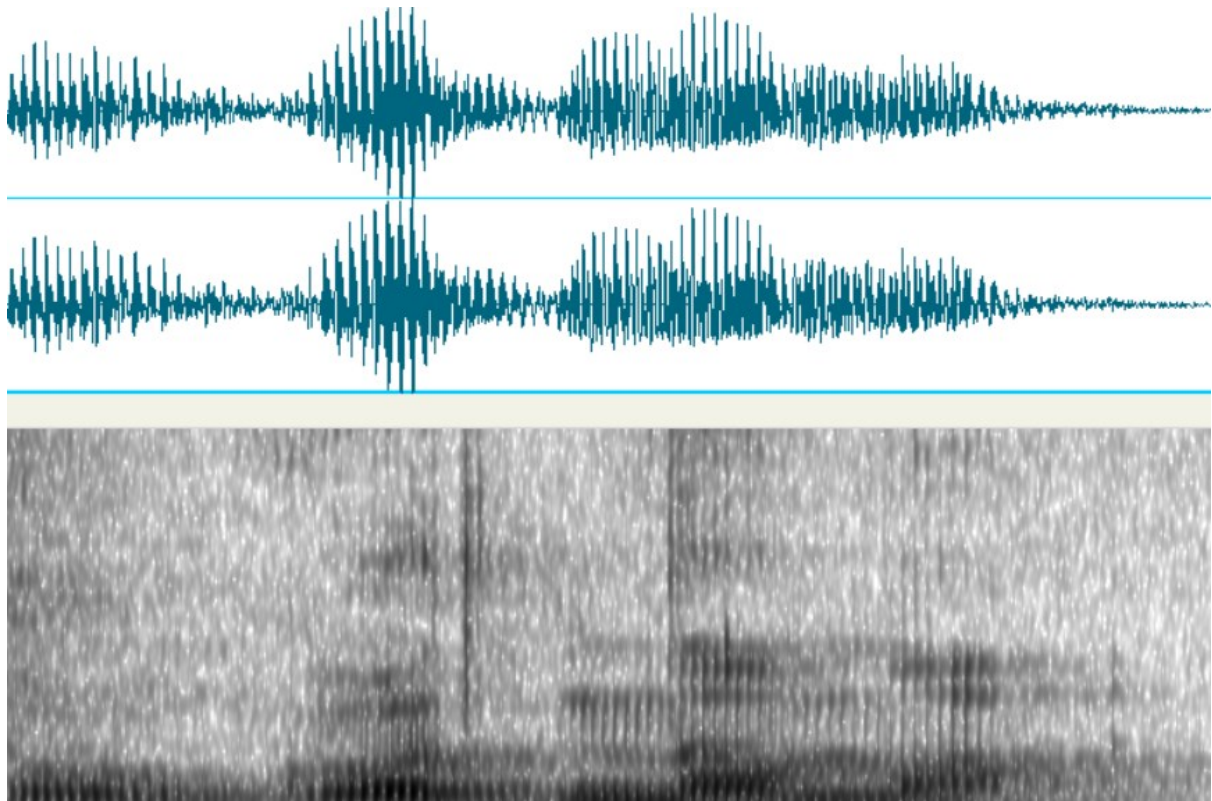

Slika 24. Oscilogram i spektrogram riječi broja *sean* (sedam) s primjerom diftonga i sinkope.

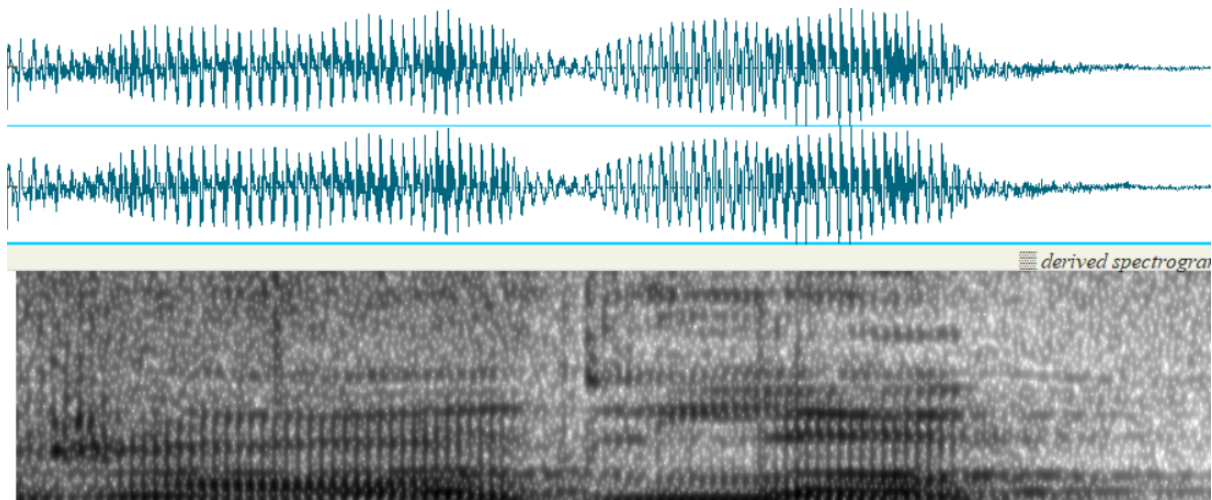

Slika 25. Oscilogram i spektrogram fraze *nea koe nea* (nema koje nema) s primjerom diftonga i sinkope.

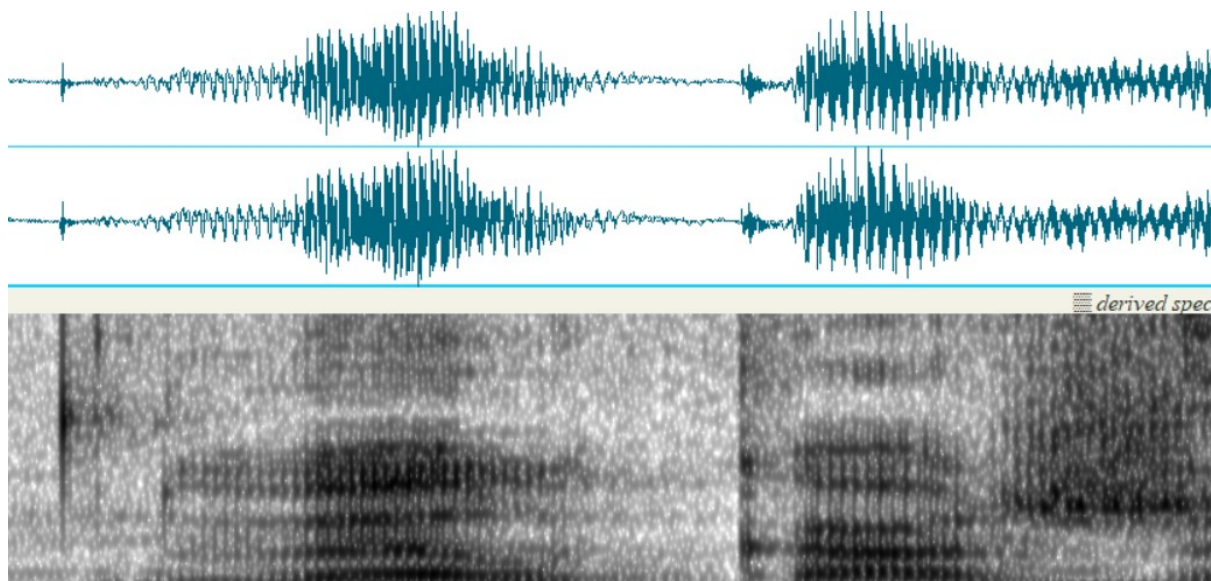
Dio Tablice 17, s redukcijama je odvojen od ostalih tipova redukcija, sinkope, apokope i afereze. Iz već navedenog razloga što, iako sinjski govor nepresušno obiluje redukcijama, ipak se moraju razlikovati od reduciranja do nultog stupnja i reduciranja koja ne dovode do potpune eliminacije zvuka, nego do njegove promjene. Redukcija kao uvjetovana fonetska pojava može se vidjeti u dolje navedenim primjerima u riječima *god'nama*, *rad'la* i *vel'ka* (prikazano Slikama 26, 27 i 28) u kojima se vokal /i/ nije u potpunosti izostavio, ali nakon gubljenja udara, gubi i intenzitet pa se samim time reducira. Najviše se redukcija događa, upravo s vokalom /i/. Jer, kako navodi Kurtović Budja (2009: 31), upravo je od svih samoglasnika redukciji najpodložniji vokal /i/ zbog svoje nestabilne artikulacije.

Slika 26. Oscilogram i spektrogram govornika sinjskog govora reducirane riječi *godinama*.

Slika 27. Oscilogram i spektrogram govornika sinjskog govora reducirane riječi *radla*.

Slika 28. Oscilogram i spektrogram govornika sinjskog govora reducirane riječi *vel'ka*.

Ispuštanje glasova u pojavama sinkope, apokope i afereze pronalaze se u mnogim primjerima sinjskoga govora te su neizostavan dio snimke govora. Primjeri prikazani na slici broj 23., 24. i 25., (kau, sean, nea koe nea) mogu se navesti i kao primjeri za sinkopu. Što se tiče apokope i afereze također se pronalaze neki primjeri navedeni u tablici obilježja (Tablica 27).

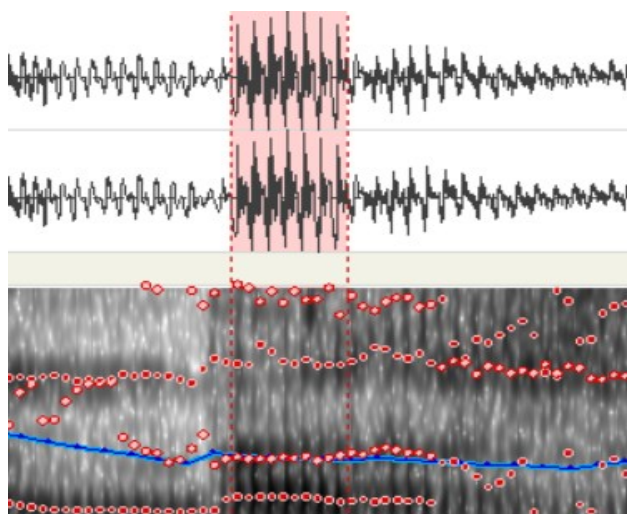
9.6. Fonem /r/ u sinjskom govoru

9.6.1. Usporedba slogotvornog i neslogotvornog /r/

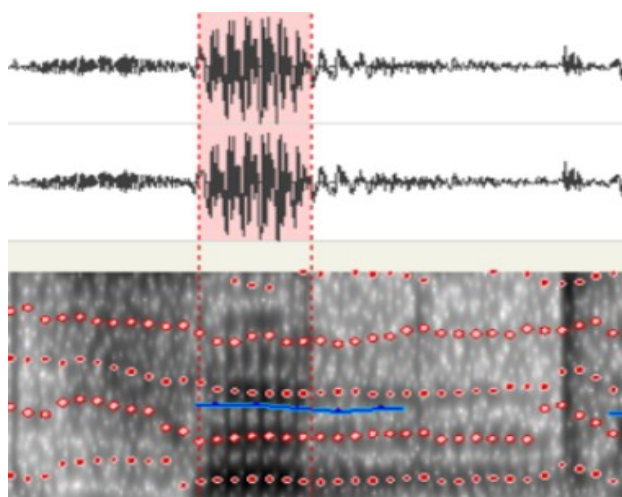
Slogotvorno /r/ u sinjskom govoru govornika pojavljuje se u sljedećim situacijama:

- a) između dva konsonanta u naglašenom položaju: npr. *čvřsto, cřtānje, bržōl'ce, najprvā, prvō, dřžao, cřnī, zafřkāncija, utrřpala...*
- b) u sekundarnom postojanju kao rezultat vokalskih redukcija: *ministr'cu, pōtrba*

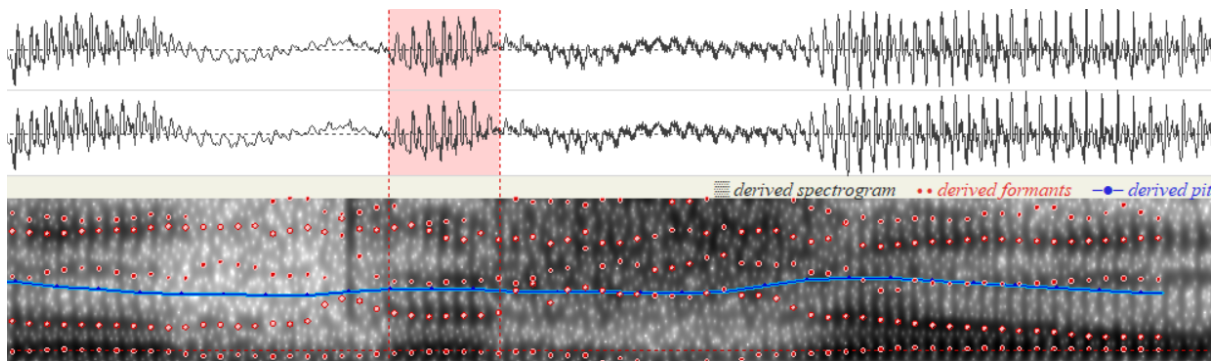
Odabrani primjeri prikazani su na slikama ispod i idu u prilog pretpostavkama o brojnim vibracijama vibranata u Dalmatinskoj zagori.

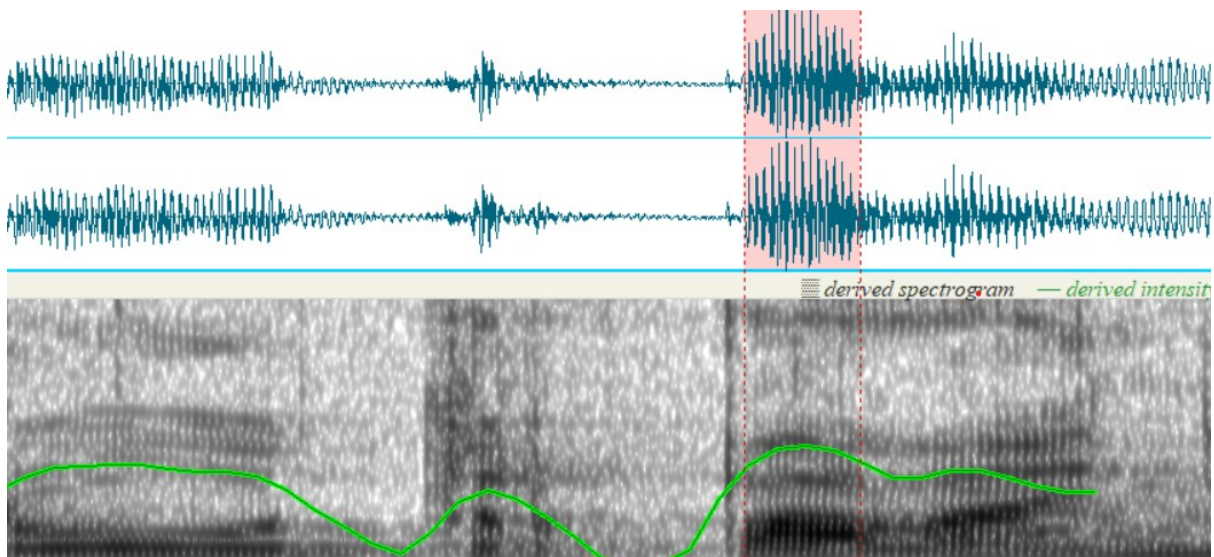
Slika 29. Oscilogram i spektrogram slogotvornoga [r] između okluziva i frikativa 'brž' u riječi *bržōl'ce* sa šest prekida

Slika 30. Oscilogram i spektrogram slogotvornoga [r] između konsonanata 'crt' u riječi *crtānje* s pet prekida

Slika 31. Oscilogram i spektrogram slogotvornoga [r] između konsonanata riječi *dŕžao* sa šest prekida

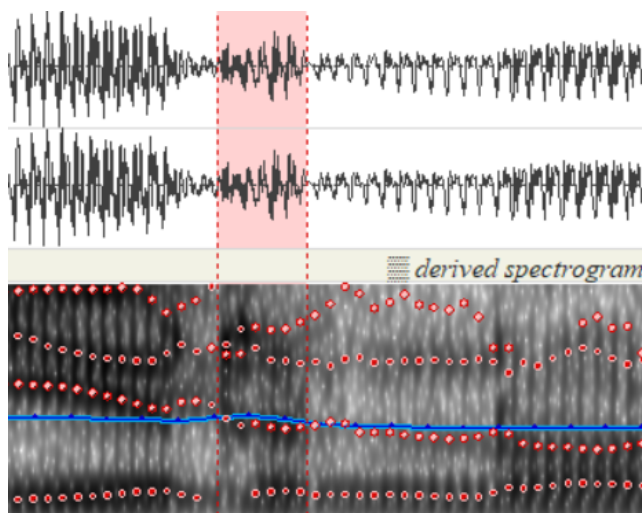

Slika 32. Oscilogram i spektrogram slogotvornog [r] između konsonanata u riječi *utr̀pala*

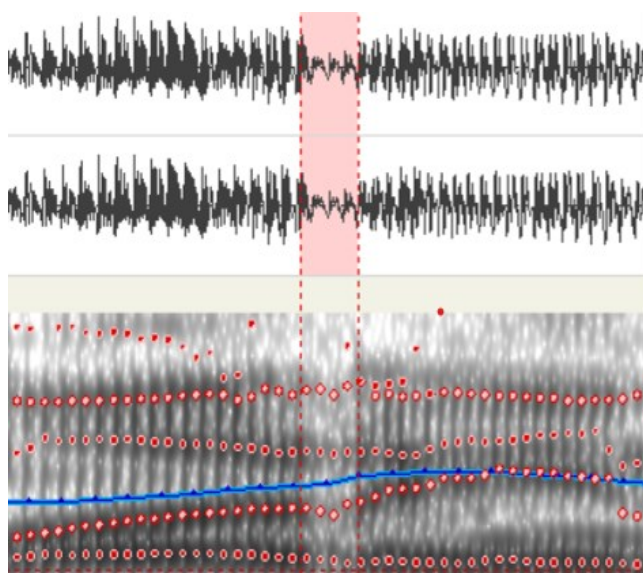
Prema Bakranu (1996), ako se [r] nađe u slogotvornoj funkciji izgovara se jednim, dvama ili trima udarima jezika, ali u prethodno navedenim primjerima, u sinjskom govoru, vidljivo je više udara.

Što se tiče neslogotvornog [r], u sinjskom govoru govornika potvrđen je u ovim situacijama:

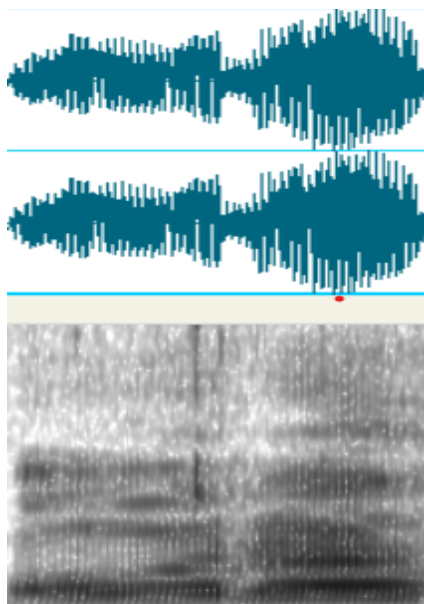
- a) u intervokalskim pozicijama: *dežurat, ured, materon, marendu, orasin...*
- b) između konsonanta i vokala: *uitro, prikrstin, srednjoj, strukovnoj...*
- c) na kraju riječi: *bakar, vitar, meštar...*

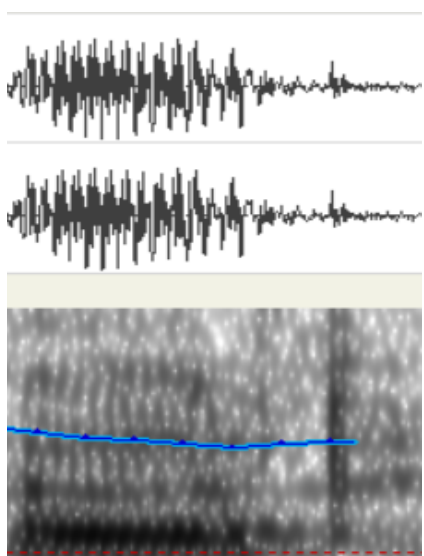
Slika 33. Oscilogram i spektrogram neslogotvornog [r] u 'irm' između vokala i konsonanta u riječi *mirno*.

Slika 34. Oscilogram i spektrogram neslogotvornog [r] u 'are' u intervokalskoj poziciji u riječi *marendu*.

Slika 35. Oscilogram i spektrogram neslogotvornog /r/ u intervokalskoj poziciji 'ora' u riječi *orasin*.

Slika 36. Oscilogram i spektrogram slogotvornog /r/ na kraju riječi *bakar*

Pri analizi primjera neslogotvornog [r], pojavljuju se neke razlike u okruženjima u kojima se [r] nalazi između konsonanta i vokala, te u intervokalskom položaju. U spomenutim je primjerima vidljivo manje vibracija. U intervokalskom položaju je [r] uvijek neslogotvoran. U ovom položaju u hrvatskom standardnom izgovoru [r] se izgovara jednim udarom jezika o nepce i to je najčešći način izgovora, no u sinjskom govoru iako u intervokalskom položaju [r] ima manje udara nego u slogotvornim funkcijama ipak je utvrđeno više udara od jednog.

Prilikom perceptivne analize zamijećeno je da stariji govornici, i govornici koji trenutno nisu u određenom profesionalnom okruženju, koji nisu tijekom života migrirali ili se nisu školovali izvan Sinja, čuvaju starinske oblike govora, fraza, riječi. Primjerice, u njihovu se govoru vokali realiziraju s prizvukom nazalnosti, a nekada se i mijenjaju, npr. /o/ u /u/ (o čemu govori i Ćurković, 2014. za govor Bitelića, a za ostale govore Dalmatinske zagore napominju i Šimundić, 1971, Lukežić, 2004, Lisac, 2008, Čilaš Šimpraga, 2010, Kurtović Budja, 2009). Upravo ženski govornici u tekstu spominjani pod r. br. 4, 5 i 7 imaju izraženu veliku nazalnost, možda iz razloga neodlaska iz rodnog mjesta i izvjesno manje provedenog vremena u obrazovnom okruženju koji bi utjecao na težnju standardnijem izgovoru. Kod svih se govornika vidi i tendencija prema znatno zatvorenijem izgovoru vokala od standarda.

Kako je već navedeno u teorijskom dijelu, a prikazano primjerima u rezultatima, afrikate se kod govornika u okviru ovoga rada neutraliziraju, kako su i naveli Petar Šimunović, 1996., također i Dijana Ćurković, u dosta novijem istraživanju iz 2014. godine. Ipak, Menac-Mihalić (2005: 36) navodi drugačije, da se u današnje vrijeme baš u Sinju opreke č : ć i dž : đ dobro čuvaju, što Ćurković (2014: 70) objašnjava kao rezultat doseljavanja stanovništva iz okolnih mjesta u kojima se razlika jako dobro čuva te da se, inače prije, jedan par afrikata jasno mogao čuti kod starijih gradskih obitelji. Na temelju akustičke analize kod većine govornika utvrđeno je nerazlikovanje afrikata, dok je kod samo dvaju govornika od jedanaest razlika afrikata očuvana. Svi govornici koji razlikuju parove afrikata, ujedno iste izgovaraju vrlo tamno i zaokruženo.

U analizi je primjerima potvrđeno postojanje sekundarnog slogotvornog [r] koje navode i Galić (2019) i Ćurković (2014). Također, pozicije u kojima se slogotvorno [r] nalazi u bitelskom govoru kod Ćurković, pronalaze se i u sinjskome govoru.

Razlika koju navodi Bakran (1996) da se slogotvorno i neslogotvorno [r] uvelike razlikuju po broju vibracija u ovim rezultatima je bila slabije distinktivna. Vidljivo je da [r] u sinjskome govoru ima dosta vibracija, bio on u slogotvornoj ili neslogotvornoj funkciji. Čak se i u intervokalskim pozicijama vidi više vibracija.

Čitajući radove Menac-Mihalić (2005), Galića (2019), Ćurković (2014) i drugih, prilikom analize dijalektalnih obilježja sinjskoga govora uočeni su vrlo slični rezultati. Tako se primjerice, karakteristike novoštokavsko ikavskih govora kao što su, statusi fonema /f/ i /h/, adrijatizmi, geminate, proteze, stezanje zijeva, pronalaze i u prethodno navedenoj literaturi.

Nekada se čak i poklapaju primjeri za obilježja kod govornika za ovaj rad i govornika u drugim istraživanjima od prijašnjih godina. Na temelju spomenutoga, možemo zaključiti da se sinjski govor i okolnih manjih mjesta nije u mnogim značajkama promijenio.

Diftongiranje, kao česta pojava govora dalmatinskog zaleđa, potvrđena je i ovom analizom, ali u samo nekoliko primjera (*z^uovne*, *“ovde*, *d^uovoljno*). Ti se rezultati podudaraju s primjerima koje navodi Kapović (2006), Čilaš Šimpraga (2010) i Ćurković (2014), no u njihovim se analizama navode kao česti. Rezultati su ovoga rada pokazali da se u najvećoj mjeri dugi vokali /e/ i /o/ realiziraju zatvorenije, što je vidljivo i na vokalskim trapezima priloženima u radu, a neki govornici ih i diftongiraju. Kako Čilaš Šimpraga (2010) navodi, najviše se zatvorenost tih vokala osjeti u brzome govoru, što je perceptivno i potvrđeno u spontanom govoru u korpusu sinjskoga govora u ovome radu, ali kao što je već rečeno, ne toliko često kao u starijim istraživanjima.

S druge strane, česti su primjeri pojave diftonga koja se može povezati sa sinkopiranjem, odnosno ispadanjem glasa. Iako je sinkopa obilježje redukcije u kojem se u potpunosti gubi određeni glas, ovdje se može uočiti poveznica s diftonzima jer u mnogim primjerima upravo sinkopiranjem nastaju diftonzi (*proektu* - projektu, *triamo* – tribamo itd.).

Djelomičnu redukciju prema dosadašnjim istraživanjima najviše zahvaćaju vokal /i/ kao što se dosljedno potvrđuje i u ovoj analizi, a negdje i vokal /u/, ali rjeđe. Redukcije nultog stupnja kao što su sinkopa, apokopa i afereza također svojom prisutnošću prate prethodna istraživanja.

9.7. Naglasni inventar

Kako se osim fonološke analize sinjskog govora proučavao i naglasni sustav ovog govora, iz teksta *Sjeverni ledeni vjetar i Sunce* odabrane su riječi (*vjètar*, *svúče*, *čovjek*, *Súnce*) koje su poslužile za analizu trajanja svakoga od četiriju naglasaka hrvatskog jezika, a za dugosilazni (DS), dugouzlazni (DU), kratkosilazni (KS) i kratkouzlazni (KU) naglasak u tekstu su pronađene dodatno po još jedna riječ koja u sebi sadrži dugi zanaglasni vokal (*pûtnîka*, *sjèvèrnî*, *násîlje*, *pòvîsî*) od kojih je, u situaciji gdje su dva zanaglasna sloga duga, analiziran onaj prvi zanaglasni.

U nastavku se u Tablici 18 navode prosječne vremenske vrijednosti, tj. dužina izgovora svakoga od četiriju naglasaka hrvatskog standardnog jezika iz rada Pletikos Olof (2008) na

korpusu od 89 govornika u usporedbi s prosječnim trajanjem naglasaka na temelju korpusa ovoga rada (11 govornika). Također se u Tablici 18 nalazi i usporedba trajanja zanaglasnih vokala.

Ukupno prosječno u sinjskom govoru, kod ovih govornika, najduže traju naglašeni vokali pod DS naglaskom, što je potvrđeno i kod Pletikos Olof (2008). U izračunima za sinjski govor, duljina reprodukcije DS i kod Pletikos Olof razlikuje se u 1 ms te se s tom 1 ms DS naglasak istaknuo kao jedini naglasak koji se izgovara duže od prosjeka za vokale standardnoga hrvatskoga jezika. Što se tiče dugih naglasaka u sinjskom govoru, oni ne idu u prilog tvrdnji da se dugi uzlazni od dugogsilaznog razlikuje otprilike za 10 ms (Pletikos Olof 2008: 143). U ovom slučaju DU je od DS kraći prosječno za skoro 30 ms. Svi ostali naglasci kraće se izgovaraju od prosječnih vrijednosti standardnih naglasaka. S druge strane, analizom najkraće izgovaranih naglasaka i u sinjskom govoru i kod Pletikos Olof, utvrđeno je da su to vokali pod KU naglaskom. Što se tiče kratkih naglasaka, silazni i uzlazni su se skoro izjednačili u vrijednostima, što je isto kao i kod Pletikos Olof, ali u sinjskom govoru se ipak izgovaraju nešto kraće. KS za 25 ms od standarda, a KU za 26 ms kraće.

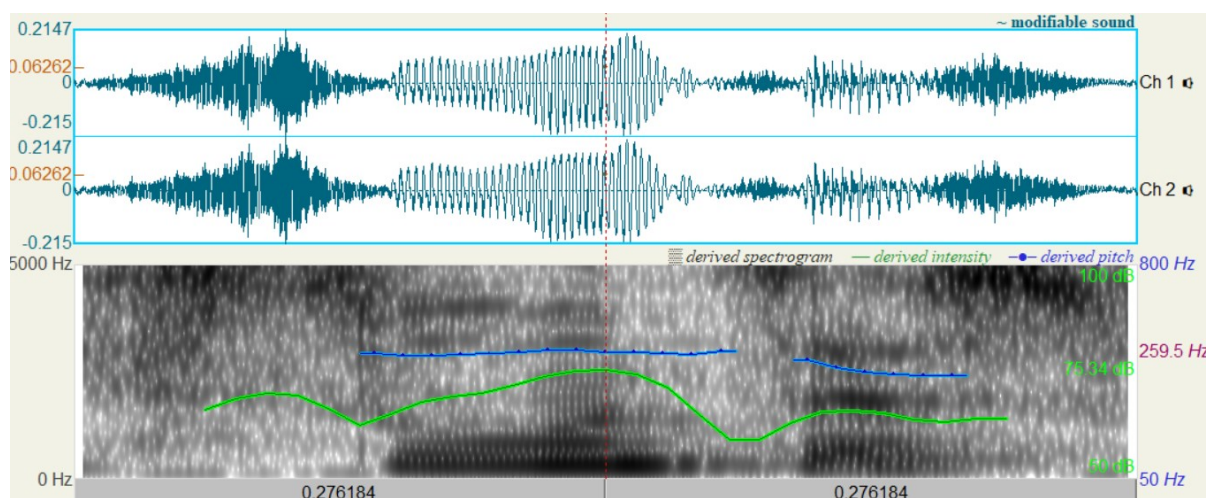
Gledajući u Tablici 18 prosječne vrijednosti za zanaglasne vokale u sinjskom govoru i u standardnom izgovoru, uočavaju se znatna duljenja u izvedbi zanaglasne dužine nakon svih naglasaka. Čak je i slušno lako određivo da su u slobodnom govoru zanaglasne dužine u sinjskom govoru znatno dulje od onih u standardnom, što je potvrđeno i u izračunima čitaćeg govora.

Tablica 18. Prosječna trajanja četiriju naglasaka u sinjskome govoru i prosječna trajanja zanaglasnih vokala u usporedbi s prosječnim trajanjem naglasaka i zanaglasnih vokala u standardnom izgovoru prema Pletikos Olof (2008)

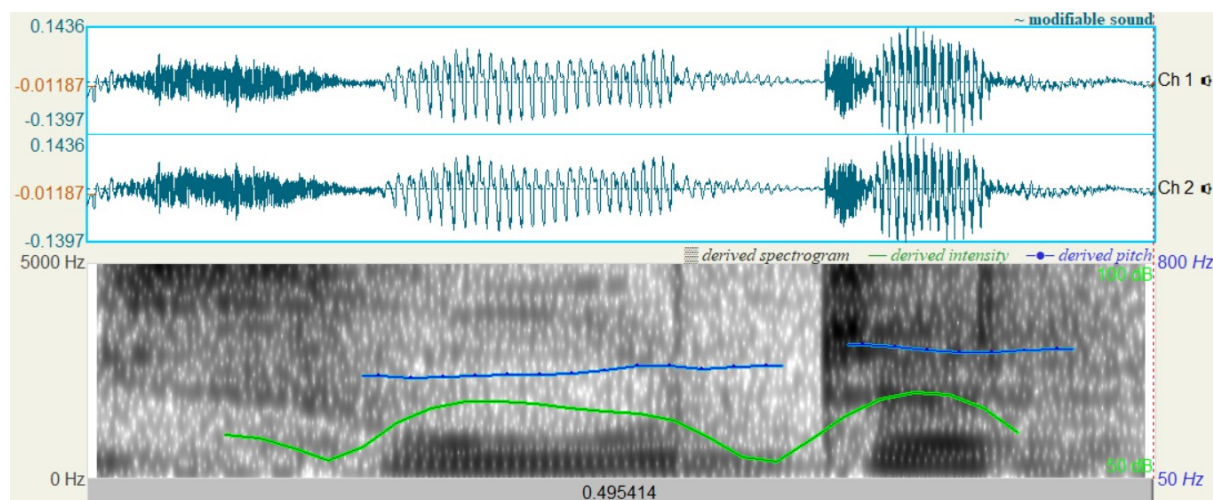
	Vrsta naglasaka i odabrane riječi iz teksta <i>Sjeverni ledeni vjetar</i>	Prosječna vrijednost trajanja u sinjskom govoru (ms)	Prosječna vrijednost trajanja u standardnom izgovoru prema Pletikos Olof (ms)
Naglašeni vokal	DS Sûnce	152	151
	DU svúče	123	142
	KS vjëtar	86	111
	KU čòvjek	82	108

Zanaglasni	DS pūtnīka	117	67
vokal	DU násīlje	97	73
	KS sjēvērnī	103	68
	KU pòvīsī	98	74

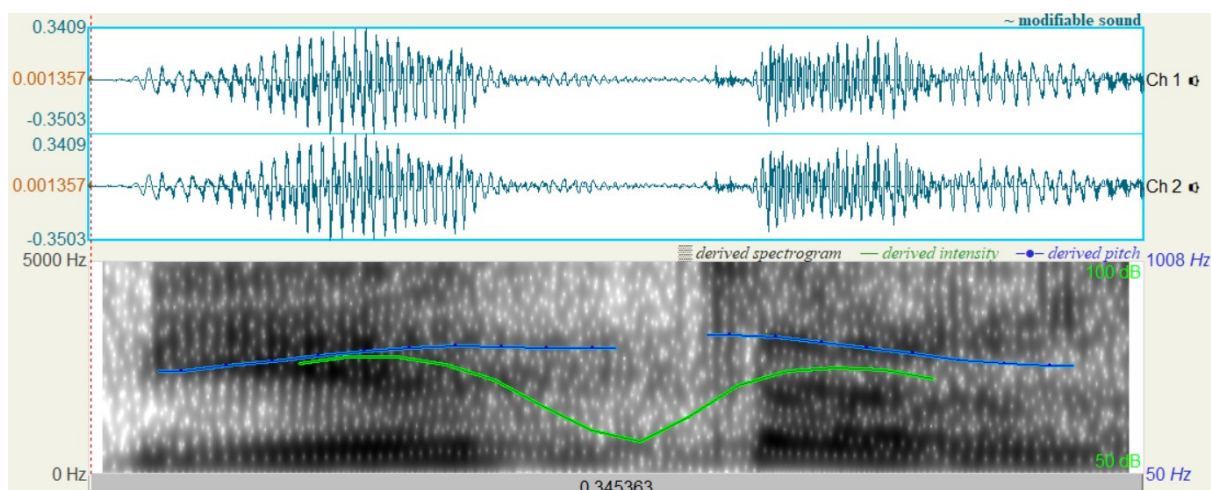
U nastavku su prikazani oscilogramski i spektrogramski prikazi svakog od četiriju naglasaka u korpusu sinjskog govora.

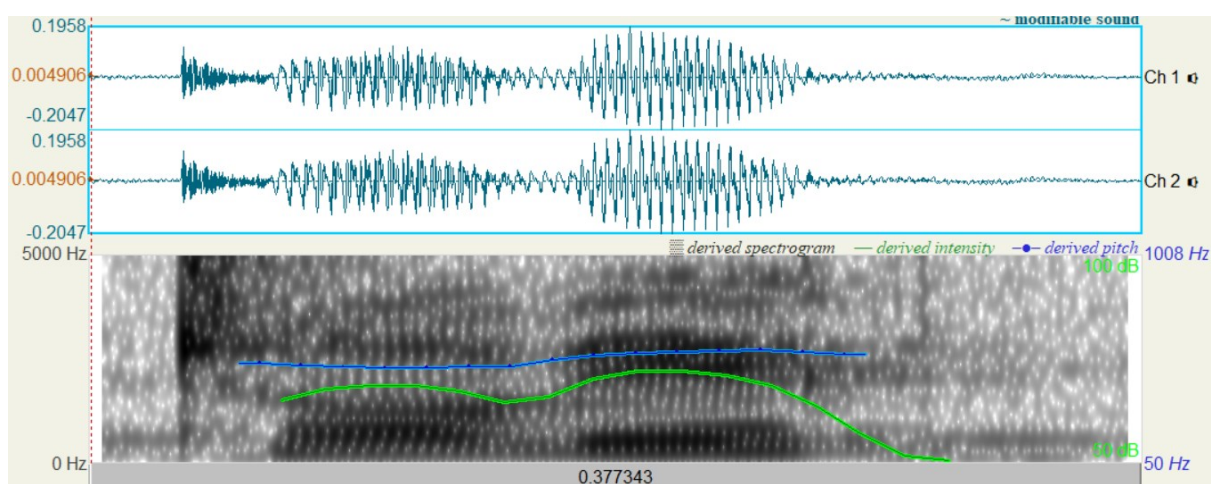
Slika 37. Oscilogram i spektrogram riječi *Sūnce* s dugosilaznim naglaskom s linijom kretanja inteziteta i tona

Slika 38. Oscilogram i spektrogram riječi *sviūče* s dugouzlaznim naglaskom s linijom kretanja inteziteta i tona

Slika 39. Oscilogram i spektrogram riječi *vjetar* s kratkosilaznim naglaskom s linijom kretanja inteziteta i tona

Slika 40. Oscilogram i spektrogram riječi *čovjek* s kratkouzlaznim naglaskom s linijom kretanja inteziteta i tona

Akcentuacija sinjskog govora potvrdila se kao i u drugim novoštokavskim govorima četveronaglasna. Ovi rezultati idu u prilog rezultata iz rada Pletikos Olof (2008): dugo silazni naglasci traju najduže, dugo silazni su duži od dugouzlaznih i kratkouzlazni naglasak je najkraći. Nepodudarnosti su utvrđene kod dugih naglasaka u sinjskom govoru, tj. uzlazni se od dugosilaznih ne razlikuju za otprilike 10 ms, nego je ta vrijednost veća, gotovo 30 ms. Sinjski dugosilazni naglasak nešto je duži od standardnog, dok se svi ostali naglasci dosta kraće izgovaraju.

Za zanaglasne duljine se može reći da su jako stabilne i duže od referentnih vrijednosti za standard koje navodi Pletikos Olof (2008), što je i karakteristično za govore Dalmatinske zagore u radovima Galić (2019), Ćurković (2014) i Kapović (2015). Tako zanaglasni vokali u sinjskom govoru u svojem prosječnom trajanju u usporedbi sa standardom, koji navodi Pletikos Olof (2008), najveći razmjer imaju nakon dugosilaznog naglasaka, a najmanji i ujedno jednak nakon uzlaznih naglasaka. Najviše produljen zanaglasni vokal je onaj nakon silaznih naglasaka, dok je u standardu onaj nakon uzlaznih.

9.8. Usporedba čitanog teksta i slobodnog govora

Analizirajući perceptivnom slušnom analizom govornike dok su čitali zadanu građu i dok su nastojali reproducirati spontani razgovorni stil prilikom snimanja uočavaju se znatne razlike. Prije svega, prilikom čitanja svaki od govornika težio je standardnom izgovoru. Samim time što su riječi bile zadane već određenim tekstom govornik nije birao sebi bliske riječi iz vlastitog vokabulara već se trudio pročitati tekst kako mu je priložen. Unatoč tomu, neke su riječi drugačije naglašene od onoga naglasnoga obrasca koji bismo očekivali u standardu, izgovor se glasova razlikovao itd. Iako su govornici bili upoznati s tekstom, jer su ga prije snimanja pročitali jednom ili dva puta, trema je uvelike igrala ulogu prilikom čitanja. Često su se pauze, koje bi im uvelike pomogle u disanju, zanemarivale pa je to utjecalo i na izgovor i na tempo artikulacije. Dio govornika je pretpostavlja se, zbog neugode i spoznaje da ih se snima pokušao što prije dovršiti zadani tekst. Ipak, ovaj zadatak uvelike je koristio za međusobnu usporedbu govornika i za izračun prosječnih vrijednosti formanta i naglasaka, baš zato jer su govornici čitali isti materijal. Prilikom čitanja zadanog teksta, očekivano nije bilo velikih dijalektalnih odstupanja u fonološkome smislu, kao u slobodnom govoru, jer su ipak čitali riječi izabrane unutar standarda.

Naglasci su, unatoč težnji standardu, u čitaćem dijelu izgovarani kraće za vrijednosti spomenute u odgovarajućem poglavlju, a u slobodnom govoru su npr. dugosilazni izrazito duži od kratkosilaznih te im se jasno izražava silazna intonacija. Moguće je da je ova razlika uzrokovana govornom tremom prilikom čitanja teksta te bržim govornim tempom i stoga kraćim trajanjem naglasaka. Uzlazni naglasci razlikuju se od silaznih po intonaciji i visini zanaglasnog sloga. Dok uzlazni naglasci imaju blago uzlaznu intonaciju, silazni naglasci se od njih razlikuju po tome što nemaju ovu intonaciju, već silaznu. Zbog toga u sinjskom govoru postoji jasna tonska razlika između uzlaznih i silaznih naglasaka, pri čemu ta razlika nije

povezana s visinom zanaglasnog sloga. Ova karakteristika je tipična za zapadne novoštokavske govore i razlikuje ih od istočnih novoštokavskih govora, gdje se razlika između uzlaznih i silaznih naglasaka prvenstveno temelji na visini zanaglasnog sloga (Kapović 2015: 687–689). Također, uzlazni naglasci se, poput silaznih, razlikuju po trajanju – dugouzlazni naglasak traje znatno duže od kratkouzlaznog.

Zanaglasne duljine su bile prisutne u oba snimljena govorna stila, a u slobodnom su govoru jako dobro očuvane. U čitaćem dijelu se prebacivanje naglasaka na proklitiku pojavilo u nekoliko primera, dok se to u spontanom govoru samo od sebe reproduciralo povezano novoštokavskom retrakcijom. Zapravo, povlačenjem starijih nepočetnih naglasaka za jedan slog prema početku riječi ili naglasne cjeline, u sinjskom govoru, a i u ostalim novoštokavskim govorima, dolazi do pojave naglasaka s uzlaznom intonacijom: *ù kuću, kòd mamē, ù škòlu, dò dolī*. Neophodno je spomenuti da se naglasak pri prenošenju uvijek pomiče za jedan slog prema početku naglasne cjeline (Galić, 2019: 96). U sinjskom govoru, kao i u ostalim novoštokavskim ikavskim govorima Dalmatinske zagore, ovo prenošenje naglasaka odvija se vrlo dosljedno (Šimundić, 1971: 20; Ćurković, 2014: 102–103; Galić, 2016: 46–47).

U spontanome govoru, su se unatoč poticajima istraživačice, potkradali pokušaji težnji za standardnim izgovorom, što se svakako može pripisati eksperimentalnim uvjetima, odnosno neprirodnoj situaciji u kojoj se govornici nalaze tijekom snimanja. Tako su neki govornici govorili djelomično književno pa bi se nakon nekog vremena opustili i govorili onako kako to inače u svom okruženju rade. Ipak, ne može se zanemariti važna činjenica da upravo spontani govor pruža autentičniju sliku govora.

11. METODIČKI DIO RADA

11.1. Vježbe za izgovor

Verbotonalna metoda¹⁰ korekcije je sveobuhvatan pristup koji koristi kombinaciju slušnih, motoričkih i govorno-terapijskih tehnika za poboljšanje slušne percepcije i govorne produkcije. Koristi se prvenstveno u rehabilitaciji osoba s oštećenjem sluha, kao i kod osoba s različitim govornim poremećajima, pružajući holistički pristup razvoju govora i jezika. Verbotonalna metoda se razlikuje u svoja četiri temeljna pristupa: vestibularni, slušni, govorni i pristup korišten u savladavanju stranih jezika (Ayres, 1978). Verbotonalna metoda se također može koristiti za ispravljanje regionalnog izgovora i uklanjanje dijalektalnih utjecaja u govoru. Kada se primjenjuje u ovom kontekstu, metoda se fokusira na korekciju fonetskih i fonoloških osobina govora koje se razlikuju od standardne dikcije. U ovom slučaju se govori o estetskim razlikama poželjnima za potencijalnu potrebu javnoga govorenja, (koji treba težiti alokalnosti) nikako o pogreškama.

U slučaju da osoba s regionalnim izgovorom, s obzirom na posao i zanimanje, treba govoriti u javnosti, uvijek se mogu priložiti vježbe koje bi potpomogle da se, u tim situacijama, teži standardnijem, alokalnom govoru. Osobe koje rade u javnim službama, medijima, pravosuđu ili kakvom drugom službenom okruženju često trebaju težiti standardnom izgovoru kako bi ih publika ili klijenti bolje razumjeli te kako bi se ustanovilo profesionalno okruženje u kojemu pažnju neće privlačiti sam izgovor govornika nego tema o kojoj se razgovara. Upravo verbotonalna metoda može pomoći u usvajanju izgovora standardne dikcije te je zbog toga vrlo efikasan alat za ispravljanje regionalnog izgovora jer koristi integrirani pristup slušne percepcije, motoričke koordinacije i govorne artikulacije. Kroz specifične vježbe i korištenje suvremenih tehnologija, ova metoda pomaže korisnicima u postizanju standardnog izgovora i eliminaciji dijalektalnih utjecaja.

Kako bi se verbotonalnom metodom regionalni izgovor približio standardu, najprije se radi auditorna percepcija kojom se razvija sluh govornika u svrhu razlikovanja zvukova koji su

¹⁰ Verbotonalna metoda korekcije je pristup rehabilitaciji sluha i govora koji se fokusira na poboljšanje slušne percepcije i govorne produkcije kroz integrirani pristup zvuku, pokretu i govoru. Ova metoda je razvijena 1950-ih godina od strane profesora Petra Guberine u Zagrebu, na Poliklinici SUVAG. Cilj verbotonalne metode je optimizirati preostalu slušnu sposobnost korisnika i iskoristiti njihovu percepciju govora kako bi poboljšali razumijevanje i proizvodnju govora.

karakteristični za standardni jezik u odnosu na regionalne varijante. To se postiže korištenjem slušnih stimulacija koje naglašavaju specifične frekvencije i foneme standardnog jezika. Korisnik uči prepoznati zvukove koji se razlikuju od njegovog uobičajenog govora. Zatim se radi akustička korekcija. Aparati kao što je SUVAG Lingua koriste se za pojačavanje određenih zvukova i intonacija koji su tipični za standardni jezik (Kelemen, 2021: 62). Uređaji filtriraju i moduliraju zvuk tako da korisnik može jasno čuti i razlikovati pravilne izgovore od regionalnih. Time se poboljšava sposobnost korisnika da percipira i usvaja nove, standardne zvukove. Ono što se najčešće koristi za estetske govorne vježbe, odnosno za rad s izvornim govornicima koji žele prilagoditi svog govor za medije, jest terčni filter. Filter se tako zove jer je širina pojasa na uređaju terca (Kelemen, 2021: 62).

Artikulacija zvuka u govornoj produkciji uključuje rad jezika, usana i zubi te prostalih dijelova vokalnog trakta. Kad riječi ne bi imale konsonante, koji su informativniji od vokala, sve bi bilo jedan veliki spoj vokala i diftonga, a značenje bi bilo vrlo teško dešifrirati. Kako bi postojala jasnoća u govornom jeziku, moramo oblikovati suglasnike mišićnom snagom, fleksibilnošću i okretnošću. Baš kao što vježbamo mišiće tijela da bismo imali fizičku snagu, moramo vježbati jezik i usne da bismo imali snažnu, jasnu artikulaciju (Rodgers, 2002: 79). Artikulacijske vježbe provode se na način da uključuju ponavljanje riječi, rečenica i fonetskih sekvenci kako bi se usvojile standardne intonacijske i artikulacijske norme. Ove vježbe se često izvode uz fizički pokret i ritam, što pomaže u unutarnjem usklađivanju govora s ritmom i intonacijom standardnog jezika.

Prema Varošaneć-Škarić (2010), u dijalektalnim govorima može doći do sinkopiranja, što najviše utječe na završne slogove. U radu s govornim profesionalcima, fonetičari pomažu prepoznati razliku između mogućih lokalnih varijacija izgovora samoglasnika i suglasnika i općeprihvaćenog izgovora. U slučaju poremećenog izgovora koriste se terčni filteri, a tamo gdje to nije moguće, vježbe se snimaju kako bi vježbenici mogli prepoznati napredak i vježbati prema snimkama pravilnog izgovora fonetičara. Terčni filter se koristi u korektivne estetske i terapijske svrhe, a ispravljaju se disfonični, slabi, vokalno nestabilni, nedovoljno lijepi glasovi. Prije svega se treba zadovoljiti načelo zdravlja, a potom načelo estetike glasa pa tako treba za početak stvoriti zdrav, snažan i stabilan glas, a zatim se prelazi na estetiku glasa (Varošaneć-Škarić, 2010: 147).

Prilikom ispravljanja izgovora koriste se različiti čimbenici poput intonacije, ritma, frekvencije, susjednih glasova, napetosti i afektivne situacije. Ako se koriste terčni filteri,

pažljivo se odabire optimalno frekvencijsko područje za određeni glasnik kako bi vježbenik mogao postići pravilan izgovor (Varošaneć-Škarić, 2010: 147).

Cilj je postići pravilan izgovor koji će vježbenik usvojiti kao prirodan u govoru s odgovarajućom intonacijom i ritmom rečenica. Vježbe se prilagođavaju artikulacijskim i koartikulacijskim uvjetima kako bi se što bolje ispravili određeni glasnici. Prilikom vježbanja važno je obratiti pozornost na učestalost i položaj glasnika u riječi te na vrstu naglaska i duljinu vokala kako bi se postigao točan i jasan izgovor u svim okruženjima i pozicijama unutar rečenice.

U različitim hrvatskim dijalektima, najviše raznolikosti primjećuje se upravo u izgovoru samoglasnika. U štokavskim dijalektima uobičajena je redukcija vokala, do izostavljanja zanaglasnih nezavršnih vokala, što se percipira kao izrazito dijalektalan izgovor. Ovakva izostavljanja, nazvana sinkopama, i diftongiziranjem, kao promjena boje vokala tijekom njegovog trajanja znak su neurbanog govora, jer veći hrvatski gradovi nemaju ovakva vokalska odstupanja (Varošaneć-Škarić, 2010: 151). Ispravljanje dijalektalnog izgovora samoglasnika važan je zadatak za vokalne profesionalce koji moraju postići besprijekoran standardan izgovor. Izgovori vokala imaju posebnu ulogu u onome što se naziva standardnom dikcijom.

S druge strane, postoje i problemi s dikcijom suglasnika koje mogu varirati od slabih i nedostatnih, preko dobrih i primjerenih, do prejakih i prenapetih. Fonetičari procjenjuju suglasničku dikciju analizirajući asimilacije (provode li se ili ne), razdvajanje klitika, te neasimiliranje. Nakon što se definira standardni izgovor suglasnika (Škarić, 1991, 2009), raspravlja se o lokalnim izgovorima, govorničkim manama i vježbama za ispravljanje izgovora suglasnika.

Očekivano je da su distorzije izraženije prilikom izgovora težih suglasnika, kao što su frikativi i afrikati, koji se razvojno pojavljuju kasnije, pa su poremećaji u izgovoru tih glasnika češći. Nakon procjene vrste i stupnja neispravnog izgovora, fonetičar odlučuje hoće li se provesti samo slušno ispravljanje ili će koristiti i filtarsku transmisiju na oktavnom elektroakustičkom uređaju (SUVAG Lingua), terenom filtru ili eufonu, koristeći usko frekvencijsko područje za ciljani glasnik (Varošaneć-Škarić, 2010: 156).

Složen izgovor glasnika kao što su zubnonadzubni i nadzubno-prednjonepčani suglasnici rezultira u mogućim lokalnim dijalektalnim izgovorima pa se prilikom rada na dikciji ove dvije skupine razmatraju zajedno. U hrvatskom izgovoru zubnonadzubni glasnici uključuju [t], [d],

[s], [z], /c/ [ts] i zvučni alofon od /c/ [dz], dok su nadzubno-prednjonepčani glasnici /š/ [ʃ], /ž/ [ʒ], /č/ [tʃ] i /dž/ [dʒ] (Varošaneć-Škarić, 2010: 157).

Nadalje, ono na čemu je naglasak u vježbama za izgovor jest individualan pristup. Važno je da se svakom govorniku i njegovim greškama pristupiti prilagođeno i usredotočiti se na ono što je u polaznikovom govoru dobro. Bolje rečeno, krenuti od optimalnih uvjeta te se progresivno kretati prema neoptimalnim. Prije svega, napetost glasova karakteristično je fonetsko obilježje.

Napetost i stupanj otvorenosti su obrnuto proporcionalni; što je manja napetost, to je veći stupanj otvorenosti. Npr., konsonanti su po prirodi napetiji od vokala, dok su otvoreni vokali manje napeti od zatvorenih. Pri ispravljanju izgovora, najprije se treba posvetiti intonaciji i ritmu, jer se oni prenose niskim frekvencijama koje osjeća cijelo tijelo (Vuletić, 1980). Da bi se ispravio određeni glas, najprije je potrebno postići odgovarajući ritam i intonaciju rečenice u kojoj se taj glas pojavljuje (Guberina, 2010). Budući da je napetost usko povezana s intonacijom i ritmom, korekcijom napetosti također se automatski ispravljaju intonacija i ritam. Korekcijom ritma postižu se pravilne vrijednosti trajanja vokala te napetosti i trajanja konsonanata (Orlandi, 1967). Ako želimo smanjiti napetost glasa, rečenicu ćemo izgovarati vrlo polako, jer sporiji izgovor omogućava opušteniji izgovor (Vuletić, 1965). Napetost se može mijenjati i kroz intonaciju; za veći stupanj napetosti, glas se stavlja na najvišu točku uzlazne intonacije, dok za smanjenje napetosti glas ide na kraj silazne intonacije. Silazna intonacija stvara opušteniji, manje napet glas, dok uzlazna intonacija stvara viši i napetiji glas.

Drugi pristup fonetskoj korekciji prema verbotonalnoj metodi uključuje upotrebu glasovnog okruženja. U ovoj metodi se ne ispravljaju pojedinačni glasovi izolirano, već unutar njihove glasovne strukture. To znači da se naglasak stavlja na susjedne glasove onoga koji treba ispraviti, stvarajući optimalno glasovno okruženje za korekciju. Na primjer, ako želimo ispraviti glas koji bi trebao biti visok i napet, postaviti ćemo ga među glasove koji su također visoki i napeti. Stoga, ako korigiramo glas /s/, smjestiti ćemo ga u okruženje vokala /i/, koji je visok i napet, dok ga nećemo staviti uz vokale kao što su /o/ ili /u/, koji su niski i opušteni (Mildner, 1999).

Treći pristup fonetskoj korekciji temelji se na poziciji glasa unutar riječi i rečenice. Veću napetost glasova možemo postići stavljanjem tih glasova na početak rečenice ili na početak naglašenog sloga u višesložnim riječima. Suprotno tome, ako želimo smanjiti napetost, glas ćemo smjestiti na kraj rečenice ili na nenaglašeno mjesto unutar riječi. Primjerice, za korekciju zvučnih i otvorenih vokala, koji su manje napeti od bezvučnih ili zatvorenih vokala, koristit

ćemo završnu poziciju u izgovoru jer je tu napetost manja. Dakle, prilikom ispravljanja izgovora važno je slijediti strukturalna načela i uzeti u obzir sustav grešaka. Također, napetost glasa može se mijenjati položajem tijela i pokretom (gestom). Kada je tijelo opušteno, glas će se izgovarati opušteno, dok će napeto tijelo rezultirati napetim izgovorom. Na primjer, dijete koje leži dok govori izgovara glasove opušteno. Pokreti (geste) pomažu u razvoju prostorne percepcije i olakšavaju pamćenje motoričke koordinacije. Kroz pokrete, također se postiže prijenos i bolje razumijevanje prozodijskih elemenata govora, kao što su intonacija, ritam, intenzitet, napetost, trajanje, naglasak i pauze (Ban Švastović, 2023: 41-42)

Prije svega, kako bi zagrijali sami vokalni aparat, važno je razgibati te zagrijati i druge mišiće tijela kako bi se oslobodili napetosti i pripremili za pravilno disanje koje je nužno prilikom bilo kakvog vokalnog treninga. Takve vježbe dio su knjige *Fonetske vježbe za glas i izgovor* koju su sastavili Škarić i Varošanec-Škarić (1999).

Kao što je već spomenuto terčni filtar koristi se za stvaranje zdravoga, snažnoga i stabilnoga glasa na kojemu se tek tada postižu određene finese estetski ugodnoga glasa. Prije svega se uz terčni filtar za korekciju glasnika uz pomoć SUVAG lingua aparata koriste verbotonalne optimale glasnika, tj vokala i konsonanata. Optimale glasnika imaju karakteristične i nekarakteristične pojaseve izražene u hercima (Hz) kako bi se namjestile ovisno o potrebnoj korekciji. U nastavku su u Tablici 19 navedene verbotonalne optimale glasnika te njihovi pojasevi koji se koriste u korekciji.

Tablica 19. Verbotonalne optimale glasnika – SUVAG lingua i optimale za rad na tercnome filtru

GLASNICI	Karakteristični pojas	Nekarakteristični pojas
[s]	6400 – 8200 Hz	300 – 650 Hz
[z]	6400 – 8200 Hz	300 – 650 Hz
[ʃ]	6400 – 8200 Hz	bolje 3200 – 6400 Hz
[ʒ]	1300 – 2500 Hz	bolje 2500 – 5100 Hz
[ts]	5200 – 10200 Hz	mig od 400 – 800 Hz
[tʃ]	1600 – 3200 Hz	mig od 3200 – 6400 Hz
[te]	3200 – 6400 Hz	-
[l]	650 – 1600 Hz	-
[r]	800 – 1600 Hz	migovi gotovo na svim pojasevima

[i]	3200 – 4100 Hz	1600 - 3200 Hz
[e]	800 – 2600 Hz	2500 - 5000 Hz
[a]	800 – 1600 Hz	-
[o]	400 – 650 Hz	650 - 800 Hz
[u]	200 – 400 Hz	300 – 600 Hz

Vježbe za ispravljanje reduciranog vokala /i/ i /u/

Visoki glasnici [i] i [u] najčešće su reducirani glasnici u sinjskome govoru. Redukcija se redovito ostvaruje u blizini sonanta¹¹ te uglavnom u slobodnom govoru, a uz ostale glasove se može i ne mora pojaviti (Ćurković 2014: 38). Zato će se navesti nekoliko vježbi optimalnih za ispravljanje djelomične ili potpune redukcije koja se pojavljuje u sinjskome govoru pri izgovoru ovih glasova u riječima i rečenici. Vježbe u nastavku se baziraju na segmentalnu razinu, tj. na rad na izgovoru vokala i konsonanata (segmenata).

Vokal /i/

Za početak bismo uz upotrebu SUVAG lingua aparata te za rad na tercnom filtru namjestili prikladne optimele za glas [i] u karakterističnom pojasu (3200-4100Hz)¹². Glasnici se ispravljaju uz pomoć optimalnih okruženja, a nakon nekog vremena radi se na manje optimalnim okruženjima te onda u neoptimalnim okruženjima. U početku se radi na tekstu koji će vježbeniku omogućiti što bolji izgovor uz što manje napora, onda mu se postepeno s vremenom otežava situacija s težim vježbama, tekstovima.

Korekcija bi trebala početi što jednostavnije. S vježbama u kojima vježbenik ima najbolji izgovor glasnika koji se ispravlja te s vježbama u kojima se vježbenik u najvećoj mjeri perceptivno usmjeriti na slušni i artikulacijski doživljaj pri izgovoru ovoga vokala.

1. Vježba

Izgovaranje produljenog vokala /i/:

[iiiiiiiiiii]

¹¹ Sonanti ili glasnici u hrvatskom jeziku su: j, l, lj, m, n, nj, r, v

¹² Optimele glasnika – prema verbotonalnoj teoriji, to su optimalna frekvencijska područja i rasponi unutar kojih određeni govornik najbolje ostvaruje pojedini glasnik.

Vježbu možemo ponoviti nekoliko puta.

Sljedeća vježba bilo bi produljeno izgovaranje različitih slogova koji u sebi sadrže vokal /i/.

Na primjer, mogu se uzeti slova abecede s kojima bi se spojio vokal /i/ te time tvorio slog: [biiiiiiii], [ciiiiii], [diiiiii], [fiiiiiii], [liiiiiii], [miiiiiii], [niiiiiiii], [piiiiiii], [tiiiiii],..., a nakon toga spojiti iste slogove s vokalom /i/ u riječi bez značenja te njih također izgovarati produljeno.

[biiii-biiii], [ciiii-ciiii], [diiii-diiii], [fiiii-fiiii], [miiii-miiii], [niiii-niiii], [piiii-piiii], [tiiiii-tiiii],...

Vježbu možemo ponoviti nekoliko puta.

Sljedeća vježba kombinira slogove koji su različiti pa možemo iskoristiti primjere kao što su:

[biiii-tiiii], [miiii-fiiii], [piiii-niiii], [liiii-niiii], [fiii-diiii],...

Vježbu možemo ponoviti nekoliko puta.

2. Vježba

Izgovaranje cijelih riječi. Vježbati izgovaranje optimalnih riječi koje u sebi sadrže glasnik [i]. Za početak, to bi mogle biti riječi u kojima je vokal u inicijalnoj poziciji.

iber, iako, idealno, ideja, idol, igra, igrokaz, ikona, imena, imetak, inozemstvo, intelekt, iskaz, iskustvo, izgon, izgovor, izjava, izlet, izlog

Riječi se nakon nekoliko čitanja mogu i produljivati, tj. produljeni izgovor vokala u optimalnoj poziciji. Na primjer, izgovaranje riječi iber kao [iiiiiber] uz produljeni izgovor vokala /i/.

Za sljedeću vježbu se vježbeniku mogu priložiti riječi s glasnikom [i] u drugim pozicijama osim inicijalnim.

Riječi za vježbanje glasa [i]:

ići, lice, list, kit, sit, sivo, mir, ispit, vino, kiša, vani

3. Vježba

Govorenje optimalnih riječi u rečenicama: Koristiti optimalne riječi u različitim rečenicama. Na primjer:

Gledali smo igrokaz.

Klikni na ikonu za mail.

Bitan je izgovor riječi.

Idemo vani u petak.

Izašla sam iz kuće.

Ilicom voze tramvaji.

Ivana mi je sestra.

Izostala je iz škole.

Ispit je bio težak.

Imaš super ideje.

Jedem integralni kruh.

Okreni list papira.

Vani pada kiša.

Pijem crno vino.

Čitanje rečenica ponoviti nekoliko puta.

4. Vježba

Kako bi vježbe bile efektivne trebalo bi vokal koji se ispravlja staviti i u neoptimalne pozicije, odabrati neoptimalne riječi, a potom od toga sklopiti i rečenice za vježbu. Za lakši, jednostavniji proces vježbanja mogu se iskoristiti iste vježbe istim *gradacijskim* redoslijedom. Pa tako ispočetka. Za izgovor cijelih riječi odabrati neoptimalne riječi u kojima se vokal /i/ oslabljuje, točnije one riječi u kojima je u finalnoj ili medijalnoj poziciji pored niskih i nenapetih glasova:

Tako uzimamo za primjer riječi u kojima je glasnik i u medijalnoj poziciji pored sonanta:

slanina, dobrodošlica, udovica, pšenica govedina, rodila, radila, mislila, govorila, trgovina, putovnica, igraonica, slikovnica, pernica, sirnica, novinar, etika...

Riječi u kojima je glasnik [i] u finalnoj poziciji:

hobi, meni, tebi, sebi, peri, beri, deri, reci, tavi, zubi, baci, đaci, ...

5. Vježba

Zatim se prelazi na vježbu produženog izgovora vokala: vježbe koje uključuju produženi izgovor vokala u neoptimalnim riječima. Na primjer, izgovaranje riječi slanina kao [slaniiiina], [putovniiiiica], [meniiii] uz produljeni izgovor vokala /i/. Nakon toga prijeći na vježbu u kojoj se svaki vokal te riječi produžuje [slaaa-niii-naaa], [miiii-sliiii-laaaa] kako bi se osvijestilo postojanje svakog izgovorenog vokala.

Na kraju, kako bi vježbe bile kompletne, treba pronaći primjere neoptimalnih rečenica za poticanje pravilnog izgovora, npr.:

Narezat ću slaninu.

Jako topla dobrodošlica.

Jučer sam radila.

Nisam tako mislila.

Prodajem pšenicu.

Nisam to tebi kupila.

Meni je svejedno.

Dobila sam jedinicu.

Kupio je kruh.

Dodaj mi mobitel.

Koliko je sati?

Koliko god treba.

U kojoj si ulici?

Čula se samo tišina.

Za ručak su bržolice.

Morem pliva srdelica.

Vijesti su zanimljive.

Ne budi sarkastična.

Trgovina je zatvorena.

Za Uskrs se jede sirnica.

Teško je biti novinar.

6. Vježba

Čitanje zadanog teksta koji u sebi sadrži glas [i] u neoptimalnim riječima:

Udovica Ana radila je u lokalnoj trgovini gdje su se prodavale pšenica, slanina i govedina. Svaki dan, prolazila je ulicama obavijenim blagom izmaglicom, misleći na dane kada je bila mlada. Nekada je govorila kako će otvoriti vlastitu trgovinu, ali život ju je odveo drugim putem. Njena kćerka, koja se nedavno rodila, bila je njena najveća sreća. Kada bi došla kući, Ana bi se posvetila svojoj kćeri, čitala joj slikovnice i igrala se s njom u igraonici. Napravila im je putovnicu, jer je mislila da će s njom putovati po svijetu. Kada su im dolazili gosti, sirnica je uvijek bila dio dobrodošlice, a novinar iz lokalnog lista pohvalio je njezinu vještinu. Etika rada bila je nešto što je cijnila u svakom poslu koji je obavljala.

Tekst pročitati nekoliko puta.

Vokal /u/

Uz upotrebu SUVAG lingua aparata te za rad na tercnom filtru namještaju se prikladne optimalne za glas [u] u karakterističnom pojasu (200-400Hz).

Izgovaranje produljenog vokala /u/:

[uuuuuuuuu]

Vježbu možemo ponoviti nekoliko puta.

Sljedeća vježba bi bilo produljeno izgovaranje različitih slogova koji u sebi sadrže vokal /u/.

Na primjer, mogu se uzeti slova abecede s kojima bi se spojio vokal /i/ te time tvorio slog: [buuuuu], [cuuuu], [duuuuu], [fuuuuu], [guuuu], [huuuu], [muuuuu], [tuuuuu], [luuuu],..., a nakon toga spojiti iste slogove s vokalom /i/ u riječi bez značenja te njih također izgovarati produljen.

[buuuu-buuuu], [cuuuu-cuuuu], [duuuu-duuuu], [fuuu-fuuu], [muuuu-muuuu], [tuuuu-tuuuu], [huuuu-huuuu]...

Vježbu možemo ponoviti nekoliko puta.

Sljedeća vježba kombinira slogove koji su različiti pa možemo iskoristiti primjere kao što su:

[buuuu-huuuu], [muuu-huuuu], [puuu-luuuu], [luuu-buuu], [vuuu-nuuu],...

Vježbu možemo ponoviti nekoliko puta.

2. Vježba

Izgovaranje cijelih riječi. Vježbati izgovaranje optimalnih riječi koje u sebi sadrže glasnik [u].

uho, udav, ugovor, uhoda, ubrati, ubod, ubrus, ubrzo, ucjena, udaja, udarac, udisaj, udovac, ruka, muka, tuka, luka, buka, kuka, nauka, rakun, monsun

3. Vježba

Govorenje optimalnih riječi u rečenicama:

Uho ga je boljelo.

Udav se polako kretao kroz travu.

Potpisali su ugovor.

Moram ubrati trešnje.

Osjetio je jak ubod komarca.

Poslije večere, obrisao je ruke čistim ubrusom.

Ubrzo su svi saznali vijesti o njegovom putovanju.

Njena udaja bila je planirana za proljeće.

Muka mi je.

Buka je ogromna.

Udovac je dugo žalio za svojom suprugom.

To je sigurna luka.

Za ručak je pečena tuka.

Njegovo ime je kapetan Kuka.

To ti je cijela nauka.

Rakun je prevrnuo kantu.

Monsun je donio obilne kiše.

Rečenice ponoviti nekoliko puta.

4. Vježba

Kako bi vježbe bile kompletne, treba pronaći primjere neoptimalnih riječi, a zatim i rečenica za poticanje pravilnog izgovora:

jabuka, ujutro, obuka, poruka, doručkovati

Rečenice s neoptimalnim riječima:

Na stolu ga je čekala poruka.

Počinje obuka za nove zaposlenike.

Ujutro idemo u Zagreb.

Nakon obuke, svi su dobili potvrdu.

Jabuka koju je ubrala u vrtu bila je sočna i slatka.

Rečenice ponoviti nekoliko puta.

5. Vježba

Vježba

Čitanje zadanog teksta koji u sebi sadrži glas [u] u neoptimalnim riječima:

Ujutro je Ana ustala ranije nego inače. Na stolu ju je čekala crvena jabuka koju je ubrala iz vrta večer prije. Dok je doručkovala, stigla joj je poruka na mobitel. Bila je to obavijest o početku obuke na novom poslu, koja je trebala započeti sljedeći tjedan. Ana je bila uzbuđena zbog novih izazova, a poruka ju je podsjetila da se dobro pripremi. Nakon što je pojela jabuku, odlučila je isplanirati svoj dan kako bi sve stigla prije obuke.

Tekst pročitati nekoliko puta.

Vježbe za poboljšani izgovor frikativa /š/ i /ž/

U sinjskog dijalektom izrazu /š/ i /ž/ su kao frikativi slušno određeni jako tamnima i zaokruženima.

Varošanec-Škarić (2010: 162) navodi i vježbe za bolji izgovor /š/ i /ž/. Na primjer za početak uzeti glas [š] spojiti ga u riječi sa /k/ i dodati još neki samoglasnik: npr. -ški (ponavljati nakon fonetičara određen broj puta dok se ne postigne odgovarajući zvuk na tercnom filtru kao

međusobno postizanje odgovarajućeg izgovora. Nakon toga se predlože riječi za ponavljanje istom "formulom": škija, viška, kruška, babuška, baški, biološki, briškula, duška, friško...

Drugi način bi bio da se frikativ u riječi spoji sa zvonkim sonantom; škvadra, škver

Još neke vježbe koje bi se mogle predložiti za bolji prednjiji izgovor glasa [š] su te da osoba postavi kažiprst na usne u znaku *tišine* ili djelomično pokriti usta rukom te izgovarati riječi s glasom [š] ne pomičući prst s usana. Pri tom govornik može prstom ili rukom činiti otpor usnama i donjoj čeljusti koje uzrokuju zaokružen izgovor glasa. Ovo su riječi predložene za vježbu: šal, šah, šav, šef, šok, šaka, šafran, šaran, šaljem, šalter, šamar, šaljivo, šablona, šaik...

Također se riječi mogu za vježbu izgovarati i ponavljati dok su usne razvučene u široki osmijeh.

Rečenice za vježbu koje u sebi sadrže glas [š]:

Nosila je topli šal.

Šef je održao sastanak.

Nije mi bio gušt pa sam otišla.

Bio je u šoku kada je saznao vijesti.

Tišina je zavládala u sobi.

U ribnjaku je plivao veliki šaran.

Kruška je svježa i slatka.

Šaljem ti pismo.

Prijatelji su odigrali partiju briškule.

Na šalteru su čekali red.

U šali mu je dao lagani šamar.

Priča je bila šaljiva.

Koristio je šablonu za izradu prezentacije.

Rečenice ponoviti nekoliko puta.

Čitanje zadanog teksta koji u sebi sadrži glas [š]:

Nakon radnog dana, škvadra se odlučila na opuštajuću šetnju uz obalu. Razgovarali su o biološkim istraživanjima koja su planirana u Španjolskoj. Šetnji se pridružio i šofer, koji ih je svakodnevno vozio. Vani je bilo friško, a još nisu došli do pošte. Šef je primijetio da šetnja do skladišta predugo traje, a iz šikare kraj koje su prošli je izletio šišmiš. Saša se našalio da bi od njega mogli napraviti gulaš. Kad su napokon došli škver je već bio napušten

Vježbe koje su predložene za pravilan izgovor frikativa /ž/ su primjerice kombiniranje glasa [ž] ili sa sonantima ili s glasovima [m] i/ili [n] pa tako postoje primjeri: žlica, žrtva, žmara, žvaka, angažiran, prožme, ružmarin, južnije, bilježnik, bezbrižno, bezbožno...

Rečenice za vježbu koje u sebi sadrže glas [ž]:

Koristila je žlicu za juhu.

Nekoliko ljudi je postalo žrtva nesreće.

Treba mi žvaka da mi osvježi dah.

Bio je angažiran za taj projekt.

Topla kupka prožme cijelo tijelo.

Dodao je svježi ružmarin u jelo.

Na putovanju su se uputili južnije kako bi uživali u toplijem vremenu.

Bilježnik je zapisivao sve važne informacije.

Djeca su se bezbrižno igrala u parku.

Tekst za vježbu koji u sebi sadrži riječi s glasom [ž]:

Južnije žive bezbrižne žirafe. Ne osjećaju žeđ niti čuju žamor. Ne znaju što je plaža, a niti jel' im draža. Za žvaku nisu čule, niti kako se angažirati do Korčule. Znaju li žirafe plivati? Neka nam netko dokaže! Koliko je potrebno da noge ispruže da ih za taj put posluže?

ZAKLJUČAK

Glavni cilj rada bio je sinkronijski opisati fonološka obilježja sinjskoga govora prema korpusu prikupljenom terenskim istraživanjem. Građa prikupljena za samu analizu bile su audio snimke jedanaest izvornih sinjskih govornika čitanog i razgovornog stila. Analizi je bilo pristupljeno s fonetske, ali i s dijalektološke strane te su se na temelju manjeg korpusa uspjele izdvojiti značajke ovog govora koje idu u prilog dosadašnjim, sličnim istraživanjima. Kao dio zapadno novoštokavsko ikavskih govora, sinjski govor nije do sada bio česta tema istraživanja kao što su to bili drugi govori iz okolice sinjske krajine pa se tako uz perceptivnu, slušnu analizu provodila i ona malo detaljnija, akustička. S pomoću računalnog programa za akustičku analizu, PRAAT, detaljnije su analizirani vokalski sustav, neke konsonantske osobitosti, ali i akcentuacija.

Na fonološkoj razini potvrđena, su obilježja karakteristična za sinjsku krajinu, ali i za novoštokavske ikavske govore. Naravno da bi bilo dobro analizirati govor i na višim jezičnim razinama osim samo fonološke, što ostaje za buduća istraživanja. Rezultati provedene analize u vokalizmu su ukazali na učestale redukcije, diftongiziranje, promjene boje kratkih nenaglašanih vokala, a sami vokali su, potvrđeno vokalskom analizom formantata, zatvoreniji od standardnog govora. U usporedbi s muškarcima, ženski dio govornika po prosjeku ima sličniji vokalski prostor standardu, što ide u prilog ostalim sociofonetskim istraživanjima, ali i dalje odstupa prema zatvorenosti. U konsonantizmu su potvrđene mnoge značajke ovog govora. Posebni status glasa /f/ koji se supstituira ili ispadanje i također supstituiranje fonema /h/, adrijatizmi, proteze, palatalne afrikate se kod govornika u ovoj analizi u većini slučajeva neutraliziraju, iako par govornika pokazuje diferencijaciju i čuvanje obaju parova afrikata. Frikativi su u analizi utvrđeni kao jako tamni i zaokruženi u odnosu na standardan izgovor. Što se tiče fonema /r/, koji je obrađen kao slogotvoran i kao neslogotvoran, prikazano je kako je /r/ u sinjskome govoru češće vibrantan, bio on u slogotvornoj ili neslogotvornoj funkciji.

Naglasni sustav tipičan je novoštokavski, četveronaglasni, s dobro očuvanim zanaglasnim duljinama koje su dulje od onih u standardnom govoru, te je dosljedno prebacivanje silaznih naglasaka na proklitike.

Ono što je korisno naglasiti su razlike između govornika prema npr. stupnju obrazovanosti s obzirom na dugotrajan utjecaj standardnog jezika u takvom sistemu. Tako govornici koji imaju viši stupanj obrazovanja od srednje škole ili su se zaposlili na radnom mjestu koji iziskuje

određenu dozu *finijeg* izgovora čuvaju dijalektološke značajke vlastita govora, ali nekada pribjegavaju standardnijem izrazu. Također, potrebno je napomenuti da baš zbog svjesnosti ispitivanja govora, istraživanje utječe samo na sebe pa je moguće da su govornici upravo zbog toga pribjegavali standardnim izrazima zbog čega su tako dobiveni primjeri na snimkama kao što su *svijet, vrijeme* itd., umjesto *svit, vrime*.

Istraživanje je bilo provedeno u urbanijoj sredini nego npr. u dosadašnjim istraživanjima pa su tako i osim govornika, i sami rezultati drugačiji. Istraživanje govora u današnjim modernim vremenima karakterizira drugačije rezultate nego prije nekoliko desetljeća. Za početak u istraživanju su sudjelovali govornici s barem završenom srednjom školom, ne ciljano već se danas u Sinju teško pronalazi pojedinac koji nije uopće pohađao bilo kakav oblik škole. Što se tiče razlika po spolu može se eventualno spomenuti da je Dalmatinska zagora inače odlikovana kao patrijarhalna zajednica, ali s obzirom na to da je autorica rada znala govornike može potvrditi da takvo uredovanje nije u potpunosti pojavno u obiteljima u kojima su snimanja provedena. Npr. Kekez (2019) smatra da su za dijalektološka istraživanja pogodnije žene zbog patrijarhalnog okruženja jer više vremena provode kod kuće te su podložnije utjecajima okoline. U ovoj stratifikaciji po spolu se otkrilo da zbog utjecaja okoline i tehnološkog napretka dobivamo rezultate modernijega načina života. Tako su ženski govornici, koji su bile snimani, u određenom stupnju obrazovaniji od muških govornika, živjele su i studirale izvan grada Sinja, dok su muškarci ti koji su ostali u Sinju cijeli život, zaposlili se i žive trenutačno u Sinju. Iako svi ženski govornici trenutačno žive i rade u Sinju, perceptivno se kod njih primijetio dijalektološki utjecaj drugih okolina, dok ih kod muškaraca skoro pa nema.

U govoru ovih govornika uvjerljivo se najveće razlike vide prema dobi. Zanimljivo je, čak, kako se i različito izražavanje, izgovaranje riječi, fonema može razlikovati i među članovima istog kućanstva. Pretpostavlja se, upravo zbog razlike među generacijama i životnih okruženja u kojima se svaka osoba pojedinačno našla tijekom svoga života, a nikako ne smijemo zanemariti i jezičnu svijest i stav prema jeziku.

Rezultati su također pokazali da stariji govornici čuvaju arhaične izraze, redukcije te su im česte samoglasničke zamjene, naglasci su im netaknuti, dok se u govoru mlađe generacije pojavljuju i redukcije i fonološke promjene kao kod starijih ali rjeđe. Uz to mlađa generacija ima izraze kao što su *"ja mis"* što bi bilo skraćeno od */ja mislim/*, a često se takvi izrazi skraćivanja koriste unutar novijih generacija prilikom npr. dopisivanja. Također se nerijetko mlađa generacija prilikom snimanja znala poslužiti riječima iz engleskog jezika. Sve to upućuje

na današnju mogućnost izloženosti ne samo drugim govorima, nego i jezicima preko medija i obrazovanja pa se tako i u stratifikaciji po dobi očituje jasna razlika poznavanja stranih jezika u kojoj stariji, ako znaju engleski, znaju samo neke fraze, a mlađi engleski pričaju tečno, a uz to su upoznati i s nekim drugim jezicima.

Sinjski govor kao i svaki govor hrvatskog jezika prepun je bogatstava koje se čuvaju u narodu, preko običaja, unutar sistematizacija neumornih istraživača, no vidljivi su pomalo nekakvi odmaci od prijašnjih rezultata istraživanja. Svijet se modernizira, okoline se urbaniziraju, povezuju, svakodnevne migracije su sve više olakšane i dostupne svakome, a sve to zajedno, skupa s društvenim faktorima, utječe na uporabu govora i njegovog statusa u vlastitoj zajednici.

PRILOZI

Zadaci koji su sačinjavali istraživanje. Prvi zadatak, odnosno odabrani tekst za čitanje, je bio isprintan. Drugi zadatak je bio izložen usmeno sa pročitanim pitanjima koja potiču spontani govor, ali su govornici mogli pričati i o nečemu drugome što im je još ugodnije i zabavnije.

Prilog 1.

Pročitajte sljedeći tekst.

Sjeverni ledeni vjetar

Sjeverni ledeni vjetar i Sunce su se prepirali o svojoj snazi. Stoga odluče da onome od njih pripadne pobjeda koji svuče čovjeka putnika. Vjetar započne snažno puhati, a budući da je čovjek čvrsto držao odjeću, navali on još jače. Čovjek pak, još jače od studeni pritisnut, navuče na sebe još više odjeće, dok se vjetar ne umori i prepusti ga tada Suncu. Ono u početku zasija umjereno. Kad je čovjek skinuo suvišak odjeće, povisi ono još jače žegu dok se čovjek, u nemogućnosti da odoli sunčevoj toplini, ne svuče i ne pođe na kupanje u rijeku tekućicu. Priča pokazuje da je često uspješnije uvjeravanje negoli nasilje.

Izvor:

Deželjin, Vesna. "Zbog čega je italo fonim govornicima teško usvojiti standardno mjesto naglaska u hrvatskome?." *Govor*, vol. 38, br. 1, 2021, str. 77-93. <https://doi.org/10.22210/govor.2021.38.05>. Citirano 26.08.2024.

Prilog 2

Odaberite temu za spontani govor.

- 1) Predstavite sebe, članove svoje obitelji, rodbinu, ...
- 2) Opišite što radite u slobodno vrijeme i hobije.
- 3) Koje ste igre igrali u djetinjstvu? Opišite neku igru.
- 4) Opišite svoj grad – što vam se sviđa, a što vam se ne sviđa?
- 5) Kakvi su običaji za Božić u vašoj obitelji?
- 6) Volite li putovati? Opišite svoje zadnje putovanje, ljetovanje, skijanje ...
- 7) Volite li gledati filmove? Prepričajte sadržaj vama najdražeg fila ili zadnjeg koji ste gledali.

8) Opišite svoj uobičajeni radni dan, studentski dan, ...

Prilog 3.

Odobrenje Etičkoga povjerenstva Odsjeka za fonetiku

Etičko povjerenstvo Odsjeka za fonetiku

Zagreb, 6. listopada 2023.

Predmet: odluka Etičkoga povjerenstva o odobrenju prijavljenoga istraživanja

Na temelju predane i nadopunjene dokumentacije Etičko povjerenstvo Odsjeka za fonetiku na sjednici održanoj 2. listopada 2023. godine donijelo je jednoglasnu odluku o odobrenju istraživanja diplomantice Sare Sesardić (od 08. rujna 2023.) pod nazivom „Fonološka analiza sinjskoga govora“ (mentorica: dr. sc. Iva Bašić, doc.).
Zagreb, 6. listopada 2023.

Etičko povjerenstvo:

doc. dr. sc. Ines Carović (predsjednica)

(izv.)prof. Jelena Vlašić Duić (zamjenica predsjednice)

doc. dr. sc. Diana Tomić (članica)

e-pošta: eticko-fonetika@m.ffzg.hr

POPIS SLIKA

Slika 1. Stupanj obrazovanja govornika

Slika 2. Sektori djelatnosti u kojima govornici rade

Slika 3. Vokalski trapez prvog ženskog govornika

Slika 4. Vokalski trapez drugog ženskog govornika

Slika 5. Vokalski trapez trećeg ženskog govornika

Slika 6. Vokalski trapez četvrtog ženskog govornika

Slika 7. Vokalski trapez petog ženskog govornika

Slika 8. Vokalski trapez šestog ženskog govornika

Slika 9. Vokalski trapez sedmog ženskog govornika

Slika 10. Vokalski trapez osmog ženskog govornika

Slika 11. Vokalski trapez prvog muškog govornika

Slika 12. Vokalski trapez drugog muškog govornika

Slika 13. Vokalski trapez trećeg muškog govornika

Slika 14. Prikaz prosječnih vrijednosti ženskih govornika standardnog i sinjskog govora

Slika 15. Prikaz prosječnih vrijednosti muških govornika standardnog i sinjskog govora

Slika 16. Usporedba oscilograma i spektrograma govornika sinjskog govora za afrikate /č/ i /ć/ u riječima *inače* (slika lijevo) i *općenito* (slika desno)

Slika 17. Usporedba oscilograma i spektrograma govornika sinjskog govora za afrikate /đ/ i /dž/ u riječima *pođe* (slika lijevo) i *džungla* (slika desno)

Slika 18. Oscilogram i spektrogram govornika sinjskog govora riječi *briškula* sa bezvučnim frikativom /š/

Slika 19. Oscilogram i spektrogram govornika sinjskog govora riječi *košta* sa bezvučnim frikativom /š/

Slika 20. Oscilogram i spektrogram govornika sinjskog govora riječi *južnije* sa zvučnim frikativom /ž/

Slika 21. Oscilogram i spektrogram govornika sinjskog govora riječi *dežurat* sa zvučnim frikativom /ž/

Slika 22. Oscilogram i spektrogram riječi *z^uovne* s primjerom diftongiziranja.

Slika 23. Oscilogram i spektrogram riječi *kau* (kavu) s primjerom diftonga i sinkope

Slika 24. Oscilogram i spektrogram riječi broja *sean* (sedam) s primjerom diftonga i sinkope

Slika 25. Oscilogram i spektrogram fraze *nea koe nea* (nema koje nema) s primjerom diftonga i sinkope

Slika 26. Oscilogram i spektrogram govornika sinjskog govora reducirane riječi *godⁱnama*

Slika 27. Oscilogram i spektrogram govornika sinjskog govora reducirane riječi *radⁱla*

Slika 28. Oscilogram i spektrogram govornika sinjskog govora reducirane riječi *velⁱka*

Slika 29. Oscilogram i spektrogram slogotvornoga /r/ između okluziva i frikativa 'brž' u riječi *bržōl'ce* sa šest prekida

Slika 30. Oscilogram i spektrogram slogotvornoga /r/ između konsonanata 'crt' u riječi *crtānje* s pet prekida

Slika 31. Oscilogram i spektrogram slogotvornoga /r/ između konsonanata riječi *dřžao* sa šest prekida

Slika 32. Oscilogram i spektrogram slogotvornog /r/ između konsonanata u riječi *utr̂pala*

Slika 33. Oscilogram i spektrogram neslogotvornog /r/ u 'irn' između vokala i konsonanta u riječi *mirno*

Slika 34. Oscilogram i spektrogram neslogotvornog /r/ u 'are' u intervokalskoj poziciji u riječi *marendu*

Slika 35. Oscilogram i spektrogram neslogotvornog /r/ u intervokalskoj poziciji 'ora' u riječi *orasin*

Slika 36. Oscilogram i spektrogram slogotvornog /r/ na kraju riječi *bakar*

Slika 37. Oscilogram i spektrogram riječi s dugosilaznim naglaskom, *Sūnce*, s linijom kretanja inteziteta i tona

Slika 38. Oscilogram i spektrogram riječi s dugouzlaznim naglaskom, *svíče*, s linijom kretanja inteziteta i tona

Slika 39. Oscilogram i spektrogram riječi s kratkosilaznim naglaskom, *vjètar*, s linijom kretanja inteziteta i tona

Slika 40. Oscilogram i spektrogram riječi s kratkouzlaznim naglaskom, *čòvjek*, s linijom kretanja inteziteta i tona

POPIS TABLICA

Tablica 1. Samoglasnički inventar sinjskoga govora

Tablica 2. Prosječne frekvencije formanata odraslih ženskih govornika hrvatskog standardnog govora u Hz (Bakran 1996: 43)

Tablica 3. Prosječne frekvencije formanata odraslih muških govornika hrvatskog standardnog govora u Hz (Bakran 1996: 42)

Tablica 4. Prikaz frekvencija prvih triju formanata prvog ženskog govornika u Hz

Tablica 5. Prikaz frekvencija prvih triju formanata drugog ženskog govornika u Hz

Tablica 6. Prikaz frekvencija prvih triju formanata trećeg ženskog govornika u Hz

Tablica 7. Prikaz frekvencija prvih triju formanata četvrtog ženskog govornika u Hz

Tablica 8. Prikaz frekvencija prvih triju formanata petog ženskog govornika u Hz

Tablica 9. Prikaz frekvencija prvih triju formanata šestog ženskog govornika u Hz

Tablica 10. Prikaz frekvencija prvih triju formanata sedmog ženskog govornika u Hz

Tablica 11. Prikaz frekvencija prvih triju formanata osmog ženskog govornika u Hz

Tablica 12. Prikaz frekvencija prvih triju formanata prvog muškog govornika u Hz

Tablica 13. Prikaz frekvencija prvih triju formanata drugog muškog govornika u Hz

Tablica 14. Prikaz frekvencija prvih triju formanata trećeg muškog govornika u Hz

Tablica 15. Prikaz frekvencija prosječnih vrijednosti prvih triju formanata ženskih govornika sinjskoga govora u Hz

Tablica 16. Prikaz frekvencija prosječnih vrijednosti prvih triju formanata muških govornika sinjskoga govora u Hz

Tablica 17. Primjeri dijalektalnih obilježja sinjskoga govora iz snimki spontanog govora govornika

Tablica 18. Prosječna trajanja sva četiri naglasaka u sinjskome govoru i prosječna trajanja zanaglasnih vokala u usporedbi s prosječnim trajanjem naglasaka i zanaglasnih vokala u standardnom izgovoru prema Pletikos (2008)

Tablica 19. Verbotonalne optimalne glasnika – SUVAG lingua i optimalne za rad na tercnome filtru

POPIS LITERATURE

1. Ban Švastović, R. (2023). *Primjena verbotonalne korekcije glasova d' [J], t' [c] i h [h] u nastavi slovačkog jezika kao stranog*. Diplomski rad.
2. Bašić, I. (2018). *Akustička analiza općeprihvaćenoga hrvatskoga i srpskog govora – formantska analiza i mjere fundamentalne frekvencije*. Doktorska disertacija, Zagreb.
3. Brozović, D. (1963). *O fonetskoj transkripciji u srpskohrvatskom dijalektološkom atlasu*. Zbornik za filologiju i lingvistiku 6, 93–116, Novi Sad.
4. Carović, I. (2014). *Ultrazvučno istraživanje artikulacije i koartikulacije hrvatskoga vokalskog sustava*. Doktorski rad, Zagreb.
5. Crnić Novosel, M. (2015). *O nematerijalnoj baštini lovranskoga kraja (Zbornik Lovranščine. 2014. Knjiga 3. Katedra Čakavskog sabora Lovran. Lovran.)*. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 41 (1), 191-195.
6. Čilaš Šimpraga, A. (2010). *Ikavski štokavski govori između rijeke Krke i Neretve*. Prinosi hrvatskoj dijalektnoj fonologiji [ur. Mijo Lončarić]. Split – Zagreb: Književni krug - Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 160–224.
7. Ćurković, D. (2014). *Govor Bitelića*. Doktorski rad, Rijeka.
8. Galić, J. (2019.) *Fonološki opis novoštokavsko ikavskih govora Vrličke krajine u svjetlu drugih govora Dalmatinske Zagore*. *Croatica et Slavica Iadertina*, 15 (1), 73-104.
9. Gamulin, J. i Vidović, I. (1967). *Etnografski prikaz Sinjske krajine*. *Narodna umjetnost*, 5 i 6 (1), 95-107.
10. Guberina, P. (2010). *Govor i čovjek: verbotonalni sistem*. Ur. Crnković, V., Jurjević Grkinić, I. Zagreb: ArTresor naklada.
11. Horga, D. i Liker, M. (2015). *Artikulacijska fonetika: anatomija i fiziologija izgovora*. Zagreb: Ibis grafika.

12. Howard, S. J. i Heselwood, B. (2002). *The contribution of phonetics to the study of vowel development and disorders*. U M. J. Ball, F. E. Gibbon (ur.), *Vowel Disorders*, 37-82. Boston: Butterworth Heinemann.
13. Ivić, P. (1994). *Srpskohrvatski dijalekti: njihova struktura i razvoj*. Sremski Karlovci: Knjižarica Zorana Stojanovića.
14. Juraj, B. (1996). *Zvučna slika hrvatskoga govora*. Zagreb: Ibis grafika.
15. Kapović, M. (2008). *Razvoj hrvatske akcentuacije*. *Filologija*, 51, Zagreb, 1–39.
16. Kapović, M. (2015). *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.
17. Kekez, S. (2019). *O metodologiji dijalektološkoga istraživanja. Croatica et Slavica Iadertina*, 15 (1), 55-72.
18. Kovač, Z. (2012). *Prepoznavanje osobe u forenzici na temelju glasa. Policija i sigurnost*, 21 (2), 348-355.
19. Kurtović Budja, I. (2009). *Govori Makarskoga primorja (fonologija i morfologija)*. Doktorska disertacija, rukopis, Zagreb.
20. Lisac, J. (1999). *Hrvatski govori, filolozi, pisci*. Zagreb: Matica hrvatska.
21. Lisac, J. (2003). *Hrvatska dijalektologija I. – Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i torlačkog narječja*. Zagreb: Golden Marketing – tehnička knjiga.
22. Lisac, J. (2008). Govori Dalmatinske Zagore kao dio novoštokavskog ikavskog dijalekta. *Croatica et Slavica Iadertina*, 4 (4.), 105-114.
23. Liker, M., Gibbon, F. (2012). *An EPG and perceptual study of the postalveolar and palatal affricate contrast in Standard Croatian*. *Rivista di Linguistica*, 24/1, 43-64.
24. Lukežić, I. (2004). *Čakavsko u štokavskome govoru Imotske krajine*. u I. B. Šamija: *Rječnik imotsko-bekijskoga govora*. Društva Lovrećana Zagreb. 471–501.
25. Matasović, R. (2001). *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska.
26. Menac-Mihalić, M. (2005). *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Školska knjiga.
27. Mićanović, K. (2006). *Hrvatski s naglaskom. Standard i jezični varijeteti*. Zagreb: Disput.

28. Mildner, V. (1999). *Odpravljanje izgovornih napak v maternem in tujem jeziku Skripta 3: Zbornik za učitelje slovenščine kot drugega/tujega jezika.* (ur. M. Bešter). 13-21 (rukopis prijevoda na hrvatski).
29. Minarik, K. (2017). *Identifikacija govornika u forenzičkoj akustici i fonetici.* Diplomski rad, Zagreb.
30. Petrović, B. i Pavlinušić, E. (2009). Imenice sa slogotvornim r u hrvatskome sklonidbenom sustavu. *Hrvatski*, 7 (1), 143-172.
31. Pletikos Olof, E. (2008). *Akustički opis hrvatske prozodije riječi (Prozodija riječi u suvremenom općem naddijalektalnom govoru).* Doktorska disertacija, Zagreb.
32. Rodgers, J. B. (2002). *The complete voice & speech workout.* New York: Applause Theatre & Film.
33. Škarić, I. (2007 b). *Hrvatski izgovorni identitet.* Govor 24, 79-90.
34. Škarić, Ivo. (2009). *Hrvatski izgovor.* Nakladni zavod Globus Zagreb
35. Titze, I. R. (1989). *Physiologic and acoustic differences between male and female voices.* The Journal of Acoustical Society of America, 85(4), 1699-1707.
36. Varošaneć-Škarić, G. (2010). *Fonetska njega glasa i izgovora.* Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – FF press.
37. Vuletić, B. (1980). *Gramatika govora.* Zagreb: Grafički zavod Hrvatske

Internetski izvori:

1. Boersma, P. i Weenink, D. (2015). *Praat: Doing phonetics by computer,* <http://www.praat.org/> (Posljednji pristup 26. 08. 2024).
2. Diftong. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/diftong>. (Posljednji pristup 10.7.2024).
3. Geminate. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/geminate>. (Posljednji pristup 19.8.2024.)

4. Državni zavod za statistiku – popisane osobe u gradu Sinju iz 2011. godine. https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/firstres/htm/H11_Zup35_3891.html (Posljednji pristup 10.06.2024.)
5. <https://bond-hrvatska.hr/wp-content/uploads/2023/01/Sektori-gospodarske-djelatnosti.pdf> (Posljednji pristup 11.09.2024.)

SAŽETAK

Diplomski rad s nazivom *Fonološka analiza sinjskoga govora* bit će znanstveni rad s metodičkom komponentom. Tema je rada sinjski govor koji se ubraja u skupinu zapadnih ikavskih novoštokavskih govora. S obzirom na dosadašnju nedovoljnu istraženost i oskudne opise sinjskoga govora, cilj je ovoga rada opisati njegovu segmentnu i suprasegmentnu razinu na korpusu govorenoga jezika. Za potrebe rada planira se akustičko snimanje 15-ak izvornih govornika rođenih i odraslih u Sinju (čitaći i slobodan razgovorni stil). Govorni će se zapisi montirati i analizirati u Praat programu za akustičku obradu zvuka (Boersma & Weenink, 2015). Provest će se perceptivna i akustička analiza snimljenoga govora na segmentnoj i suprasegmentnoj razini kojom će se opisati izgovor vokala i konsonanata te naglasni inventar. U metodičkoj komponenti rada planiraju se osmisliti i predstaviti vježbe diktacije za usvajanje standardnoga izgovora. Planirano istraživanje za potrebe diplomskoga rada prijavit će se Etičkome povjerenstvu Odsjeka za fonetiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.

Ključne riječi: fonološka analiza, novoštokavsko ikavski govor, sinjski govor, vježbe diktacije

SUMMARY

A thesis titled *Phonological Analysis of the Sinj Dialect* will be a scientific paper with a methodological component. The topic of the paper is the Sinj dialect, which belongs to the group of Western Neo-Shtokavian Ikavian dialects. Considering the insufficient research and scarce descriptions of the dialect of Sinj so far, the aim of this paper is to describe its segmental and suprasegmental levels based on a corpus of spoken language. For the purposes of this paper, acoustic recordings of about 15 native speakers born and raised in Sinj (reading and free conversational style) are planned. The speech recordings will be edited and analyzed using the Praat software for acoustic sound analysis (Boersma & Weenink, 2015). A perceptual and acoustic analysis of the recorded speech at the segmental and suprasegmental levels will be conducted to describe the pronunciation of vowels and consonants as well as the accent inventory. In the methodological component of the paper, diction exercises will be designed and presented for acquiring standard pronunciation. The planned research for the thesis will be submitted to the Ethics Committee of the Department of Phonetics at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb.

Keywords: phonological analysis, Neo-Shtokavian Ikavian dialects, dialect of Sinj, diction exercises